

Literární paměť ve středních Čechách

MARTINA LUPÍNKOVÁ

PAVEL MUCHKA

(EDD.)

LITERÁRNÍ PAMĚŤ VE STŘEDNÍCH ČECHÁCH

Literární paměť ve středních Čechách

MARTINA LUPÍNKOVÁ
PAVEL MUCHKA
(EDD.)

PAMÁTNÍK
NÁRODNÍHO
PÍSEMNICTVÍ

Metodické centrum
pro knižní kulturu
a literární muzea při
Památníku národního
písemnictví

STŘEDOČESKÁ
VĚDECKÁ
KNIHOVNA
V RAKOVNÍKU

Na obálce: Zikmund Winter se svými žáky na rakovnické reálce.
Muzeum T. G. Masaryka Rakovník.

© Martina Lupínková, Pavel Muchka (edd.)

ISBN 978-80-87376-35-5

(Metodické centrum pro knižní kulturu a literární muzea při Památníku národního písemnictví)

ISBN 978-80-7036-518-2

(Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, z. s.)

Obsah

Úvodem Dalibor Dobiáš, Magdaléna Pokorná	/ 7
Význam a role literárních muzeí v současném světě Alena Petruželková	/ 11
Současné projekty Matice české se vztahem k podpoře literární paměti středních Čech Pavel Muchka	/ 15
K typologii a historii instituce „literární muzeum“ v Čechách Veronika Jáchimová	/ 21
Situace a perspektivy digitalizace literární paměti. Digitalizace a Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945 Markéta Holanová	/ 33
Literární paměť v informačních zdrojích vytvářených krajskou knihovnou Jiří Mika, Eva Wróblewska	/ 40
Edice Polabští básníci a její projekty na podporu literární paměti středočeského polabského regionu Lenka Kusáková	/ 46
Literární Mělnicko — Hálek, Čech, Dyk, Seifert a ti další. Odkaz místa paměti nebo spíše paměť místa? Dalibor Státník	/ 53

Památník Karla Čapka — minulost a současnost Kristina Váňová	/ 59
Jak může literární život regionu rozvíjet skupina nadšenců Roman Hájek	/ 66
Literáti Mladoboleslavska — živí, nebo zapomenutí? Luděk Beneš	/ 72
Obraz Staré Boleslavi ve středověkých a barokních legendách a jejich současná recepce Karin Pátrová	/ 82
Václav Beneš Třebízský — kazatel, spisovatel, učitel a vlastenec Hana Vrchatická	/ 90
Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha Lenka Svobodová	/ 102
Pozice spisovatele v běhu času Zora Dvořáková	/ 111
Hanuš Jelínek, Jan Drda a Příbram Lenka Blažková, Václav Trantina	/ 114
Příloha — Literární expozice ve Středočeském kraji Eva Wróblewská	/ 125
Autoři příspěvků	/ 130

Úvodem

Literatuře byla v moderních českých dějinách přisuzována významná a snad až mytizovaná role v souvislosti s tím, jaké naděje byly v době národní emancipace do jejího vlivu vkládány a jaké poslání bylo spisovatelům (v nejširším slova smyslu) přisuzováno.

Úděl Matice české (1831), která vznikla v úzké provázanosti s Národním muzeem, tak odrážel dobový požadavek vydávat kvalitní české knihy a zajišťovat nutnou vzájemnou komunikaci Prahy jako vlasteneckého centra a jednotlivých regionů. Tento úkol Matice česká od svého zrodu plnila, a proto mohl datum jejího vzniku označit historik Miroslav Hroch za přelomové v procesu národního obrození.

Matice česká našla brzy ve vlastenecké společnosti odezvu a o jejím významu při emancipaci českého národa nebylo třeba pochybovat. Informace o tom, kdo a kolik ve prospěch Matice české složil, se staly „záležitostí veřejnou“ díky tomu, že byly publikovány v *Časopise Národního muzea*. Stát se členem Matice české bylo možné vykládat jako manifestační přihlášení se k české národní identitě. V průběhu času přibývali její členové, mnozí z těch stávajících zajišťovali obětavě distribuci vydávaných knih. Díky publikovaným informacím se diskutovalo o poslání Matice české i o jejích dalších úkolech, např. o prioritách jejího nakladatelského profilu, mezi vlastenci nejen v Praze.

Praha byla vždy přirozeným centrem české společnosti, a tak je pochopitelné, že v Praze působilo v první etapě činnosti Matice české, podle výzkumů Miroslava Hrocha, přes 30 % jejích přispěvatelů, ve městech nad 2 000 obyvatel také zhruba 31 %, na vesnicích a v městečkách s méně než tisícem obyvatel asi 28 %. Zbytek připadal na obyvatele měst, městeček a vesnic s počtem obyvatel pod 2 000. Převaha městského živilu mezi členstvem je tedy zjevná a význam Prahy nesporný, ale zároveň je zřejmé, jaký zájem o Matici českou existoval od samého počátku v regionech, v této etapě její existence zejména díky duchovním. Matice česká se stávala institucí, která stmelovala emancipující se českou veřejnost a propojovala regiony s centrem. I v současnosti je

jedním z pilířů činnosti Matice české právě spolupráce s regiony, konkrétně realizovaná, jak dokládá jeden z příspěvků otištěných v tomto sborníku, instalováním informačních panelů o osobnostech spjatých s konkrétním místem, aby se o nich udržela a posilovala paměť v široké veřejnosti.

Návazně na svoji starší činnost usiluje Matice česká zvláště o připomínku osobností, jež se o tato místa zasloužily a tak či onak je proslavily, a z nej-různějších možných důvodů, rovněž v důsledku národnostních a rasových konfliktů v 19. a 20. století, vypadly z veřejného vědomí.

Právě paměť jako hodnotu, o kterou chceme pečovat, jsme zvolili za téma našeho kolokvia, pořádaného Maticí českou ve spolupráci s Knihovnou Národního muzea, Ústavem pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., Metodickým centrem pro knižní kulturu a literární muzea při Památníku národního písemnictví a Středočeskou vědeckou knihovnou v Kladně. Konkrétně jsme se rozhodli věnovat *Literární paměti ve středních Čechách*.

Kolokvium nabídlo prostor pro setkání pracovníkům kulturních institucí, badatelům i dalším zájemcům o literární minulost středních Čech a mělo ambici věnovat se následujícím okruhům: konceptům literární paměti a paměťových institucí; péči o literární paměť v minulosti i v současnosti; místům literární paměti ve středních Čechách a jejich funkci v národním a regionálním kontextu; místům literární paměti ve středních Čechách v nadnárodní perspektivě; novým médiím a paměti literatury. Záměrem bylo věnovat pozornost také osobnostem literatury ze středních Čech s ohledem na možnost aktualizace jejich díla.

Kladli jsme si náročné cíle, totiž propojit perspektivy současného bádání a muzejnictví a regionální péče o literární paměť na úrovni institucí a jednotlivců, diskutovat příkladné počiny ve sledované sféře, možnosti jejich další podpory, ale také problémy, které péči o literární paměť ve středních Čechách komplikují. Postupovali jsme tak s vědomím, že příspěvky mohou přinést nejen spektrum přístupů, ale i vzájemně protikladných pozic. Příklady ze zahraničí pak měly představit jiné možné cesty, jak zkoumanou problematiku pojmout.

Součástí našeho kolokvia pak byla i odborná exkurze do míst spjatých s významnými osobnostmi literárního života středních Čech, která měla ukázat tři typy literárních expozic — jednu velmi oceňovanou na Strži u Staré Huti, zasvěcenou Karlu Čapkovi, jejímž zřizovatelem je Středočeský kraj; další, obcí Všeradice realizovanou za pomoci fondů EU, jež je věnována Magdaléně Dobromile Rettigové; a na závěr pak v Buštěhradě výstavu dedikovanou Otovi Pavlovi, která vznikla díky spolku Buštěhrad sobě.

Věříme, že kolokvium *Literární paměť ve středních Čechách* se stane počátkem budoucích pravidelných setkání napříč Českou republikou a že přispěje jak k prohloubení zájmu o literární paměť v regionech, tak i širšímu rozvoji diskuse o této paměti také díky Matici české a všem dalším institucím, které stály u zrodu tohoto projektu.

Za možnost vydat jednotlivé příspěvky v tištěné podobě děkujeme Metodickému centru pro knižní kulturu a literární muzea při Památníku národního písemnictví a vedení Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Dalibor Dobiáš a Magdaléna Pokorná

Význam a role literárních muzeí v současném světě

Alena Petruželková

„Minulé není a ani nemá být ‚překonáváno‘,
ale v proměněné podobě osvojováno.“

Gianni Vattimo

Odcizení veřejnosti a paměťových institucí

Ačkoliv se v současnosti setkáváme spíše se zdůrazňováním individualismu než s prosazováním hodnot společnosti, čím dál častěji zaznívá apel na oživení vztahu k minulosti jako něčeho nikoliv archaického, ale živého a aktuálního v podobě nových vazeb a spojení ve společnosti. Nemůžeme popírat, že mezi veřejností a paměťovými institucemi zprostředkujícími kulturní dědictví došlo k určitému odcizení. Vypovídají o tom návštěvnické statistiky, podhodnocené rozpočty paměťových institucí a nezájem médií o kvalitní projekty. Na celkové situaci se tedy podílejí vnější faktory v podobě tlaků vyvolaných evaluací ekonomických ukazatelů při hodnocení celkové úspěšnosti paměťových institucí (vyústující v rozpačité projekty, které se podbízejí veřejnosti jak tematicky, tak svým provedením) a rovněž v podobě aktuální společenské poptávky. Zevnitř působící faktory, které se týkají potenciálu paměťových institucí poskytovat hodnotná a inspirující svědectví o minulosti, se potom odrážejí v tom, jak tyto instituce fungují na poli kultury a jak jsou veřejností vnímány. Stále se lze v mnoha paměťových institucích setkat se zcela neadekvátním způsobem užití technologií zprostředkování. Buď je expozice pojata příliš tradičně — předměty jsou vyloženy do vitrín, kopie dokumentů jsou seřazeny na panelech a to vše je nadměrně textově komentováno —, nebo moderní technologie aplikovány jsou, ale nevhodně. Přitom nové multifunkční prostředky a technologie mohou poskytnout návštěvníkům prohlubující se informace o objektech a souvislostech a navíc pomoci překonávat jazykové i jiné bariéry. Zvýšení zájmu o muzejní expozice v konkurenci téměř nepřehledného množství nabídek, jak trávit volný čas, nepřispívá ani prezentace umělých rekonstrukcí či faksimile v případech, kdy je k dispozici originál.

Odcizení veřejnosti a paměťových institucí ale nelze zcela ztotožnit jen s formami prezentace a způsobem fungování muzeí a památníků, často se jedná o samotné uchopení témat, které postrádá koncepční a inovativní interpretace.

Na odcizení veřejnosti a paměťových institucí se kromě výše uvedených faktorů podílí i rostoucí význam kolektivní paměti (tj. způsobů zprostředkování a předávání vědění, jež zajišťuje reprodukci kulturní identity) při získávání kulturní autority ve společnosti. Všechny aktivity, které se podílejí na vyprávění minulosti, mezi nimi zvláště ty verze, které rezonují s dobovým vkusem, mají potenciál tuto autoritu získat, a tak se pro paměťové instituce stává čím dál obtížnější v této konkurenci uspět a získat prestiž.

Jak koncipovat místa literární paměti

Místa paměti jsou součástí světa, v němž je samozřejmostí mobilita odkudkoliv kamkoliv, často bez programu nebo pevného cíle. Podle filozofa Vattima vznikají nové zkušenosti slabých hodnot ležících vedle sebe bez akcentů, aniž by byly nějak hierarchizovány. Jako by ani neexistovala žádná pevná skutečnost, která by si pro sebe mohla legitimizovat nárok na jedinou autentickou a pravdivou výpověď. Z tohoto pohledu jsou potom hodnoty, které mohou nabídnout paměťové instituce — tj. hodnoty poskytující určitý druh stability a trvání skrz kolektivní připomínání událostí nebo osob, kolem nichž vznikají veřejné rituály — autentickou možností veřejného zprostředkování literární paměti. Proto je třeba položit si otázku, jak proměnit poněkud truchlivý obraz vztahu veřejnosti k paměťovým institucím. Znamená to možná položit si otázku širěji než jen dotazovat formy prezentace písemnictví v současných literárních muzeích.

Literární památníky i literární muzea jsou instituce a místa připomínající v různé šíři a z různých hledisek literární historii. Exponát, který je základem každé expozice, je specifickým a koncentrovaným předmětem paměti, objektem, k němuž se váží vzpomínky, které jednak zakotvuje, a jednak pomáhá vyvolávat. Místa, která jsou spjata s osobnostmi a jejich dílem a také s jejich působením v regionu, mohou být a také bývají vnímána jako výjimečná místa. Jsou nejen paměťovou stopou, zpřítomněním paměti v hmotné kultuře, rovněž nás poučují skrz kulturní dědictví o naší občanské odpovědnosti. Jak již bylo řečeno, jsme svědky, jak symbolika míst spojených s pamětí v současném světě zeslábla. Jedním z možných řešení této výzvy je využít otevřenosti kolektivní paměti — tato místa kulturní paměti rekonstruovat ve společenském prostředí přítomnosti a koncipovat je jako důležitá místa pro utváření společenství v lokalitách, kde vznikly a kde se scházejí lidé, aby nejen sdíleli, ale rovněž také aktualizovali odkazy minulosti. Podle Bourriauda jde o to poskytnout návštěvníkovi možnost vytvořit si vlastní příběh jako odpověď na to, co právě viděl,

poskytnout mu spíše partituru než uzavřený systém dokumentů s předem danými významy.

Literární expozice

Aby literární dějiny představované literárním muzeem či památníkem nebyly pouhou sbírkou muzejních rekvizit, fragmentů, které ztratily svůj původní kontext, je třeba hledat způsob, jak zasadit sbírkový předmět do nového kontextu. Expozice spojená s prezentací literatury má vždy několik překážek a rizik. Ty největší se týkají prezentace literárního díla samého, které vystavit nelze, protože ani vystavený autograf téměř nic o díle nevypráví. Je tedy třeba využít, podobně jako při četbě, samotného potenciálu fikčních světů literatury, v jejichž neúplnosti a nedourčenosti se otevírá prostor pro imaginaci jak čtenářské, tak divácké recepcí a interpretace.

Úkolem muzea rovněž není prezentovat „jediný správný vědecky objektivní“ obraz literárních dějin. Nejen proto, že je typickým pro ideologicky konstruovanou a vnucovanou reprezentaci, ale také proto, že absolutní objektivita v pohledu na minulé děje není možná. Současné strategie muzejní prezentace se zaměřují na sbírky samé a k nim hledají přiměřený ideový záměr a architektonický koncept, který by je zpřístupnil a přivedl návštěvníky. Úkolem nové, současné expozice literárního muzea je představit literaturu jako svět sui generis, který stojí za to poznávat, objevovat, a který se po prozkoumání stane důvěrnějším a obohacujícím; znamená to rovněž vymanit se ze svazujícího světa školních osnov. Každá expozice by proto měla skrz „vyprávění příběhů“ zdůraznit pluralitu, rozmanitost a jedinečnost, kterou literatura představuje.

Literární paměť a literární muzea

Existuje rozsáhlá literatura na téma, jak se paměťové instituce (muzea, památníky a pomníky) v urbánním prostoru stávají jevištěm i dějištěm formujícím mýty národní identity, rovněž máme k dispozici několik vysvětlení nového vzpomínání na minulost — podle některých autorů jsme v současnosti posedlí pamětí, protože jsme ji zničili historickým vědomím. Moderní paměť je vědomý konstrukt vytvořený k významu místa a také nová zkušenost, která vyrostla z krize modernity „self“ na konci 19. století a rozvinula se v běžném užití jako součást léčebného procesu. Z hlediska sociálního je paměť druh diskursu běžného pro lidi bez historie, a tak její znovuobjevení je užitečným, prospěšným rysem dekolonizace.

Literární paměť zprostředkovaná jak institucemi, tak jednotlivci má svá specifika. Literatura, která dává vhled do perspektivy druhých, představuje schopnost kritické sebereflexe a pochybování, je v tom nejlepším slova smyslu literaturou angažovanou.

Potenciál sbírkových předmětů — exponátů vztahujících se ve nejširším smyslu k literatuře — tkví v jejich jedinečnosti. Dosud ne zcela využitým potenciálem současných literárních expozic je prezentace univerzálně srozumitelných témat, zachycených literárními díly, které je třeba zprostředkovat jazykem domova.

Literární muzea a památníky mají svůj portál

S použitím nástrojů, které nám umožňují poskytovat a získávat informace na internetu, je možné rozšířit okruh návštěvníků směrem k širší veřejnosti přicházející prakticky odkudkoliv. Jedním z takových nástrojů, který by mohl napomoci sblížení veřejnosti a literárních muzeí a památníků, je právě spuštěný portál na doméně literarnimuzea.cz. Jeho cílem je soustředit a zpřístupňovat informace o literárních muzeích, domech či památnících spisovatelů v České republice. Metodické centrum pro knižní kulturu a literární muzea při Památníku národního písemnictví bude ve spolupráci s dalšími institucemi poskytovat strukturované informace o místech, osobnostech a rovněž o aktuálním dění na poli literární paměti.

V současné podobě portálu jsou dokumentována a soustředěna místa a osobnosti spjaté s literární pamětí. Do budoucna by se portál mohl rozšířit o další témata, jakými jsou pamětní desky, náhrobky, sochy a místa spojená s knižní kulturou; přibýt by mohla i forma videí. Portál by měl rovněž umožnit přístup k informacím zahraničním zájemcům ve své anglické mutaci.

Současné projekty Matice české se vztahem k podpoře literární paměti středních Čech

Pavel Muchka

Matice česká byla založena v roce 1831 jako finanční fond (pokladnice) k podpoře vydávání odborné české literatury (provolání *Vlastencům národní literatury naší milovným*) při Národním muzeu. Při jejím zrodu stáli František Palacký, Josef Jungmann, Jan Svatopluk Presl, Rudolf kníže Kinský, jejichž hlavním cílem bylo vydat českou encyklopedii. Za dobu své existence vydala přes 200 odborných děl, která přispěla k formování moderního českého národa (např. Jungmannův *Slovník česko-německý*, Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Šafaříkovy *Slovanské starožitnosti*). Podílela se ale také na kodifikaci spisovné češtiny a zavádění výuky českého jazyka do škol a úřadů, rovněž přispěla ke kvalitnímu překladatelství. Být v 19. století členem Matice české bylo považováno za vlasteneckou povinnost. Pro distribuci odborných českých knih v českých zemích jí dobře posloužily regionální autority (katoličtí kněží, učitelé).

V průběhu své existence na sebe Matice česká vzala řadu dalších úkolů, jejichž smyslem bylo v první řadě utvářet české národní vědomí. Její nepřetržitá kontinuita jasně potvrzuje, že v každé době může plnit aktuální potřeby společnosti. Činnost Matice české se dnes často objevuje v regionech České republiky, kde je snaha o podporu identity místa velmi silná. Regionální aktivity jsou soustředěny především do instalace informačních panelů v místech spojených s působením českých spisovatelů (místa narození, místa pobytu, místa posledního odpočinku). Představují stručně život a dílo literáta s ohledem na místo, kde je panel umístěn. Autoři textů na panelech jsou většinou odborní pracovníci z muzejního a akademického prostředí. Důraz se ale klade i na obrazovou stránku panelů z důvodu jejich větší atraktivity. Jsou zde reprodukovány ukázky z bohatých fondů Národního muzea a Památníku národního písemnictví, který na tomto projektu s Maticí českou dlouhodobě spolupracuje. První panel vznikl v roce 2006 z podnětu členky Matice české, Mgr. Marcely Hutarové, která upozornila na odstranění pamětní desky na rodném statku Václava Bolemlíra Nebeského nedaleko obce Kokořín (Nový Dvůr). Snahou

proto bylo upozornit v Kokoříně na tohoto spisovatele, jehož dílo bylo rodným krajem ovlivněno. Matice česká se snaží v této věci spolupracovat s místními radnicemi, ve většině případů se setkává s velmi kladnou odezvou. Slavnost odhalení panelů se stává často významnou kulturní událostí v obci. Panelů je na území Středočeského kraje aktuálně umístěno 21, poutník se s nimi setkává i v dalších krajích České republiky. Tento počet samozřejmě bude do budoucna stoupat. Vše je závislé na dobré domluvě se samosprávou a finančních možnostech Matice české, na případné podpoře Ministerstva kultury České republiky. Panely v celostátním rámci drží jednotnou grafickou úpravu, kterou jim vtiskl grafik Karel Štefl z reklamního studia FAST v Praze. Firma FAST panely rovněž vyrábí ze speciálního materiálu, jenž odolává povětrnostním podmínkám. Panely se skutečně těší zájmu široké veřejnosti. Zajímavostí je, že se zatím ani jeden nestal terčem útoku vandalů. Textové části panelů často přinášejí nové pohledy na danou osobnost, vyvolávají někdy i vášnivé diskuse (příkladem může být panel Jindřicha Šimona Baara v Ořechu) nebo inspiroují místní k dalším připomínkám osobnosti (opravy pamětních desek a náhrobků).

Matice česká má ve svém regionálním programu i plán na realizaci nových literárních expozic, které postupně nahradí ty již zastaralé, budované zvláště v 60. letech 20. století. Jako první byla v roce 2010 realizována nová expozice Jiřího Melantricha v Rožďalovicích, přinášející nejnovější poznatky o této významné osobnosti renesanční české knižní kultury. V plánu jsou nové expozice Svatopluka Čecha v Obrázkách a Josefa Jungmanna v Hudlicích. Matice česká rovněž zajistila opravy hrobů osobností, rodičů Vítězslava Háška v Bukoli, Aloise Jiráska v Hronově nebo Ferdinanda Břetislava Mikovce ve Sloupu v Čechách.

Tak jako v minulosti sdružuje dnes Matice česká zájemce o literární a kulturní historii, pro které připravuje vedle bohaté přednáškové činnosti také komentované prohlídky výstav nebo poznávací exkurze. Členové recipročně finančně přispívají na realizaci projektů Matice české. Důraz také klade na podporu aktivit Národního muzea, zapojuje se do osvětové činnosti této největší české muzejní instituce a finančně podporuje zvláště restaurování a konzervaci sbírkových předmětů (obrazové, nábytkové a strojové soubory) nebo digitalizaci významných archiválií. Pokouší se navázat na původní nakladatelský a vydavatelský program (s velkou odezvou se v roce 2011 setkala kniha *Nevšední příběhy portrétů* Lubomíra Sršně, představující významné osobnosti českého národního života prostřednictvím obrazových sbírek Národního muzea).

Matice česká do budoucna programově počítá s dalším, hlubším zapojením do literární paměti regionů ve spolupráci s dalšími institucemi. Ohlas jejich dosavadních aktivit v této oblasti ukazuje, že tento směr má smysl.

Slavnostní odhalení panelu Františka Hrubína před místní základní školou v Lešanech v září 2014 doplnilo hudební vystoupení žáků a projev literární historičky Ivy Málkové.
Foto: Pavel Muchka.

Díky iniciativě Matice české vznikla v roce 2010 nová expozice v Rožďalovicích připomínající zdejšího rodáka, významného renesančního knihtiskaře Jiřího Melantricha.
Foto: Pavel Muchka.

Odhalení panelu Jindřicha Šimona Baara v Ořechu v říjnu 2015 bylo spojeno s projevem Martina C. Putny.
Foto: Pavel Muchka.

Přehled informačních panelů ve Středočeském kraji ke dni 10. 11. 2016 (21 panelů)

Václav Bolemír Nebeský — Kokořín

Panel je od 23. 9. 2006 umístěn na návsi v obci Kokořín.
Autorem textu na panelu je Dalibor Dobiáš.

Svatopluk Čech — Obříství

Panel je od 11. 10. 2008 umístěn u Památníku Svatopluka Čecha v Obříství.
Autorkou textu na panelu je Ivana Mudrová.

Jiří Melantrich z Aventina — Rožďalovice

Panel je od 4. 4. 2009 umístěn vedle budovy bývalé školy v Rožďalovicích.
Autorem textu na panelu je Richard Šípek.

František Palacký — Lobkovice

Panel je od 31. 5. 2009 umístěn před starým hřbitovem v Lobkovicích u Neratovic.
Autorem textu na panelu je Jiří Kořalka.

Magdalena Dobromila Rettigová — Všeradice

Panel je od roku 2009 umístěn v budově Muzea a galerie

Magdaleny Dobromily Rettigové ve Všeradicích.

Autory textu na panelu jsou Magdaléna Pokorná a Josef Johanides.

Václav Beneš Třebízský — Klecany

Panel je od 20. 3. 2010 umístěn před farou v Klecanech.

Autorkou textu na panelu je Věra Brožová.

Šebestián Hněvkovský — Žebrák

Panel je od roku 2010 umístěn v budově Městského muzea v Žebráku.

Autorkou textu na panelu je Andrea Vítová.

Josef Dobrovský — Měšice

Panel je od 25. 6. 2011 umístěn ve vstupním vestibulu zámku v Měšicích.

Autorkou textu na panelu je Eva Ryšavá.

František Jan Vavák — Milčice

Panel je od 24. 9. 2011 umístěn před bývalým statkem

Františka Jana Vaváka v Milčicích.

Autorem textu na panelu je Martin Kučera.

Jan Karafiát — Hořátek

Panel je od roku 2011 umístěn před tolerančním kostelíkem v Hořátku.

Autorkou textu na panelu je Věra Brožová.

Vítězslav Hálek — Dolínka

Panel je od 8. 10. 2011 umístěn v blízkosti rodného domku

Vítězslava Háleka v Dolínku u Odolena Vody.

Autorkou textu na panelu je Magdaléna Pokorná.

Václav Hrabě — Lochovice

Panel je od 9. 6. 2012 umístěn před domem, kde žil Václav Hrabě.

Autorkou textu na panelu je Markéta Mrázková.

Josef Kozíšek — Úvaly

Panel je od 13. 10. 2012 umístěn před domem, kde v Úvalech

žil a zemřel Josef Kozíšek.

Autorkou textu na panelu je Věra Brožová.

Matěj Milota Zdirad Polák — Obříství

Panel je od roku 2013 umístěn v blízkosti zámku v Obříství.

Autorkou textu na panelu je Eva Ryšavá.

František Hrubín — Lešany

Panel je od 20. 9. 2014 umístěn před místní základní školou.
Autorkou textu na panelu je Iva Málková.

Zdeněk Kalista — Benátky nad Jizerou

Panel je od září 2014 umístěn vedle místní základní školy.
Autorkou textu na panelu je Renata Ferklová.

Josef Jungmann — Hudlice

Tři panely jsou umístěny od května 2015 před rodným domkem Josef Jungmanna.
Autory textů na panelech jsou Magdaléna Pokorná, Pavel Muchka
a Dalibor Dobiáš.

Jindřich Šimon Baar — Ořech

Panel je od 24. 10. 2015 umístěn na budově obecního úřadu.
Autorem textu na panelu je Martin C. Putna.

Karel Slavoj Amerling — Budeč

Panel je od 1. 11. 2015 umístěn před vstupem na hřbitov.
Autorkou textu na panelu je Lucie Kořínková.

K typologii a historii instituce „literární muzeum“ v Čechách

Veronika Jáchimová

V roce 1967 vydal literární historik a pracovník Památníku národního písemnictví Antonín Boháč první a zatím poslední seznam literárních muzeí a památníků — *Soupis literárních muzeí a památníků v Čechách a na Moravě*.¹ Představil v něm objekty různého charakteru, které spojuje společný předmět jejich muzejního úsilí: literární tvorba. Cílem následujícího textu je do určité míry na Boháčovu práci navázat, a to ve dvojitým smyslu — pojmově i historicky. V první části příspěvku nabídneme základní typologii literárních muzeí, v níž navazujeme na klasifikaci užívanou v německém prostředí, ve druhé, historické, se pokusíme rozpracovat některé Boháčovy teze k dějinám literárních muzeí z úvodu jeho *Soupisu*. V této části výkladu se přitom zaměříme na časový úsek vymezený vznikem Národního muzea v roce 1818, které od svého počátku shromažďovalo ve své knihovně i materiály vztahující se k české literatuře, a založením Památníku národního písemnictví (PNP) na Strahově v roce 1953, tedy od prvních snah propojení sběru literatury s prezentací a vystavení až po etablování literární muzeologie u nás jako disciplíny sui generis.

Typologie

Instituce literárního muzea² má za sebou již více než dvousetletou historii, její počátky sahají až na přelom 18. a 19. století, kdy můžeme napříč Evropou pozorovat snahy po zpřístupňování domů spojených se životem a tvorbou

---

¹ Antonín BOHÁČ, *Soupis literárních muzeí a památníků v Čechách a na Moravě*, Praha 1967.

² Odvoláváme se zde na pojetí sociologie literatury — literárními institucemi se míní ty instance literárního systému, které se podílí na produkci, šíření, recepci a zpracování literatury. Mezi literární instituce tedy vedle literárních muzeí počítáme např. čtenáře, autora, nakladatelství atd., viz heslo *Literarische Institutionen* in: Ansgar NÜNNING, *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie. Ansätze — Personen — Grundbegriffe*, 3. vyd., Stuttgart 2004, s. 290–291.

spisovatelů a kdy pozorujeme touhu seznámit se s tvůrčím prostředím osobností spisovatelů, nahlédnout do míst, kde velká díla vznikala.³ Během těchto dvou století se postupně zformovaly různé druhy objektů literárněmuzejního charakteru. Označení *literární muzeum* dnes zpravidla užíváme jako zastřešující pojem pro poměrně pestrou škálu objektů lišících se v mnoha aspektech.⁴

Především se různí co do tematického zaměření, kdy vedle *literárněbiografického* muzea⁵ — soustředěného na prezentaci jedné osobnosti — stojí muzea *literárněhistorická*, která se snaží postihnout určitý úsek dějin. Z hlediska dějin instituce se jedná o typ vývojově mladší.⁶ Pro muzeum jsou využívány buď prostory, které jsou bez větší (či vůbec žádné) vazby na prezentované téma či osobnost, nebo naopak autenticky spojené se životem či tvorbou spisovatele. V tomto případě můžeme hovořit o tzv. *literárních památnících*, případně se v německé muzeologii užívá termín *Schriftstellerhäuser* (*domy spisovatelů*).⁷

Časté jsou zároveň přechody mezi jednotlivými typy objektů, například muzeum původně zaměřené na prezentaci jedné osobnosti mohlo postupem času rozšířit svůj záběr a soustředit se na prezentaci literárních dějin určité kulturní či jazykové oblasti. Uvedme dva příklady: Muzeum literatury Adama Mickiewicze (Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza) bylo — jak je dosud z názvu patrné — původně personálním muzeem zaměřeným na prezentaci osoby a díla polského básníka Adama Mickiewicze (1798–1855), na začátku stála roku 1948 uspořádaná výstava k 150. výročí autorova narození, ta se stala základem v roce 1952 otevřeného muzea ve Varšavě. V současné době se však jedná o největší polské literární muzeum prezentující dějiny polské literatury, jež je zároveň spojené s archivem soustřeďujícím osobní fondy významných polských spisovatelů.⁸ Podobně se rozšířilo i německé Schiller-Nationalmuseum v Marbachu nad Neckarem. V tomto muzeu byly od počátku (vznik spadá do 90. let 19. století) vedle dokumentů vztahujících se k německému básníkovi shromažďovány a vystavovány pozůstalosti dalších německých spisovatelů —

---

3 Constanze BREUER, *Literarische Museen und Gedenkstätten. Literarische Museen und Gedenkstätten im deutschsprachigen Bereich*, in: Gabriele Rippl — Simone Winko (edd.), *Handbuch Kanon und Wertung. Theorien, Instanzen, Geschichte*, Stuttgart 2013, s. 205–209.

4 Christiane HOLM, *Ausstellung, Dichterhaus, Literaturmuseum*, in: N. Binczek — T. Dembeck — J. Schäfer (edd.), *Handbuch Medien der Literatur*, Berlin, Boston 2013, s. 569–581, zde s. 569.

5 W. Barthel uvádí též (s odvoláním na práci Rudolfa ZANKLA, *Das Personalmuseum. Untersuchungen zu einem Museumstypus*, in: *Museumskunde* 41 [Band 1–3 Sonderheft], Berlin, New York, 1972, s. 1–132) ekvivalentní pojem „Personalmuseum“ (personální muzeum), viz Wolfgang BARTHEL, *Probleme, Chancen und Grenzen des Literaturmuseums*, in: W. Barthel (ed.), *Literaturmuseum: Facetten, Visionen*, Frankfurt (Oder) 1996, s. 11.

6 C. BREUER, cit. d., s. 205.

7 W. BARTHEL, cit. d., s. 8.

8 K historii polského muzea stručně viz <http://muzeumliteratury.pl/o-muzeum/> (ověřeno 11. 1. 2017).

do Schillerova muzea putovaly materiály z výstavy o švábských spisovatelích uskutečněné v roce 1890 ve Stuttgartu, jež se stala jeho jádrem. Dnešní muzeum v Marbachu je považováno za „panteon německé literatury“. Archiv spisovatelů, původně spojený s muzeem, se v roce 1955 osamostatnil (Deutsches Literaturarchiv in Marbach), muzeum je jednou z jeho částí.⁹

Variantní jsou též i účely jednotlivých objektů. Vedle ústavů fungujících jako významná badatelská centra s celonárodním dosahem, které kromě expozic disponují i rozsáhlými archivy, existují muzea soustředěná spíše na popularizaci. Příkladem druhého typu může být Dickensovo muzeum v Londýně — Charles Dickens Museum, 48 Doughty Street,¹⁰ které je jedním z mnoha věnovaných tomuto spisovateli a funguje spíše jako místo setkávání milovníků Dickense. Prvnímu typu odpovídá naše největší literární muzeum — Památník národního písemnictví na Strahově.

Specifikaci jednotlivých literárněmuzejních objektů nabízí i Antonín Boháč v úvodu svého *Soupisu literárních muzeí a památníků v Čechách a na Moravě* z roku 1967,¹¹ při definici vycházel z obecně muzeologické terminologie. Sít literárních muzeí a památníků¹² je tvořena třemi typy objektů: *literárními muzei, literárními památníky, literárními úseky* začleněnými do širšího rámce muzejních expozic odborného zaměření. Klíčem k definici těchto objektů je především jejich funkce. Literární muzeum Boháč neuzívá jako nadřazený pojem, za literární muzea považuje „pouze ty objekty literárněmuzejního charakteru, v nichž se rozvíjí — nebo ve výjimečných případech: kde jsou dány podstatné předpoklady k tomu, aby se v nich mohla rozvíjet — muzejní činnost ve všech jejích základních složkách (vědecko-výzkumná, sběrná, osvětová činnost)“.¹³ Literární památník pak na rozdíl od literárních muzeí „nerozvíjí jinou než osvětovou činnost, zaměřenou navíc nejčastěji na bezprostřední osvětové využití expozic formou jejich prohlídky“.¹⁴ Mezi památníky řadí Boháč i tzv. *pamětní síně*, tj. úseky umístěné do vyčleněných prostor v budovách, které slouží jiným než muzejním účelům.

9 K historii muzea a archivu viz W. BARTHEL, cit. d., s. 10–11; C. BREUER, cit. d., s. 205; <https://www.dla-marbach.de/museen/schiller-nationalmuseum/> (ověřeno 7. 12. 2016); <https://www.dla-marbach.de/m.useen/geschichte/> (ověřeno 8. 12. 2016).

10 <http://dickensmuseum.com/> (ověřeno 11. 1. 2017).

11 Konkrétně v úvodní stati Antonín BOHÁČ, *Současný stav sítě literárněmuzejních objektů*, in: TÝŽ, *Soupis literárních muzeí a památníků v Čechách a na Moravě*, Praha 1967, s. IX–XI.

12 Antonín Boháč ji definuje jako „organismus s vlastní vnitřní strukturou, jejíž podstata tkví ve skutečnosti, že rozhodující většina literárněmuzejních objektů je věnována (navzdory své vzájemné nezávislosti a zdánlivé tematické rozdílnosti a rozmanitosti) jedinému předmetu — národní literatuře“, A. BOHÁČ, cit. d., s. II.

13 Tamtéž, s. IX.

14 Tamtéž, s. X.

Počátky literárních muzeí v Čechách — 19. století

Kořeny českých literárních muzeí sahají podobně jako v jiných kulturních oblastech do 19. století a jejich vznik lze spojit především se třemi fenomény:

- 1) Do roku 1818 je datován vznik *Národního muzea*. Jeho posláním bylo od počátku soustředit, hromadit a jednotit „všechny ušlechtilé snahy v oboru ducha, nauky a umění“ a poutat je spolu „k ideji jedné a všem společné, k ideji vlasti a národa“, jak uvádí jeden z jeho současníků — František Palacký.¹⁵ Mezi dokumenty, které od počátku vzniku Národního muzea putovaly do jeho knihovny, patřily i památky české literatury.
- 2) V průběhu 19. století se veřejnost začala zajímat i o tzv. *rodné chaloupky* spisovatelů a osobnosti národního obrození; tato místa byla osazována deskami, pořádky se k nim poutě, v některých budovách bylo možné prohlédnout si rodnou světnici dané osobnosti i s kolébkou. Mnohé z nich se časem proměnily v muzea.
- 3) Konec 19. století je spojen se dvěma velkými výstavami, jejichž smyslem bylo demonstrovat materiální a duchovní síly českého národa a jeho do vytvořené národní identity; v roce 1891 se konala Jubilejní zemská výstava, o čtyři roky později — 1895 — na ni navázala Národopisná výstava československá. Důležité je, že obě tyto akce měly i literární sekce (v přítomném výkladu připomínáme pouze druhou z nich).

Knihovna Národního muzea a její literární archiv

Z dějin Národního muzea je pro vývoj literárních muzeí důležité upozornit především na jeho knihovnu, z ní v 90. letech 19. století vykrytalizoval zvláštní referát soustřeďující pozůstalosti českých spisovatelů — od roku 1923 pojmenovaný „literární archiv“. Tento archiv se v roce 1953 stal základem Památníku národního písemnictví na Strahově.¹⁶

---

15 Citováno dle Václav VOJTÍŠEK, *Národní museum a František Palacký*, in: *Časopis Národního muzea*. Oddíl věd společenských 117, 1950, s. 95–103.

16 Vedle literárního archivu vzniklo v rámci Knihovny Národního muzea ještě rukopisné oddělení. Poměrně dlouho však nebyly vyjasněny hranice mezi těmito dvěma odděleními. Na počátku 20. století tak např. rukopisy svázané do knižní podoby (a to i vázané soubory korespondence) byly zařazovány do rukopisného oddělení, kdežto rukopisy ve volných listech byly odevzdávány do literárního archivu, čímž došlo k rozbití některých literárních pozůstalostí. Problém pak nastal až později, v roce 1953, kdy dochází k přestěhování literárního archivu do budovy Strahova, kde je otevřen Památník národního písemnictví. V důsledku této nevyjasněnosti sběrného materiálu mezi dvěma odděleními došlo k rozrušení některých fondů. Viz Zdeněk HARSA, *Seznam rukopisů delimitovaných r. 1963 z rukopisného oddělení knihovny Národního muzea do literárního archivu Národního muzea v Praze*, Praha 1963, s. 1–2.

Literární archiv jako součást Knihovny Národního muzea má své kořeny už v roce 1818, neboť mezi předměty, které mělo muzeum shromažďovat, byly na prvním místě jmenovány i „národní písemnosti čili dokumenty“. Podrobněji tuto formulaci rozvedl ve svém „bohemikálním programu“ (Entwurf zur Ausstellung der Bibliotheca Bohemica im böhmischen Nationalmuseum) z roku 1823 Josef Dobrovský, který explicitně zmínil rukopisy a tištěné knihy v české řeči a všechny rukopisy složené a sepsané v Čechách. Právě Dobrovského pozůstalost se stala jedním z prvních významných přírůstků archivu (1829–1830), po ní následovaly pozůstalosti zakladatele Národního muzea Kašpara ze Šternberka a osobní fondy Václava Hanky či Pavla Josefa Šafaříka. Prvním dokumentem ryze literární povahy pak byl až v roce 1866 rukopis Jungmannova překladu Schillerovy *Písně o zvonu*. V průběhu 19. století se postupně zvyšoval počet dokumentů — do muzea se dostávaly buď jako dary, odkazy osobností nebo koupí. V průběhu 19. století a počátkem 20. století přibýly rukopisné přírůstky a pozůstalosti Josefa Jungmanna, Karla Jaromíra Erbena, Františka Palackého, Jana Evangelisty Purkyně, od 80. let 19. století některé rukopisy Karla Hynka Máchy, Karla Havlíčka Borovského a Boženy Němcové.¹⁷

Národopisná výstava československá

S velkými výstavami konce století bývá tradičně spojován vznik specializovaných muzeí, tedy institucí, jejichž smyslem je představení určitého dílčího oboru či oblasti, v našem případě literatury. Materiál, který byl v jednotlivých regionech shromažďován a zasílán centrálnímu přípravnému výboru do Prahy, se stal po výstavě základem pro vznik menších oborově zaměřených muzeí. Poměrně živý rozvoj muzejnictví během velkých výstav byl také důsledkem relativně špatného stavu centrální české muzejní instituce — Národního muzea. To se v době dvou výstav potýkalo s vnitřními problémy zapříčiněnými jak nedostatkem financí, tak zastiňováním jeho významu jako odborné instituce — od osmdesátých let v tomto směru dominovala pražská univerzita. Do výstavního dění se Národní muzeum de facto nezapojovalo, iniciativu tak převzaly nejrůznější menší spolky, kterým materiál po ukončení výstavy sloužil jako základ pro nová muzea.¹⁸

Na Národopisné výstavě, která měla prezentovat „český lid“ v co možná největší šíři, nechyběla ani sekce věnovaná literatuře. Literární odbor, který měl tuto část výstavy na starosti, vznikl v dubnu 1894 z bývalého literárního odboru

17 Jaromír LOUŽIL, *Literární archiv Památníku národního písemnictví*, in: Archivní časopis 18, 1968, číslo 2, s. 79–84; dále též František BĀTHA, *Literární archiv Památníku národního písemnictví*, in: Zdeněk Kirschner — Jaromír Loužil, *Nejvzácnější autografy [tisk k výstavě nejvzácnějších autografů z fondů Literárního archivu PNP v Praze]*, Praha 1965, s. 9–19.

18 K situaci Národního muzea více viz Jiří ŠPĚT — Miroslav BURIAN (ed.), *150 let Národního muzea v Praze. 1818–1968*. Sborník příspěvků k jeho dějinám a významu, Praha 1968.

Jubilejní zemské výstavy. Pojem „literatura“ zde ovšem neměl svůj úzký význam pouze ve smyslu literatury krásné. Na výstavě se prezentovalo vedle prózy a poezie vše, co se týkalo českého písemnictví — cestopisy, historiografické práce, časopisy, životopisy, korespondence, náboženské písemnictví, přírodopisná literatura, filozofické a tělocvičné spisy, lékařské a právnické knihy, lidová četba a kalendáře ad. Nejčastější exponáty této výstavy představovaly knihy umístěné ve vitrínách, vedle nich se zde nacházely také busty či obrazy spisovatelů. Ve středu výstavy stálo mramorové poprsí Josefa Dobrovského na vysokém podstavci, vedle toho byly v rámci literární sekce zařízeny i menší souborné výstavy věnované jednotlivým „klasikům“ národní literatury, např. Františku Ladislavu Čelakovskému, Františku Palackému, Josef Jungmannovi, Jánu Kollárovi, Karlu Havlíčku Borovskému, Janu Nerudovi, Vítězslavu Hádkovi.¹⁹

Rodné chaloupky

V úvodu jsme se zmínili, že od poloviny 19. století se v zahraničí setkáme se zpřístupňováním domů spisovatelů. V Německu jsou prvními takto otevřenými objekty sídla dvou klasiků literatury — Friedricha Schillera (1759–1805) a Johanna Wolfganga Goetha (1749–1832). V roce 1847 byl veřejnosti zpřístupněn Schillerův dům ve Výmaru (Schillers Wohnhaus Weimar),²⁰ v roce 1848 dům v Lipsku (Schillerhaus Leipzig-Gohlis),²¹ následně pak roku 1859 spisovatelův rodný dům v Marbachu (Schillers Geburtshaus Marbach am Neckar),²² prvním veřejnosti přístupným objektem spojeným s Goethem byl v roce 1863 jeho dům ve Frankfurtu (Goethe-Haus Frankfurt).²³

Jako jistou paralelu této formy oslavy velkých autorů lze vnímat kult tzv. rodných chaloupek národních obrozenců a spisovatelů,²⁴ s nimiž byly ve druhé

---

19 Podrobný katalog k výstavě viz Josef KAFKA, *Národopisná výstava československá v Praze 1895. Hlavní katalog a průvodce*, 3. vyd., Praha 1895. Literární sekci je věnována pozornost na s. 195–250. Dále též Ludmila SOCHOROVÁ, *Výstavka literární*, in: Stanislav Brouček a kol., *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996, s. 127–131.

20 <https://www.klassik-stiftung.de/einrichtungen/museen/schillers-wohnhaus/> (ověřeno 10. 1. 2016).

21 <http://www.leipzig-gohlis.de/schillerhaus/museum/haus/haus.html> (ověřeno 10. 1. 2016).

22 <https://www.schillerstadt-marbach.de/index.php?id=158> (ověřeno 10. 1. 2016).

23 <http://www.goethehaus-frankfurt.de/freies-deutsches-hochstift/geschichte> (ověřeno 10. 1. 2016).

24 Soupis těchto rodných chaloupek s připomenutím jejich historie nabízí populárně naučná kniha Petra KOVARÍKA, *Klíč k rodným chaloupkám*, Praha 2004. K fenoménu rodných chaloupek jako důležitému toposu národního obrození více viz Vladimír MACURA, *Chaloupka — projekt idylly*, in: Daniela Hodrová a kol., *Poetika míst*, Jinočany 1997, s. 43–62; též Jiří RAK, *Ty naše chaloupky české*, in: týž, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994, s. 83–96.

polovině 19. století spojeny různé druhy festivů (např. národní poutě a slavnosti). Jako příklad lze uvést případ rodného domku Václava Hanky (1791–1861) v Hořiněvsi: odhalení pamětní desky rok po Hankově smrti 1862 byli přítomni František Palacký i František Ladislav Rieger, vedle stavení byl postaven v roce 1890 pomník opatřený cedulí „Buditeli a pěstiteli vzájemnosti vřeslovanské věnuje komitě V. Hanky.“²⁵ Dalším příkladem může být rodný domek Josefa Jungmanna (1773–1847), zpřístupněný sice až v roce 1898, již roku 1859 však byla na tomto domě odhalena pamětní deska a poté v roce 1873 vedle domu umístěna litinová Jungmannova busta.²⁶

Nová republika — nová muzea

Výraznější rozvoj (nejen) literárních muzeí nastává od 20. let 20. století. Vznik samostatné republiky, jež si nově budovala svou identitu, totiž přinesl větší zájem státu o osvětové instituce obecně. Právě cestou reprezentace určitých ideových, historických či kulturních tradic mohl mladý stát okázale demonstrovat přeměnu konstitutivní monarchie v demokratickou republiku. Z pověření ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) byl roku 1919 zřízen vůbec první koordinační orgán pro muzea — Svaz československých muzeí. Cílem této instituce bylo mj. zpřehlednění situace, která do té doby v muzejnictví panovala.

Vznik muzeí totiž nebyl poměrně dlouho nijak regulován — podle platné legislativy je mohl založit každý spolek, pokud jeho stanovy odpovídaly požadavkům spolkového zákona z roku 1867 (omezení zde bylo jen vágní, nesměl být „protizákonný“ nebo „nebezpečný“).²⁷ Svaz československých muzeí ale neměl exekutivní funkci, jeho role byla pouze poradní a systematizační. Mohl vyslovit/nevyslovit doporučení k založení muzea, nově vznikajícím muzeím nabízel metodickou pomoc a podával návrhy na ministerstvu na udělení subvencí (muzea byla dlouho financována pouze z prostředků spolků a společnosti, jež zakládala a vlastnila). V roce 1926 se Svaz vyjádřil pro vznik tzv. „Baarova domu“ (dnešní Muzeum Jindřicha Šimona Baara v Klenčí pod Čerchovem), za předpokladu, že se toto muzeum bude věnovat pouze osobě a dílu Baara a nebude zasahovat do kompetence okresního muzea v Domažlicích.²⁸

---

25 Informace viz <http://www.horineves.cz/muzeum> (ověřeno 7. 12. 2016); A. BOHÁČ, cit. d., s. 54; P. KOVAŘÍK, cit. d., s. 55–59.

26 <http://www.obec-hudlice.cz/turisticke-zajimavosti/pamatnik-josefa-jungmanna/> (ověřeno 7. 12. 2016); P. KOVAŘÍK, cit. d., s. 8–69.

27 Podrobněji k historii Svazu viz Jiří ŠPĚT, *Svaz československých (českých) muzeí (1919–1960)*, in: *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická* 168, 1999, číslo 3–4, s. 74–89; Jiří ŠPĚT, *Vznik Svazu československých muzeí. Muzejní a vlastivědná práce* 9, 1971, číslo 2, s. 90–102.

28 Viz Jiří ŠPĚT, *Přehled vývoje českého muzejnictví I (do roku 1945)*, 2. vyd., Brno 2003, pozn. 72 na s. 91.

Baarův dům

Přijmeme-li výše navrženou klasifikaci literárněmuzejních objektů, pak lze Baarův dům označit za příklad *literárního památníku*. Byl totiž zřízen v domě, v němž trávil spisovatel (1869–1925) poslední léta svého života.

Jindřich Šimon Baar se narodil a vyrůstal v Klenčí pod Čerchovem, po svém kaplanském působení v různých koutech Čech se na penzi v roce 1919 opět do Klenčí vrátil a koupil zde dům číslo 41 vedle klenečského kostela. Měsíc před svou smrtí sepsal poslední vůli, v níž stanovil svým univerzálním dědicem město Klenčí pod Čerchovem s tím, že jeho dům zvenku opatří cedulí „Baarův dům“ a zřídí v něm muzeum. J. Š. Baar zároveň za tímto účelem založil ve spořitelně „Baarův fond na udržování Baarova domu“, do něhož putovaly veškeré jeho peníze. V Baarově závěti si můžeme přečíst i přesný popis, jak měl objekt vypadat. Vedle knihovny a čítárny v prvním patře měla do tří místností obec umístit sbírku Baarových i městských starožitností:

„a) v pokoji, který obývám, vyloží v zasklených vitrinách staré listiny, knihy, pergameny, pečeti, mince a obrazy, jakož i svůj starý městských archiv; b) moje knihovna zůstane tam, kde dosud jest, připojí se k ní moje rukopisy, korespondence, kterou vykonavatel poslední vůle vhodnou uzná, můj psací stůl s křeslem a kalamárem; c) ve třetí místnosti zůstane můj vykládaný nábytek, stojánkové hodiny, obrazy a sochy. Po smrti hospodyně [která smí i nadále v bytě pobývat, pozn. VJ] pak má i její byt sloužit jen sbírce starožitností, které se pak znovu a účelněji rozloží.“²⁹

Baarův dům byl zpřístupněn roku 1926, tedy necelý rok po spisovatelově smrti, v roce 1932 pak byla umístěna pamětní deska na jeho rodném domě, nad Klenčím byla o rok později vztyčena socha Jindřicha Šimona Baara od Ladislava Šalouna.

Muzeum Boženy Němcové a Babiččino údolí

V roce 1931 bylo v České Skalici v tamější staré radnici otevřeno Muzeum Boženy Němcové. Z hlediska tématu přítomné stati je podstatné, že se jednalo o první instituci, která sebe samu označuje jako „první literární muzeum“.³⁰ Ovšem chápeme-li literární muzeum jako zastřešující pojem pro různé literárněmuzejní objekty, jak jsme navrhli výše, pak muzeu Boženy Němcové již

---

29 Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Antonín Klášterský, k. 71 (rukopis cizí), Poslední vůle.

30 <http://www.muzeumbn.cz/historie-muzea/> (ověřeno 10. 1. 2017).

mnohá jiná předcházela. Současně však je třeba vyzdvihnout fakt, že toto muzeum mělo díky zakoupení pozůstalosti Boženy Němcové v roce 1919 od spisovatelčiny dcery Bohdany a tvorbě archivu specializovaného na život a dílo Boženy Němcové i vědecké ambice (a tím do určité míry konkurovalo Národnímu muzeu, které o tuto významnou pozůstalost přišlo). Jako další inovaci lze vnímat i to, že muzeum poprvé nebylo zřízeno v objektu, kde spisovatelka žila a kde již sama o sobě působila „aura autenticity“.

Motivací k založení muzea Boženě Němcové — jak již bylo naznačeno výše — bylo získání významné části pozůstalosti spisovatelky. Od té doby se Českoskalické městské muzeum (založené 1902) uchovávající původně lokální památky (zbraně, archiválie, národopisné sbírky, archeologické doklady a jiné vlastivědné sbírky) začalo soustředit především na prezentaci života a díla Boženy Němcové. V roce 1931 bylo otevřeno literárněbiografické muzeum věnované této kanonické postavě české literatury.³¹

Vedle muzea v okolí České Skalice postupně vznikaly či byly přestavovány i další objekty, které reflektují vztah Boženy Němcové k tomuto kraji. Jejich účelem však často byla evokace atmosféry literárního díla Němcové, především pak *Babičky*, jak upozorňuje Vladimír Macura.³² V roce 1950 například došlo k proměně interiéru ratibořického zámku tak, aby připomínal dobu, kdy se jím procházela kněžna Zaháňská.³³ Dne 9. června 1952 byla zřízena rezervace „Babiččino údolí“,³⁴ do níž byl děj knihy situován, v jejímž rámci bylo otevřeno Staré bělidlo a k vidění byl i Viktorčín splav.

V roce 1962 se i Muzeum Boženy Němcové přestěhovalo do prostor více provázaných se spisovatelčíným životem a s reáliemi spojenými s *Babičkou*. Nová expozice byla otevřena v Seidlerově hostinci — dějišti slavných „jiřinkových plesů“, prostor byl zrekonstruován a vybaven mobiliářem z pozůstalosti spisovatelky. Téhož roku byla ve Skalici otevřena i Barunčina škola — už od roku 1919 osazená bronzovou pamětní deskou od Quida Kociana —, jež též prošla výraznou rekonstrukcí a úpravou, která měla evokovat školní třídu 30.–40. let 19. století, jak ji Němcová vylicíla v povídce *Pan učitel*.³⁵

---

31 <http://www.muzeumbn.cz/historie-muzea/> (ověřeno 10. 1. 2017).

32 Vladimír MACURA, *Šťastné to údolí*, in: týž, *Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony*, Praha 1993, s. 82–84.

33 K přestavbě zámku v duchu povídky *Babička* více viz Cathleen M. GIUSTINO, *Zdeněk Wirth a Ratibořice. Brány otevřené k nostalgii?*, in: Jiří Roháček — Kristýna Uhlíková (edd.), *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*. Soubor příspěvků, Praha 2010, s. 233–271.

34 Vyhláška ministerstva školství, věd a umění č. 35 789/52-V-VII/5 ze dne 9. června 1952 o zřízení rezervace „Babiččino údolí“ u Ratibořic.

35 Viz Barunčina škola <http://www.muzeumbn.cz/baruncina-skola/> (ověřeno 8. 12. 2016). Ze zahraničních institucí, jejichž otevření spadá do 20. a 30. let 20. století, lze připomenout např. v roce 1921 otevřené muzeum Lva Nikolajeviče Tolstého (1928–1910) v Jasně Poljaně, dosud jeden z nejvýznamnějších ruských literárních památníků, či v roce 1934

Velká literární muzea padesátých let

Další intenzivní fáze rozvoje muzejních objektů, spojená mj. s masovým rozšířením, modernizací a systematizací, nastala po druhé světové válce. Důvod tohoto rozmachu bychom přitom neměli spojovat jen s jejich možným využitím jako nástroje komunistické propagandy. Snaha po větší centralizaci, zřehlednění muzejní sítě (jistě motivovaná i zkušeností druhé světové války a potřebou systematizace ochrany kulturního dědictví) procházela napříč různými zeměmi nehledě na jejich politické zřízení. Vyústěním těchto snah byl vznik Mezinárodní muzejní rady ICOM (International Council of Museums) v roce 1946 při UNESCO, která měla být určitým symbolickým vrcholem muzejní sítě a představovat mezinárodní platformu pro řešení praktických i teoretických otázek týkajících se těchto institucí. Československo se stalo zakládajícím členem ICOM. V rámci ICOM se postupem času vytvořily specializované muzejní sekce jednotlivých oborů. Literární muzea zde od roku 1977 mají speciální zastoupení, představované International Committee for Literary Museums (ICLM). Ustavení samostatné sekce v rámci této organizace lze chápat jako symbolické uznání instituce „literární muzeum“ na mezinárodní úrovni.³⁶

Muzeum Aloise Jiráska

A právě do naznačeného kontextu poválečných centralizačních a modernizačních trendů spadá i otevření dvou velkých českých literárních muzeí v Praze — Muzea Aloise Jiráska ve Hvězdě a Památníku národního písemnictví na Strahově.³⁷

V roce 1951 otevřené Jiráskovo muzeum v renesančním letohrádku Hvězda nebylo muzeem spisovatele v pravém slova smyslu. Spíše než Jiráskova biografie stál v centru pozornosti fiktivní svět jeho knih a interpretace dějin v nich promítnutá. Jak píše Petr Šámal, Jiráskova historická beletrie v tu dobu „ne-

---

zpřístupněný statek v norském Aulestadu, na němž léta žil a tvořil nositel Nobelovy ceny za literaturu Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910). K norskému muzeu viz <http://eng.aulestad.no/About-Aulestad/The-history-of-Aulestad> (ověřeno 8. 12. 2016); stručně též W. BARTHEL, cit. d., s. 8–9.

36 Vedle této mezinárodní organizace se později vytvořily i zastřešující organizace pro literární muzea i v jednotlivých zemích, např. v Německu v roce 1986 založená Die Arbeitsgemeinschaft literarischer Gesellschaften und Gedenkstätten (ALG). Podrobnější mapování tendencí ve vývoji instituce, včetně zhodnocení jejího současného stavu, viz např. Stefanie WEHNERT, *Literaturmuseen im Zeitalter der neuen Medien. Leseumfeld — Aufgaben — didaktische Konzepte*, Kiel 2002.

37 Ze zahraničních literárních muzeí do padesátých let spadá vznik Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza (1952) ve Varšavě, v Budapešti Petöfi Irodalmi Múzeum (1954) či muzeum nizozemské literatury v Haagu — Nederlands Letterkundig Museum (1954).

byla prezentována jako řada přitažlivých románů či obecně umělecké dílo, ale jako historický spis o národní minulosti, z něhož se měl národ dozvědět „pravdu“ o svých dějinách“.³⁸

Význam Jiráskova díla pro novou socialistickou republiku tak mělo odrážet i velkolepé muzeum, jehož cílem zároveň bylo, aby se proměnilo v živý prostor setkávání a — podobně jako tomu bylo v případě rodných chaloupek v 19. století — v místo národních poutí. Letohrádek věnoval k účelům muzea prezident Klement Gottwald, rozhodující slovo co do jeho obsahu pak měl „hlavní strážce“ Jiráskova odkazu — tehdejší ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý.³⁹

Památník národního písemnictví

O dva roky později otevřený Památník národního písemnictví na Strahově (1953) se od Jiráskova muzea odlišoval v mnoha aspektech. Stejně jako v případě Hvězdy se jednalo o centrální muzeum, jehož přímým zřizovatelem byl stát, expozice též měla představovat závazný výklad, tentokrát ale „dějin české literatury“ (jedná se tedy o typ muzea literárněhistorického), vedle toho měl PNP splňovat do jisté míry i nároky vědecké instituce a centrálního literárního archivu. Do komplexu Strahovského kláštera byl přestěhován i Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd (ČSAV), jehož zaměstnanci a zejména ředitel Jan Mukařovský vytvářeli libreto ke stálé expozici, a Literární archiv Národního muzea — archiv, v němž byly od vzniku muzea v roce 1818 shromažďovány důležité fondy českých spisovatelů. V danou historickou chvíli tento archiv obsahoval téměř ucelený materiál zejména k době národního obrození. K přestěhování Ústavu pro českou literaturu ČSAV došlo na podzim roku 1952, Literární archiv Národního muzea byl přesunut na jaře 1953. Přestože si tyto instituce formálně zachovaly svoji samostatnost, zůstaly od počátku na mnoha rovinách úzce provázány, mj. i personálně. Například někdejší ředitelka Literárního archivu Národního muzea Jaroslava Václavková, vdova po marxistickém literárním kritikovi Bedřichu Václavkovi, se stala první ředitelkou Památníku. Literární archiv byl pak oficiálně k PNP připojen až v roce 1964.

Význam vzniku PNP pro vývoj literárních muzeí u nás lze vidět minimálně ve dvou ohledech:

- 1) Za prvé představoval pomyslný střed sítě literárních muzeí a památníků. Jako centrálně řízené muzeum (spadal přímo pod ministerstvo kultury,

---

38 Petr ŠÁMAL, *Znárodněný klasik. Jiráskovská akce jako prostředek legitimizace komunistické vlády*, in: Robert Novotný — Petr Šámal (edd.), *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy*, Praha, Litomyšl 2011, s. 457–472, zde s. 462.

39 K Jiráskovské akci a zřizování muzea více viz zmíněná studie Petra Šámala *Znárodněný klasik*.

1953–1956, od roku 1956 ministerstvo školství a kultury) dohlížel nad „správností“ výkladu literárních dějin prezentovaných v expozicích muzeí, podílel se například na reinstalacích expozic ve stávajících literárních muzeích a jeho pracovníci se účastnili i výročních oslav spisovatelů. PNP např. v roce 1962 pomáhal Muzeu Boženy Němcové v České Skalici při zmíněných oslavách 100. výročí spisovatelčina úmrtí. Některá ze stávajících muzeí byla časem převedena pod jeho správu, např. Muzeum Aloise Jiráska ve Hvězdě. PNP kromě toho zároveň inicioval i vznik nových muzeí — např. ve Zbiroze otevřel v roce 1954 jako svoji pobočku Muzeum Josefa Václava Sládka.⁴⁰

- 2) Vedle dohledu nad tím, co měla jednotlivá muzea vystavovat, se však se vznikem PNP začala soustavněji řešit i otázka, jak „literaturu vystavovat“. Památník tedy představoval i důležité metodické centrum pro další literární muzea, v letech 1963–1973 vydával časopis *Glosy ze Strahova*, který představoval mj. i významnou platformu pro řešení otázek vztahujících se k problematice vystavování literatury a literární muzeologie.⁴¹

Závěrem

Přítomný text jsme otevřeli poznámkou o soupisu literárních muzeí Antonína Boháče, který vznikl na půdě Památníku národního písemnictví, a uzavřeli připomínkou PNP jako někdejšího významného metodického centra. V posledních dvou letech můžeme pozorovat tendenci na tyto činnosti po letech opět navázat — v roce 2014 vzniklo v rámci PNP Metodické centrum pro knižní kulturu a literární muzea, jehož hlavním cílem je i metodická a konzultační činnost, jedním z prvních výstupů centra je v listopadu 2016 zpřístupněný Portál literárních muzeí, který se — podobně jako Boháčův seznam — snaží mapovat muzea, památníky a expozice v České republice (viz <http://www.literarnimuzea.cz/muzea-pamatniki-a-expozice/>).⁴²

---

40 A. BOHÁČ, cit. d., s. 94.

41 Viz např. Josef BENEŠ, *Poznámky k interpretaci sbírkového předmětu, klíčové otázky literární muzeologie*, in: *Glosy ze Strahova*, 1965, číslo 3–4, s. 3–5; Aleš HAMAN, *Literární muzeum — hřbitov nebo chrám umění?*, in: *Glosy ze Strahova*, 1966, číslo 5, s. 13–15; od roku 1964 pak PNP vydává ještě sborník *Literární archiv*, zde např. důležitý článek Jaromíra LOUŽILA, *Literární umělecké dílo jako muzejní exponát. Poznámky k ontologickému statutu literatury*, in: *Literární archiv*, 1976–1977, sv. 11–12, s. 5–31.

42 Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>).

Situace a perspektivy digitalizace literární paměti

Digitalizace a Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945

Markéta Holanová

Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945 je jednou z největších oborových analytických bibliografií v České republice, svým rozsahem a zpřístupněním však zdatně konkuruje i bibliografiím v nejbližších zemích — Rakousko obecnou analytickou bibliografií nedisponuje a specializovanou literárněvědnou začalo zpracovávat teprve nedávno. Využívá totiž primárně německé zdroje, ty jsou však historicky roztržštěné a vstup do řady z nich je navíc podmíněn nákupem licence. V Polsku je velmi dobře pokryto období po roce 1945, období 19. století zachycuje rozsáhlá Barova bibliografie, která však obvykle neobsahuje detailnější věcný popis a bibliografické údaje často nebývají úplné. Na Slovensku existuje národní článková bibliografie, nikoli však zaměřená speciálně na literární vědu.¹

V příspěvku v krátkosti představíme historii vzniku Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945, následně se zaměříme na její samotnou digitalizaci. V této části popíšeme její fáze a výhody a nevýhody, které jsou s ní spojeny, a pokusíme se naznačit možnosti dalšího vývoje. Cílem článku je zpravit potenciální uživatele z blízkých oborů o existenci této databáze a poskytnout základní orientaci ve vyhledávání v katalogu, jde tedy o článek primárně informativní, přehledového charakteru.

Místo Retrospektivní bibliografie v elektronických zdrojích Ústavu pro českou literaturu

Elektronické zdroje Ústavu pro českou literaturu AV ČR (ÚČL) můžeme rozdělit do čtyř dílčích oddílů: Česká literární bibliografie, které se budeme

---

1 Otázku srovnání článkových bibliografií důkladně rozebírá článek, který sestavila Eliška Davidová na základě rešerší pracovníků ÚČL AV ČR, více viz Eliška DAVIDOVÁ (ed.), *Retrospektivní bibliografie v Německu, Rakousku, Polsku a na Slovensku*, in: Česká literatura 61, 2013, č. 3, s. 410–417.

detailněji věnovat v následujícím odstavci, digitální knihovny, encyklopedické zdroje a korpusy. V digitálních knihovnách uživatel nalezne fulltextově prohledavatelnou plnotextovou databázi české poezie 19. a počátku 20. století Česká elektronická knihovna² a obrazové galerie — Edice E,³ digitální archiv literárních a kulturních časopisů⁴ a digitální archiv populární literatury.⁵ Ústav provozuje též zdroje encyklopedického charakteru, a to Slovník české literatury po roce 1945⁶ a Slovník nakladatelství 1849–1949.⁷ Versologický tým spravuje dva korpusové zdroje — Korpus českého verše,⁸ lemmatizovaný, foneticky, morfoložicky, metricky a stroficky anotovaný korpus české poezie 19. a počátku 20. století, a vedle něj existuje starší Thesaurus českých meter (1795–1825).⁹ Více informací k jednotlivým zdrojům naleznou zájemci v „rozcestníku“ Virtuální studovna na adrese <http://ucl.cas.cz/cs/internetove-zdroje>.

Výzkumná infrastruktura Česká literární bibliografie zastřešuje bibliografické, biografické a jiné báze, které na půdě ústavu vznikají.¹⁰ Bibliografické báze pokrývají období od roku 1770 do současnosti a jsou přístupné prostřednictvím různých platform. Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945 má nejširší excerpční základnu, obsahuje záznamy článkových otisků poezie i prózy, a to nejen původní, ale též překladové, katalog je přístupný prostřednictvím softwarové aplikace RETROBI na stránkách retrobi.ucl.cas.cz. Období od roku 1945 je zpracováno v automatickém knihovním systému Aleph. Tato databáze obsahuje pouze záznamy sekundární literatury, česká beletrie je systematicky podchycena pouze pro období 1945–1960 a od roku 2016, překlady a texty k jinojazyčným literaturám jsou zaznamenávány ojediněle.¹¹ Naopak s platností od roku 1961 jsou evidovány též publikace knižního rozsahu a tzv. nesamostatné části knih, tj. předmluvy,

---

2 Přístup do České elektronické knihovny zde: <http://www.ceska-poezie.cz/cek/>

3 Přístup do Edice E zde: <http://ucl.cas.cz/edicee/>

4 Přístup do digitálního archivu časopisů zde: <http://archiv.ucl.cas.cz/>

5 Přístup do digitálního archivu populární literatury zde: <http://dapl.ucl.cas.cz/>

6 Přístup do Slovníku české literatury po roce 1945 zde: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>

7 Přístup do Slovníku českých nakladatelství 1849–1949 zde: <http://www.slovník-nakladatelství.cz/>

8 Přístup do Korpusu českého verše zde: <http://versologie.cz/kcv.html>

9 Přístup do Thesauru českých meter zde: <http://isis.ucl.cas.cz/?form=cme>

10 Ústav pro českou literaturu provozuje též bázi biografickou (České literární osobnosti — <http://clo.ucl.cas.cz/>), která obsahuje základní životopisné informace o spisovatelích, překladatelích, redaktorech a jiných osobách spjatých s českou literaturou, a databázi literárních cen udělovaných v českých zemích (<http://www.ucl.cas.cz/ceny/>).

11 Pro období 1945–1960 byla primární literatura excerpována nejprve pouze z novin, posléze byla doplňována též z časopisů. V současné chvíli je z těchto let vyexcerpována veškerá próza, excerpce poezie se plánuje. K excerpci primární literatury bylo opět přikročeno počátkem roku 2016.

doslovy, doprovodné studie, rozepisovány jsou konferenční a jiné sborníky atp. Samostatnou bázi pak představuje databáze českého literárního exilu. Záznamy byly od devadesátých let pořizovány do databáze ISIS, v letech 2014–2016 proběhla konverze do systému Aleph, aby byly všechny dílčí báze přístupné z jednoho místa. Jednotný přístup doází je možný přes adresu biblio.ucl.cas.cz.

Vznik a vývoj Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945

Klíčový význam pro vznik Retrospektivní bibliografie má Emanuel Macek, pod jehož vedením bylo v padesátých letech započato se systematickou retrospektivní excerpcí staršího časopiseckého materiálu. Dolní hranice zachycovaného období byla stanovena počátky národního obrození a horní hranicí se stal rok 1945.

Nejvydatněji přibývala excerpta v letech 1957–1969, s odchodem externích spolupracovníků na počátku sedmdesátých let masivní excerpce polevila a síly byly upřeny zejména na redigování a další zpracovávání již vyexcerpovaného materiálu, nové záznamy byly pořizovány pouze doplňkově. V průběhu osmdesátých let se práce na Retrospektivě prakticky zastavily — tým byl personálně velmi okleštěn a byly upřednostněny jiné ústavní úkoly.

Na počátku devadesátých let došlo s příchodem Daniela Řeháka k znovuoživení prací na Retrospektivní bibliografii. Byla provedena její kompletní redakce a konečné rozřazení, v omezené míře pokračovala též excerpce, zároveň se objevily první úvahy o její digitalizaci.¹²

Struktura katalogu

Členění katalogu je velmi promyšlené, v lecčems shodné se současnými databázovými systémy. Katalog je rozdělen na tři hlavní oddíly, a to část základní, pomocnou a ikonickou, které se ještě dále logicky člení na dílčí části. Odkaz na jeden článek může být v katalogu umístěn na několika místech, v závislosti na hlavním kritériu, tedy zda je v danou chvíli preferovaným údajem autor (či překladatel), odkazovaná osoba či předmětové heslo.

Základní část obsahuje tři pododdíly — autorský, odkazový a předmětový. Tato část je bezpochyby těžištěm katalogu. Jde o jeho nejužívanější a nejobsaňlejší část o rozsahu 1 423 053 excerpt. Nejrozsáhlejší z doplňkové části katalogu je část věnovaná šifram, šifry dosud nerozluštěné obsahuje část dešifrační, šifry již dešifrované zahrnuje část dešifratová — u těchto excerpt byl rovněž

---

12 Důkladně problematiku historie a strukturování katalogu pojednává Daniel Řehák v článku *K historii a struktuře Retrospektivní bibliografie*, in: *Česká literatura* 61, 2013, č. 3, s. 387–395.

vytvořen krycí lístek, který byl zařazen do části autorské. Třetím pododdílem pak je část ikonografická, obsahující odkazy na portréty a karikatury spisovatelů, případně na obrazový doprovod nějakým způsobem s autorem spjatý, např. vyobrazení rodného domu apod.

Digitalizace

O digitalizaci můžeme v souvislosti s Retrospektivou hovořit ve dvou okamžicích. První pokus o přesun dat z Retrospektivní bibliografie do elektronického prostředí se uskutečnil již v druhé polovině devadesátých let, kdy byl zahájen přepis předmětové části původního lístkového katalogu. Tato činnost byla však velmi náročná — a to jak po stránce časové, tak personální. Výsledkem tohoto pokusu je tzv. databáze RET, obsahující přepis větší části záznamů předmětové části katalogu, v kontextu celé Retrobibliografie jde však pouze asi o 1/20 dat, která jsou v současnosti dostupná v systému RETROBI.¹³

Druhý pokus přesunout monumentální kartotéku do digitálního prostředí a tak ji zpřístupnit široké badatelské veřejnosti byl zahájen v roce 2009. S podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy byl zahájen dvouletý projekt, v jehož rámci byla dokončena redakce kartotéky (a poslední excerptce), kartotéční lístky byly převedeny do digitální podoby a byl vyvinut software pro jejich prezentaci. Jako nejvhodnější způsob digitalizace se ukázalo seskenování kartotéky a následná rekognoskace pomocí systému OCR (tj. Optical Character Recognition, tedy optického rozpoznávání znaků). Naskenování se jevílo jako časově výhodnější a též efektivnější způsob než ruční přepis lístků, avšak mělo též své problematické okamžiky, které záhy nastíníme.

Způsoby vyhledávání

Digitalizace významným způsobem kartotéku otevřela široké badatelské obci, systém též umožňuje vcelku komfortní dávkové vyhledávání za pomoci vyhledávacích enginů. Zde zmíníme možnosti a návody na vyhledávání pouze rámcově, pro důkladnější informace odkazujeme zájemce jak na článek Vojtěcha Malínka *RETROBI — Digitalizovaná Retrospektivní bibliografie české literatury*

---

13 Vstup do databáze RET: <http://isis.ucl.cas.cz/?form=ret>. Databáze funguje na platformě ISIS, kterou ÚČL využíval (a částečně ještě využívá) pro své bibliografické a biografické báze do roku 2012. Na jeho počátku bylo rozhodnuto o přechodu na systém Aleph. Excerptce do ISIS byla ukončena k 31. červenci 2012, zakonzervována a v současnosti probíhají konverze posledních dílčíchází, od roku 2017 by obsah všech bibliografickýchází pokrývajících období po roce 1945 měl být přístupný přes jedinou adresu (biblio.ucl.cas.cz) na platformě Aleph.

1770–1945 a možnosti jejího využití pro literárněvědný výzkum¹⁴ či na nápovědu přímo ve webové aplikaci RETROBI.¹⁵

Všechny dílčí části katalogu jsou fulltextově prohledatelné, vyhledávací jazyk umožňuje prostřednictvím interpunkce vyhledávanou frázi buď omezit (uzavřením fráze do uvozovek), či naopak rozšířit tzv. divokými kartami, náhradou jednoho či více znaků za jiný znak či skupinu znaků. Databázi je možné též pokládat dotazy kombinované, s logickými operátory AND, OR a NOT. V následující tabulce uvádíme příklady využití základních divokých karet a logických operátorů. Tabulku přebíráme z webové aplikace RETROBI.

Znak	Význam	Příklad dotazu	Příklad odpovědi
*	Libovolně dlouhá souvislá řada znaků (0-nekonečno)	st*1 *st*1*	stal, strojil, stůl, stodol přistáli, ustrojili, stoly, stodola
?	Právě jeden libovolný znak	st?l	stůl, stal, styl
" "	Ohraničení fráze	"písně kosmické"	Najde všechny výskyty této slovní sekvence
+ / AND / &&	Slučování	+Němcová +Babička	Všechny záznamy, kde se objevují oba řetězce současně
- / NOT	Negace	+Němcová -Babička	Všechny záznamy, kde se objevuje první, ale nikoli druhý řetězec
OR /	Alternace	+Němcová OR Babička	Všechny záznamy, kde se objevuje první nebo druhý řetězec
()	Výběr části	+(Němcová OR Babička) + 1855	Všechny záznamy, které obsahují třetí a buď první, nebo druhý řetězec

Problémy

Problémy při vyhledávání plynou zejména z rozsahu a různých podob excerpčních lístků. V průběhu let se měnil způsob excerpování — ručně psané lístky, zachycující články zejména z 19. století, byly postupně nahrazeny strojopisy a posléze i lístky psanými na počítači. Podobně jako kolísá způsob záznamu, mění se též papír, na který jsou excerpta zaznamenávána.¹⁶ Řada lístků nadto

14 Vojtěch MALÍNEK: RETROBI — Digitalizovaná Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945 a možnosti jejího využití pro literárněvědný výzkum, in: Česká literatura 61, 2013, č. 3, s. 396–409.

15 Přístup do aplikace RETROBI zde: <http://retrobi.ucl.cas.cz/retrobi/hledat>

16 Více k projektu viz citovaný článek Vojtěcha Malínka RETROBI — Digitalizovaná Retrospektivní bibliografie české literatury 1770–1945 a možnosti jejího využití pro literárněvědný výzkum.

byla při následných redakcích doplněna o převážně rukou psané vpisky (zejména v případě dešifrací). Všechny tyto okolnosti ovlivnily výsledek skenování a zejména následnou rekognoskaci pomocí OCR. Zatímco strojem či počítačem psané lístky přečetl program OCR s vcelku velkou úspěšností — a tyto lístky jsou pak přístupné pro různé možnosti vyhledávání, které jsme rámcově shrnuli v předchozím odstavci — ručně psané lístky nejsou technologií OCR rozpoznatelné, a nelze je proto následně využít pro fulltextové vyhledávání.¹⁷ Tyto lístky jsou pak dostupné pouze v režimu listování, respektive výsledky vyhledávání jsou výrazně zlomkovitější než strojopisy.

Druhý problém, který výrazně ovlivňuje výsledky vyhledávání, respektive je nutno jej při vyhledávání zohlednit, je fakt, že lístky nejsou po naskenování dále segmentovány do jednotlivých databázových polí. Systém RETROBI sice umožňuje hromadnou editaci tohoto typu dat, prozatím však byla z časových důvodů doplněna pouze jména autorů u autorské části katalogu. Kromě nich tedy není možné prohledávat jednotlivé údaje na lístku, záznam je vždy prohlédnut jako celek a ve výsledcích vyhledávání není na první pohled patrné, zda je vyhledávaná osoba na lístku v roli autorské či zda je k ní odkazováno, je nutné si lístek zobrazit a zkontrolovat, jestli je pro nás záznam relevantní. Omezení vyhledávání na určitou část katalogu tak má význam pouze částečný a v případě, že badatel hledá konkrétní osoby, zůstává nejjistějším způsobem, jak obsah opravdu vytěžit, prohlížení katalogu po jednotlivých lístcích.

Výhledy

Předchozí odstavec naznačil cesty, kterými by se z našeho pohledu měly dále ubírat kroky při další práci s Retrospektivní bibliografií české literatury 1770–1945. Naskenování a zpřístupnění skenů prostřednictvím webové aplikace by bylo potřeba doplnit též účinnějším vyhledáváním, které je důležité zejména ve chvíli, kdy se badatel zabývá například různými literárními institucemi či žánry, které často nejsou spjaté s konkrétními osobami. V aplikaci jsou proto obtížněji vyhledatelné, neboť snáze uvíznou v chybně zrekognoskovaném OCR.

Systém RETROBI obsahuje nástroje pro přepis jednotlivých lístků jeho uživateli, díky němuž bylo dosud přepsáno, a tudíž pro spolehlivější fulltextové vyhledávání zpřístupněno přes 10 000 lístků. Jednou z možností dalšího vývoje by tedy bylo pokračovat v kontrolách automatického přepisu, opravovat nalezené chyby a lístek opatřovat segmentací alespoň na základní bloky informací (autorské a názvové údaje, bibliografická citace a anotace), která by výhledově

---

17 V letech nejintenzivnější excerpcce se tým skládal až ze čtyřiceti lidí, převážně externistů. Více viz článek Daniela ŘEHÁKA *K struktuře Retrospektivní bibliografie*, Česká literatura 61, 2013, č. 3, s. 387.

umožnila opravdu komfortní vyhledávání, avšak jak již ukázaly pokusy o digitalizaci retrospektivy v devadesátých letech, jde o variantu časově i finančně velmi náročnou. Při přepisu navíc mohou být do databáze zaneseny chyby, plynoucí jednak z chybného zápisu na původním lístku či jejich následné chybné interpretace při přepisu atp. Je tedy třeba myslet nejen na přepis, ale též systém redakce těchto přepisů.

Další možnou variantou je pokračovat v „tagování“ jednotlivých lístků pomocí klíčových slov, jež jsou využívána při současné excerpci do systému Aleph. Tato označení by měla v ideálním případě pokrýt autorské a odkazované osoby, věcná témata a bibliografické údaje (minimálně by měla zachycovat periodikum a rok vydání excerpovaného textu). Ani tento způsob však není bez rizik chyb vnesených poloautomatickým zpracováním materiálu (což je ostatně riziko veškeré bibliografické práce), avšak jeví se zvládnutelnější v kratším časovém horizontu.

Text vznikl v rámci projektu Česká literární bibliografie (LM20125059) podporovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci aktivit na podporu výzkumných infrastruktur.

Literární paměť v informačních zdrojích vytvářených krajskou knihovnou

Jiří Mika, Eva Wróblewská

Shromažďovat, zpracovávat a zpřístupňovat informace o „svém“ kraji patří do okruhu odborných činností a služeb každé krajské knihovny. Ostatně pamtuje na to i knihovní zákon: „Krajská knihovna (...) zpracovává a zpřístupňuje regionální informační databáze a zabezpečuje koordinaci krajského bibliografického systému.“¹ Zákodníci zde vložili do jedné věty dva procesy, které spolu při praktické knihovnické práci opravdu úzce souvisejí — zpracování údajů o regionu je zpravidla přímo navázáno na bibliografickou činnost a často bývá jejím „vedlejším produktem“.

Ve Středočeské vědecké knihovně v Kladně byl historicky prvním cíleně utvářeným informačním zdrojem o kraji fond regionálních knih a časopisů, který se podle potřeby a podle toho, jak byl vnímán, buď vyčleňoval z celkového knihovního fondu, nebo byl naopak jeho nedělitelnou součástí. K jeho tvorbě přispěl zákonný nárok knihovny na povinné výtisky neperiodických publikací vydávaných na území kraje a periodik z celé České republiky. Ještě než začaly být záznamy dokumentů z knihovního fondu ukládány do elektronického katalogu, vznikly individuální databáze regionální článkové bibliografie a regionálních osobností. S příchodem automatizovaného knihovního systému byly tyto dílčí soubory dat integrovány do jednoho celku, propojeny se vznikajícím katalogem, rozšířeny o další typy záznamů, a tak daly základ současnému systému regionálních informací.

Je zřejmé, že knihy, jejich autoři, spisovatelé, nakladatelé, tedy vše, co lze v kontextu s naším kolokviem zahrnout pod pojem literární paměť, jsou významnou součástí či předmětem tohoto informačního systému a jeho subsystémů, jednotlivých informačních zdrojů. Porozhlédněme se po nich očima běžného uživatele, který vstoupil do oblasti virtuálních služeb a postupně zjišťuje, co všechno zde může získat pro svou potřebu nebo ukojení své zvědavosti.

---

1 ČESKÁ REPUBLIKA, *Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)*, in: Sběrka zákonů, 2001, č. 257.

Na webových stránkách Střeďočekské vědecké knihovny se kromě odkazů do elektronického katalogu a do všech informačních zdrojů nachází také kalendárium osobností a tip na výlet. Kalendárium je stránka se jmény osob, které mají vždy v aktuálním měsíci „kulaté“ výročí narození či úmrtí, tip na výlet je fotografie nějakého zajímavého místa ve Střeďočekském kraji. Jejich umístění na webu knihovny není samoúčelné. Jména osob a fotografie místa odkazují na záznamy v databázi regionálních osobností a databázi regionálních památek a místopisu, jsou tedy další cestou k těmto informačním zdrojům a mají na ně čtenáře — uživatele webu knihovny — upozornit. Předpokládáme, že právě tudy do nich vstoupil náš hypotetický uživatel a jako předmět zájmu si vybral spisovatele Zikmunda Wintra, který byl po určité část života spojen se střeďočekským Rakovníkem. V prosinci 2016 jsme si připomněli 170. výročí jeho narození, jeho jméno se tudíž objevilo v prosincovém kalendáriu.

Jádrem záznamu regionální osobnosti jsou životopisná data strukturovaná do polí:

Osobní jméno	Winter, Zikmund, 1846–1912, PhDr.
Narození	Praha (Česko) — 27. 12. 1846
Úmrtí	Bad Reichenhall (Německo) — 12. 06. 1912
Místo působení	Pardubice (Česko) Praha (Česko) Rakovník (Česko)
Charakteristika	Historik, prozaik, střeďoškolský pedagog, odborný publicista.

Přestože v těchto prvních údajích je záznam do velké míry totožný se záznamem souboru autorit osobních jmen (právě tady dochází k propojení databáze regionálních informací s knihovním katalogem, v němž hraje soubor autorit důležitou roli), již zde se ukazuje rozdíl v tvorbě dat obou typů záznamů daný jejich odlišnou funkcí. Zatímco databáze regionálních osobností má funkci informační a její údaje jsou podrobně strukturovány z důvodů selekčních, záznamy souboru autorit jsou především nástrojem standardizace, mají údaje o osobách sjednocovat, případně rozlišovat osoby s týmiž jmény, a jiné funkce neplní. Údaje z nich proto najdeme v jednoduché podobě odpovídající formátu MARC 21:

Záhlaví	Winter, Zikmund, 1846–1912
Biografické údaje	Narozen 27. 12. 1846 v Praze, zemřel 12. 6. 1912 v Bad Reichenhallu (Německo). PhDr., střeďoškolský profesor, historická a etnografická literatura, historické prózy.

Rozdíly v přístupu k zpracování dat zajímají knihovníka a bibliografa, nikoli však uživatele. Ten se chce o Zikmundu Wintrovi dovědět více, proto se

Gymnázium Zikmunda Wintra v Rakovníku. Foto: Eva Wróblewská.

soustředí na další pole záznamu — životopis. V něm se nachází stručný medailon, který obsahuje základní údaje a hlavně informace o Wintrovu vztahu ke středočeskému regionu: „V letech 1874–1884 pedagog dějepisu, češtiny a němčiny na reálce v Rakovníku. Pracoval zde v několika kulturních a občanských spolcích a sdruženích. Proslul pěveckými a režisérskými aktivitami ve městě, starosta pěveckého spolku. Za zásluhy o obnovu rakovnických památek byl zvolen do městského zastupitelstva...“

Literatura, z níž se při sestavování medailonu čerpalo, je uvedena v následujícím poli citace. A protože, jak jsme se již zmínili, záznamy v databázi vznikají souběžně s bibliografickou činností, tedy se zpracováním knih do katalogu a s excerpcí časopisů pro potřeby článkové bibliografie, uživatel může použít také odkazů do těchto zdrojů pro nalezení dalších informací. S ohledem na relativní úplnost fondu Středočeské vědecké knihovny, zejména jeho regionální části, lze v katalogu najít většinu děl, jichž je Winter autorem. Část z nich si lze vypůjčit z knihovny domů, některé pouze do studovny. Z těch vzácnějších, určených jen k prezenčnímu studiu, je to například soubor próz *Ze staré Prahy* vydaný Janem Ottou v roce 1894 nebo *Zikmunda Wintra sebrané spisy z belletrie a z kulturních studií* vydané rovněž Ottou na počátku 20. století, které knihovna získala jako součást daru z pozůstalosti kladenského tiskaře a nakladatele Jaroslava Šnajdra. Šnajdrova osobní knihovna obsahuje kromě jeho vlastních nakladatelských počinů velké množství titulů české a zahraniční literatury a je svým způsobem dokladem kulturního života v průmyslovém Kladně první poloviny 20. století.

Zikmund Winter se svými žáky na rakovnické reálce. Muzeum T. G. Masaryka Rakovník.

V záznamech knih z regionálního fondu, který je postupně převáděn do digitální podoby, najdeme odkazy do systému Kramerius, v němž jsou digitální kopie zpřístupněny. Příkladem může být vydání Wintrova rakovnického obrázku *Nezbedný bakalář* z roku 1915. Kniha již nepodléhá ochraně autorského zákona, proto si její kopii uživatel může volně prohlížet a číst i ze svého počítače doma. Tento příklad je tedy zároveň ukázkou dalšího typu elektronických služeb a prolínání knihovny do virtuálního světa.

Záznamy článkové bibliografie doposud propojeny s digitálními objekty většinou nejsou. Tento tradiční zdroj by však měl být pro zvědavého uživatele výzvou k objednáni časopisů a návštěvě studovny, nebo alespoň k dohledání dalších informací na internetu. Z anotací v článkové bibliografii se dovídáme, že paměťové instituce v Rakovníku vyhlásily rok 2016 Rokem Zikmunda Winttra a v regionálním tisku nebo z webových stránek příslušných institucí se pak můžeme seznámit s programem akcí, které k této příležitosti připravily.

Některé digitální objekty jsou vkládány přímo k záznamům v databázi regionálních informací. Záznam Zikmunda Winttra doplnili zpracovatelé o spisovatelovu podobenku, o fotografii jednoho z rakovnických domů, v němž žil, nebo o kopii dopisu, jež napsal rakovnickým radním, když z tohoto místa svého působení odcházel v roce 1884 do Prahy. Přejdeme-li ze záznamu regionální osobnosti na záznamy památek a korporací nebo na záznamy geografických názvů, dozvídáme se další souvislosti s Wintrovým rakovnickým pobytem a s jinými místy ve středních Čechách. V databázi regionálních pa-

mátek a korporací se aktuálně nachází pět záznamů spojených s Wintrovým jménem. Kromě jeho pomníku, rakovnického gymnázia, které dnes nese jeho jméno, dalšího rakovnického domu, v němž bydlel, a vinárny, do které s oblibou docházel, se poněkud překvapivě dostaneme i k záznamu hradu Kokořín. Popis památky uvedený v záznamu nám prozradí důvod:

„Syn Václava Špačka, Jan Špaček ze Starburgu, zříceninu hradu v l. 1911–1918 romanticky upravil a novogoticky zrekonstruoval do nynější podoby, která není zcela autentická s původním hradem. Stavba byla provedena podle plánů architekta Eduarda Sochora, za odborného dohledu spisovatele Zikmunda Wintra a historiků Augusta Sedláčka a Čenka Zírba.“

Pouhým popisem lze jen obtížně vyjádřit všechny funkce informačního systému, který je založen na četných vazbách mezi jeho prvky a který kromě základní textové informace nabízí obrázky, ukázky hudby, mluveného slova nebo videa a který odkazuje na další zdroje. Uživatelé je ukázaná cesta, po které se může vydat a jít po ní, dokud se nenasytí jeho informační potřeby. Pokud jej toulky virtuálním světem neuspokojí, vždy může odbočit do katalogu a objednat si tradiční dokument — knihu nebo časopis — z knihovního fondu. A často také záleží na jeho intuici a všeobecných znalostech. Mezi záznamy rakovnických památek, korporací a zajímavostí nalezneme i údaje o místním pivovaru. Zmínka o bakaláři Jiřím Pičkoví Píseckém, správci školy, jenž v Rakovníku působil ve druhé polovině 16. století a podle něhož nese místní pivo značku Bakalář, mu možná připomene Wintrovu prózu *Nezbedný bakalář* (kteřou si mohl přečíst v digitální knihovně). Ovšem další informace o vztahu Zikmunda Wintra k rakovnickému pivovarnictví už musí hledat poněkud detektivním způsobem. Stopu k nim objeví například v záznamu sborníku *Hospody a pivo v české společnosti*, připraveném Ústavem pro českou literaturu AV ČR. V obsahu, jehož kopie je také součástí katalogizačního záznamu, se nachází i tato, pro wintrovského badatele nepochybně lákavá položka: Věra Brožová: *Zikmund Winter, Pivovarské listy a chmelová tržnice*.

Přijměte tento příspěvek jako inspiraci k vlastnímu badání, při němž vám poslouží informační zdroje vytvářené Středočeskou vědeckou knihovnou v Kladně. Staňte se i vy jejich uživatelem a vydejte se na cestu virtuálním Středočeským krajem. Můžete zde načerpat informace před cestou skutečnou, ať již za literárními památkami nebo jinými zajímavostmi tohoto regionu. Začátek cesty se nachází na webu knihovny www.svkkl.cz, ale můžete na ni přijít (možná nečekaně) třeba i z prostředí vyhledavače Google. Vyzkoušejte to například na tomto dotazu:

Google

Pomník Zikmunda Wintra Rakovník

Za podklady k příspěvku děkuji kolegyni Evě Wróblewské, která vede kolektiv zpracovávající databáze Středočeské vědecké knihovny v Kladně.

Pomník Zikmunda Wintra v Rakovníku. Foto: Eva Wróblewska.

Edice Polabští básníci a její projekty na podporu literární paměti středočeského polabského regionu

Lenka Kusáková

Edice Polabští básníci byla založena formou soukromé iniciativy (mimo oficiální instituce) v roce 2011 v Kolíně. Do dnešních dnů bylo vydáno šestnáct svazků a tři příležitostné tisky básní, jejichž autoři se narodili v Polabí anebo v tomto regionu žili a tvořili.

Impulzem k založení edice bylo setkání tří osob, které spojovala láska k poezii, kulturněorganizační zkušenosti a především společná vize — vědomí, že je třeba podporovat současnou básnickou tvorbu v Polabí a zároveň pečovat o polabské literární dědictví. Marie Mlejnková (* 1946 Pardubice) vystudovala bohemistiku a muzikologii, krátce se věnovala učitelské profesi a roku 1990 založila malé rodinné vydavatelství, v němž působí dodnes. K poezii inklinovala od mládí, v roce 2017 vyjde v ediční řadě Polabských básníků její básnická prvotina. Eva Šulcová (* 1944 Kolín) je profesí dětskou psycholožkou a píše básně. Miloš Kim Houdek (* 1944 Kolín) je vzděláním učitel, ale duší umělec — básník, grafik, fotograf. Navíc disponuje nevšedními organizačními schopnostmi, dokáže spojovat lidi ze světa umění do společných projektů, které sám navrhuje. Město Kolín má v Kimu Houdkovi důležitou osobnost svého kulturního života. Všichni tři jmenovaní, Marie Mlejnková, Eva Šulcová a Miloš Kim Houdek, se roku 2011 sešli v kolínském čajovně a domluvili na společném vydávání poezie kolínských a šíře polabských básníků. Jednotlivé svazky měly vycházet v ediční řadě, již dali příznačný název Polabští básníci. Během schůzky byla rovněž ustavena redakční rada, která měla pečovat o budoucí edici.

Vznik edice Polabští básníci nebyl ale pouze dílem náhodného setkání povolanych osob. Předcházely mu četné aktivity kolínského kulturního prostředí. Šlo především o činnost Polabské kulturní nadace, vzniklé po sametové revoluci (mj. iniciovala a organizačně zaštitila nově vznikající festival Funkeho Kolín), a její nástupkyně — Polabské kulturní společnosti. Pro obě organizace bylo příznačné propojování různých uměleckých subjektů Kolína ke společným vystoupením, v nichž se prolínalo slovo, hudba a obraz, kde

společně komunikovaly různé umělecké obory (např. triptych výtvarných akcí pořádaných na více místech města Kolína: Písmo ve výtvarném umění, 1995 a 1997; Hudba ve výtvarném umění, 2004 a 2005; Cesta světla — mýty, filozofie a spiritualita ve výtvarném umění, 2012; několik setkání nad čínskou poezií spojených s výstavou výtvarných prací jí inspirovaných; Umění čtyř nápojů — představení poezie českého literárního disentu propojené s výtvarnými doprovody polabských autorů ad.). Za projekty Polabské kulturní společnosti přitom vždy stála osobnost Miloše Kima Houdka jako jejich předního iniciátora.

Vysokou náročnost, která projekty provázela, přenesl Kim Houdek v součinnosti s ostatními členy redakce také do nově vzniklé ediční řady Polabských básníků. Svazky měly mít jednotnou vnější podobu. Zvolen byl formát úzkého sloupce 10,5 × 18 cm, recyklovaný papír a kvalitní ofsetový tisk (vybrána byla osvědčená tiskárna v Litomyšli). O typografickou úpravu knížek se postaralo pardubické vydavatelství Vespero. Významným momentem bylo rozhodnutí redakční rady propojit básně s výtvarným doprovodem současných, rovněž polabských umělců (různé grafické techniky a fotografie). Tím bylo také navázáno na někdejší multikulturální projekty Polabské kulturní společnosti v Kolíně.

Redakční rada Polabských básníků musila už na začátku vyřešit finanční zajištění nové edice. Jednomyslně se shodla na tom, že bude pracovat bez nároku na odměnu. Úkolem redakční rady je vyhledávat potenciální autory svazků, vést s nimi dialog, vybírat básně a výtvarný doprovod budoucí knížky, bdít nad jazykovou stránkou rukopisu, řešit problémy s autorskými právy již nežijících básníků a překladatelů, spolupracovat s typografem a tiskárnou, zajišťovat následnou distribuci nákladu ad. To vše konají členové rady zdarma, ve svém volném čase. Jedinou odměnou je jim radost z práce na svazcích a z následné prezentace. Podobně velkoryse jako redakce přistupují ke spolupráci výtvarníci, kteří své práce věnují pro edici bez úplaty. Sazba a tisk svazků jsou hrazeny z prostředků samotných básníků anebo — v případě autorů již nežijících — z městských dotací. V Kolíně byla spolupráce umělců a města již v minulosti dobrá a úřad vyšel ochotně vstříc i projektům nové ediční řady. Dobrou zkušenost učinila redakce také v případě Pardubic a Poděbrad. Hotový náklad se stává vlastnictvím města, které ho pak využívá ke své reprezentaci nebo jako osobitých dárků při různých příležitostech.

V duchu původního konceptu edice pečuje redakční rada také o to, aby se vydané svazky dostaly ke čtenářům a mohly pěstovat vědomí literární a kulturní sounáležitosti s místem. Svazky jsou posílány do velkých českých knihoven jako povinné výtisky (mají své ISBN číslo), formou darů jsou dodávány do místních knihoven a škol. V součinnosti s kolínským Regionálním muzeem pořádá redakční rada pravidelné cykly večerů poezie pro kolínskou veřejnost, během nichž jsou knížky křtěny a ve výběru představovány profesionálními recitátory a s hudebním doprovodem (pravidelně jsou zváni peda-

gogové místní Základní umělecké školy). V některých případech se představí i výtvarník, který se podílel na svazečku, a to malou výstavou v prostorách Regionálního muzea. Edici se tak daří propojovat různé kulturní subjekty města, vést je ke spolupráci.

Kromě svazků vydaných v rámci samotné edice Polabských básníků připravuje redakční rada také drobné příležitostné tisky k uctění památky již nežijících básníků spjatých s regionem. V roce 2013 si Kolín připomněl 130. výročí od narození Anastáze Opaska, benediktinského opata, politického vězně a básníka, který ve městě prožil dětství a studentská léta. Město uspořádalo vzpomínkový akt s odhalením busty této významné osobnosti, během něhož redakční rada Polabských básníků představila příležitostný tisk s Opaskovými básněmi (*Básně. Výběr z básnické tvorby*, 2013). Byl výsledkem jejího hledání, výběru a následné komunikace s dědici práv (Benediktinské arciepatství v Praze-Břevnově). V témže roce byla u příležitosti životního jubilea Otokara Fischera (1883–1938), kolínského rodáka, univerzitního profesora germanistiky, divadelníka a překladatele (mj. Johann Wolfgang Goethe: *Faust*), uspořádána na pražské Filozofické fakultě Univerzity Karlovy konference, během níž byly účastníkům rozdávány příležitostné tisky s Fischerovou vlastní poezií (*Slova. Výběr z básnické tvorby*, 2013). I za touto prací stálo bádání členů redakční rady, Marie Mlejnkové a Evy Šulcové, v Regionálním muzeu v Kolíně a v knihovnách. Rok 2016 připomněl životní výročí humanistického básníka Matouše Collina (1516–1566), narozeného v nedaleké Kourřimi. Redakční rada připravila jubilejní příležitostný tisk (*Verše*, 2016), který finančně zaštitilo město Kourřim. Byl rozdáván v rámci zde probíhající celonárodní konference a slouží městu k reprezentačním účelům, mj. je nabízen v místním informačním centru. Návštěvníci města tak mají možnost propojit poznání historie města a jeho architektonických památek s poznáním jeho literární, a šířeji kulturní minulosti.

Edice Polabských básníků pomalu vstupuje do povědomí regionu. Vydaných svazků přibývá. Vedle již zavedených jmen se objevují nová jména mladých, začínajících tvůrců. Ediční rada musí dbát o úroveň nabízených básní, tedy i odmítat texty, které k publikování ještě nedozrály, a citlivě vést adepty poezie k další tvorbě. Autoři edice Polabských básníků samozřejmě tematizují svůj vztah k městu a krajině, kde žijí, ale vyslovují i to, co tuto zkušenost přesahuje, co spojuje například generační vrstevníky. Do budoucna by bylo dobré usilovat o recenzování vydaných svazků v literárních časopisech, které by pomohlo největším talentům překročit rámec regionu.

Specifickou kapitolu edice představují svazky věnované literární paměti Polabí. První ediční počín, sborník *Labe* vydaný roku 2012, navázal na výstavu *Spiritualita polabských básníků*, která byla uspořádána roku 2011 Polabskou kulturní společností v kolínském zámku. Zde představení básníci byli následně připomenuti několika ukázkami ze své tvorby ve sborníku *Labe* a ten se stal tváří reprezentací kolínské básnické tradice. Následoval svazek *Průzory* (2014),

který v podobném duchu mapoval básnickou krajinu Pardubic. Jeho editorka Marie Mlejnková v něm shromáždila víc než dvě desítky autorů od 14. století do současnosti. V podobném duchu — jako průřezový výbor z tradice básnického slova — je plánován také svazek věnovaný Poděbradům a Nymburku. Do řady připomínající již nežijící polabské autory poezie patří také nedávno dokončený svazek *Rovinám rodným náleží písně mé...* (2016). Představuje německojazyčnou tvorbu básníků židovského původu narozených v Kolíně (významném centru předválečné židovské komunity) a v nedalekém lázeňském městečku Poděbrady. Svazek doplňují české překlady básní od současných zavedených překladatelů německé poezie (většina básní ve svazku byla přeložena poprvé) a medailony básníků, které sledují jejich nešední životní osudy a umělecké cesty. Projekt finančně podpořila obě města a připravují i jeho důstojnou veřejnou prezentaci (Poděbradské dny poezie, 2017; židovská synagoga v Kolíně, 2017) — má být splátkou dluhu, který region vůči svým rodákům, obětem holokaustu, pociťuje. V rámci „paměťových“ titulů vydaných v edici Polabských básníků vyšel v roce 2015 také svazek poezie evangelické básnířky Heleny Kohoutové (1905–1999), jejíž manžel byl popraven během heydrichiády roku 1942 v Pardubicích. Dílo pražské rodačky, která od dětství žila v Poděbradech a později v Nymburce, bylo za normalizace šířeno jako významný zdroj naděje pouze ve strojopisných „samizdatech“ mezi protestantskými církvemi různých denominací. Uskutečněný svazček edice Polabských básníků pomohl vynést na světlo básnické hodnoty díla Heleny Kohoutové a nastartovat jeho další vydávání a šíření.

Edice Polabští básníci pochopitelně není jediná, která pečuje o literární tradici v Polabí. Stejně jako jinde tu fungují veřejné instituce specializované na tento úkol. Místní knihovny vyčleňují regionální fond literatury, připomínají rodáky výstavami a přednáškami. Archiv Polabského muzea schraňuje materiál k životu a dílu místních básníků a spisovatelů. Města sama řeší údržbu hrobů, pamětní a informační desky na domech, kde spisovatelé žili, poskytují dotace k různým aktivitám pro udržení literární a kulturní paměti. Ediční řada Polabští básníci ukazuje, že činnost institucí mohou významně doplňovat soukromé iniciativy, a to jak samotným vydáváním básní, tak organizačně — propojováním různých kulturních subjektů, které ožívují místní polabský kulturní život.

REGIONÁLNÍ MUZEUM V KOLÍNĚ

CYKLUS LITERÁRNÍCH PODVEČERŮ
„POLABŠTÍ BÁSNÍCÍ“

úterý 23. února | 17.00
Dvořákovo muzeum pravěku

Víťa Klouček **MIHOTÁNÍ**

úterý 22. března | 17.00
Dvořákovo muzeum pravěku

Julia Černá **PŘÍBĚHY**

úterý 19. dubna | 17.00
Dvořákovo muzeum pravěku

Pardubičtí básníci **PRŮZORY**

úterý 24. května | 17.00
Dvořákovo muzeum pravěku

Helena Kohoutová **SVĚTLO NADĚJE**

úterý 21. června | 17.00
Dvořákovo muzeum pravěku

Eva Šulcová **TANČÍCÍ ZRNKO PRACHU**

vstupné dobrovolné

REGIONÁLNÍ
MUZEUM
V KOLÍNĚ

WWW.MUZEUMKOLIN.CZ

Středočeský kraj

Příloha

Svazky edice „Polabští básníci“

2012

Sv. 1 Labe. *Výběr z tvorby polabských básníků* (il. Miloš Kim Houdek, 200 ex.)

Sv. 2 Eva ŠULCOVÁ: *Voda v ohni. Básně z let 1983–1990* (il. Libuše Drahovzalová-Šulcová, 400 ex.)

2013

Anastáz OPASEK: *Básně. Výběr z básnické tvorby* (příležitostný tisk ke 100. výročí narození, ed. Eva Šulcová a Marie Mlejnková, nákladem města Kolín, 200 ex.)

Otokar FISCHER: *Slova. Výběr z básnické tvorby* (příležitostný tisk ke 130. výročí narození, ed. Eva Šulcová a Marie Mlejnková, nákladem města Kolín, 300 ex.)

Sv. 3 Miloš Kim HOUDEK: *Kameny, trávy, hvězdy* (il. autor, 300 ex.)

Sv. 4 František K. FOLTÝN: *Jsou různá ticha* (kresby z autorova skicáře, 500 ex.)

2014

Sv. 5 Průzory. *Výběr z tvorby pardubických básníků* (ed. Marie Mlejnková-Rosůlková, frontáže Martin Víšek, 500 ex.)

Sv. 6 Jiří ČERVÍN: *Dobrý den, noci* (linoryty a kresby tuší Jan Kubíček, fotografie Kateřina Zvelebilová, ed. Marie Mlejnková a Eva Šulcová, 200 ex.)

Sv. 7 Eva ŠULCOVÁ: *Tančící zrnko prachu* (il. Libuše Drahovzalová)

2015

Sv. 8 Helena KOHOUTOVÁ: *Světlo naděje* (il. Alena Tetaurová, ed. Marie Svobodová a Lenka Kusáková, 300 ex.)

Sv. 9 Vít KLOUČEK: *Mihotání* (fotografický doprovod autor, 250 ex.)

Sv. 10 Julie ČERNÁ: *Příběhy* (grafický doprovod Alena Ertlová, 250 ex.)

2016

Matouš COLLINUS: *Verše* (jubilejní tisk, ed. Marie Mlejnková, nákladem města Kouřim, 250 ex.)

Sv. 11 Pavel MAKOVSKÝ: *Kniha Negatif. Objevování vlastní nepravdy — výběr textů z let 1995–2001* (fotografie Richard Horák, 300 ex.)

Sv. 12 Pavel ZDRAŽIL: *Hvězdou postižený* (grafický doprovod Miloš Kim Houdek, 500 ex.)

Sv. 13 Milena WIESNEROVÁ: *Den co den* (ed. Alžběta Ingrová, kresba Ladislav Rektoris, 400 ex.)

Sv. 14 Petr VÁŇA: *Stromy v ptačím peří* (il. Jan Tichý, ak. malíř, 200 ex.)

Sv. 15 Eva ŠULCOVÁ: *Zálivy těšení* (il. Libuše Drahovzalová, 200 ex.)

Sv. 16 *Rovinám rodným náleží písně mé.... Výbor z tvorby polabských židovských básníků* (ed. Lenka Kusáková, 600 ex.)

Literární Mělnicko — Hálek, Čech, Dyk, Seifert a ti další

Odkaz místa paměti
nebo spíše paměť místa?

Dalibor Státník

Samo vymezení a ohraničení Mělnicka, a tedy uchopení jeho prostoru prostřednictvím literatury je problematické. Co vlastně rozumět Mělnickem? Je to mělnický okres v podobě, v jaké byl uměle vytvořen v roce 1960 a jak s různými úpravami a přesuny obcí na periférii existuje dodnes? To by bylo nejjednodušší řešení. Ovšem nevýhodou „velkých“ okresů z roku 1960 bylo sloučení několika přirozených historických celků, ba ještě hůře jejich okrajových částí, které spolu do té doby příliš „nekomunikovaly“. Odhlédneme-li od animozit, způsobených domnělým a někdy i skutečným ponížením dřívějších okresních měst na úkor jednoho vybraného centra, jednalo se o nesourodé celky, mezi nimiž se ani později nepodařilo vytvořit větší soudružnost. Po zrušení okresních úřadů po roce 2000 se opět rozpadly na původní celky s dřívějšími významnými nebo okresními městy, které nyní figurují jako obce s rozšířenou působností, tedy obce III. stupně, někdy označované jako „malé“ okresy.

Hovoříme-li tedy o Mělnicku, měli bychom uvažovat o „nukleárním“ Mělnicku, tedy městě samém a jeho okolí, jež v polovině 19. století vytvořilo mělnický okres, který existoval zhruba sto let až do roku 1960. Je to oblast ležící na sever od Mělníka a zahrnující Kokořínsko a Mšensko, tedy zcela jinou geomorfologickou krajinu než území jižně od Mělníka, které je v pravém smyslu deforestifikovanou zemědělskou krajinou, tzv. kulturní stepí. Ta na rozdíl od skalnatého Kokořínska s jeho „doly“ a rozeklanými Polomenými horami neposkytuje prvoplánově spektakulární inspiraci. Při územněsprávní reorganizaci v roce 1960 bylo k Mělnicku připojeno Kosteletsko, tedy Kostelec nad Labem a jeho okolí z dřívějšího okresu Brandýs nad Labem, a předtím okresu Karlín, čímž se dostáváme až do souvislosti s hlavním městem a také částí bývalého okresu Kralupy nad Vltavou, především bývalým okresním městem a jeho zázemím. Připojen byl navíc i malý díl bývalého roudnického okresu, který je vlastně oním Podřipskem, kam již gravituje např. obec Ledčice a okolí. A ještě dříve, v roce 1949, bylo na severu přičleněno navíc několik obcí z bývalého

okresu Dubá, a později ještě z okresu Doksy, které byly do roku 1945 německé a jejichž prostřednictvím se Mělnicko dostává do kontaktu s výrazným literárním Českolipskem. To je ovšem na literární mapě Čech tak známé i díky péči, kterou jeho „konstrukt“ věnovali místní vlastivědní pracovníci, muzejníci, archiváři a historici jako Jaroslav Panáček, dr. Marie Vojtíšková a další.

I když přijmeme tezi o nivelizačním vlivu Prahy hlavně v 19. a 20. století, kdy svéráz a svébytnost širšího okolí tohoto města byly v době průmyslové revoluce velmi rychle setřeny, přece jen lokální rozdíly přetrvávají. Jsme-li totiž u tradice, mnohé pro její vytvoření sehrál zřejmě i předkapitalistický vývoj, např. dřívější kraje. Jedná se sice o vnitrozemskou oblast, tedy odněpaměti osídlenou českým obyvatelstvem, ale téměř souvislé německé osídlení tady u nás zasahovalo nejbliž do středu Čech a zastavilo se doslova jen pár kilometrů od Mělníka.

Tento moment od dětství formoval Viktora Dyka, který se v roce 1877 narodil na tehdejší Šopce, pozdější části města Mělníka Pšovky, jako syn vysokého lobbokowického hospodářského úředníka. Tady můžeme spatřovat jeden ze zdrojů jeho vypjatého národovectví, jak ostatně sám na sebe prozrazuje v několika básních a povídkách.

Nicméně bývalé komorní panství Brandýs nad Labem, do jehož prostoru náležel i Kostelec nad Labem a okolí, podobně jako Slánsko, které zahrnovalo

dlouho bezvýznamné Kralupy a Podřipsko, se od sebe liší. Jsou to svébytné mikroregiony s dlouhou historií a tradicí, které samozřejmě jako vždy a všude v souladu, nebo někdy i v zápasu s přírodními a společenskými podmínkami vytvářejí obyvatelé, ať už rodáci nebo lidé, kteří do tamějších měst a městeček přišli, usadili se a zanechali v nich výraznou stopu anebo krajem jen prošli na své životní pouti. Za takový případ bychom mohli označit Franze Kafku, který několikrát pobýval např. v Liběchově, již „zněmčené“ obci na sever od Mělníka a i jinde „mezi Němci“ v dřívějším dubském okrese. Neměli bychom ale zapomenout ani na obrozenecké dílo, ba mecenát Antonína Veitha a rytířů Neuberků, kteří kolem sebe shromáždili, onen v Liběchově, tito v luthauzu u Mělníka, v první polovině 19. století houf obrozenců a umělců.¹

V našem případě je tedy nabíledni úskalí při zkoumání literárních tradic. Spočívá v tom, že od shora uvedených svébytných celků byly v polovině 20. století odervány jejich periférie a přičleněny k Mělnicku. A vybídat nejen velké literární dějiny a jejich ozvuk na regionální úrovni, ale především místní písmáky, buditele, obrozence, snad i kronikáře a autory nikdy nevydaných rukopisů je velmi obtížné a vyžaduje to kooperaci se sousedními paměťovými institucemi — ať již formou osobního studia nebo navázáním konkrétní spolupráce. To ovšem nebude úplně naším tématem, zvláště když jsme v úvodu uvedli tak velká jména z panteonu české literatury. O Dykovi již byla řeč a musíme přiznat, že konkrétní zmínky o Mělníku leckde najdeme, snad nejvíce v posthumním výboru jeho povídek *Mládí*, v nichž se básník vrací do svého dětství a dospívání a zalidňuje je svými kamarády z obecné školy na Šopce, prvními naivními čistými dětskými láskami a pozdějšími návraty již z gymnaziálních pražských studií. Dyk přitom nikdy nebyl regionální autor. Měl jiné ambice, a sice vytvořit literaturu nadčasovou, mimo konkrétní prostor, byť jej samozřejmě formovaly dětské zážitky, a jak víme od Josefa Pekaře, skrze rodný kraj se učíme milovat svou širší vlast. Nebudeme dále hledat ohlas mělnické krajiny u Dyka, spokojíme se s tím, že se jedná o jednoho z nejslavnějších mělnických rodáků, ne-li vůbec — spolu s Jaroslavem Krombholcem — toho nejslavnějšího.

Vítězslav Hálek je rodákem z dnešního okresu Praha-východ, z osady Odo-lena Vody. Ani on není v pravém slova smyslu regionálním autorem, i když známe jeho črty z cesty na Oupor, tedy do klínu dodnes poměrně divoké přírody u soutoku Labe s Vltavou, a několik básní věnovaných mělnické krajině. Nezáleží ovšem jen na konkrétní lokaci, ale jde také o to, že např. v Hálkově díle nalezneme ozvuk jeho zážitků a zkušeností z venkovského života. I tehdy, kdy není místo děje explicitně zmíněno a jmenováno, se může jednat o vědomý nebo nevědomý ohlas této krajiny. Totéž platí pro Svatopluka Čecha, jehož

---

1 Ladislav JOUZA, *Sága rodu Veithů — majitelů kolínského panství*, Kolín 2004; Dagmar ŠTĚTI-NOVÁ, *Rytíři země české*, Praha 2001.

střeodočeské kořeny jsou nepopíratelné, ale náleží zřejmě daleko více do Litně, protože tam prožil část dětství, které je pro člověka zásadní, než na Mělnicko, i když v letech 1895 až 1903, tedy na přelomu 19. a 20. století, bydlel v Obrříství u mlynáře Polívky, který mu zakoupil z národopisné výstavy československé roubenku. A obec se k němu také hrdě hlásí.

Jaroslav Seifert je oproti těmto autorům básník naprosto městský. Pocházel ze Žižkova, a to je samozřejmě nejen pouhé místo narození, ale skutečná „adresa“, skutečný „rodokmen“, až predestinace. Ke svému původu se hrdě hlásil i v závěru svého života ve *Všech krásách světa*. Existence žižkovského proletáře se nejvíce odrazila v jeho prvotinách *Město v Slzách* a *Samá láska*. Žižkov bylo nové „sídlíště“, po Praze vlastně největší české město. Dynamický, až příliš překotný růst způsobili lidé, mnohdy mladí, kteří po skončení školy přicházeli hledat práci a štěstí do továren v Praze nebo ve službě, a na Žižkově se žilo v nájemních domech levněji než v Praze samé. To byl také případ Seifertovy matky, která pocházela z Kralup nad Vltavou. Mladý Seifert jezdil často za svými prarodiči do tohoto tehdy ještě nevýznamného venkovského města, protože jeho „sláva“ byla spojena nejen s železničním uzlem, ale především s budoucí socialistickou industrializací. Rod Borutů, z nichž Seifertova matka pocházela, sehrál určitou roli v obrozenských Kralupech. Již po léta si město tohoto slavného básníka připomíná vždy v září u příležitosti jeho narozenin literárně-hudební slavností Seifertovy Kralupy.² Jaroslav Seifert, který byl milovníkem vína, nemohl opomenout mělnickou vinařskou oblast a napsal několik básní o mělnické skále a mělnickém vínu, nejznámější je snad pověstné rozsáhlé *Mělnické impromptu*.³ Samozřejmě že ke všem těmto velikánům české kultury se vedení města Mělník hlásí. Literární odkaz je jím vnímán pozitivně. Dokladem toho je např. název jedné z mělnických škol pojmenované právě po nositeli Nobelovy ceny za literaturu nebo nedávno v reprezentativní úpravě vydaná *Milá sedmi loupežníků* od Viktora Dyka.

Mělnickem ovšem prošla řada dalších literátů, ať už to byl např. Kamil Bednář, který prožil deset let svého života v maringotce na úpatí Chloumku, krajíně již venkovské a přitom ležící v intervalu Mělníka, nebo písař učitel základní devítileté školy ve Všetatech Miroslav Slach, který byl mj. učitelem i Jana Palacha a napsal o něm po roce 1990 knihu *Světlo v soumraku*. Slach byl autorem převážně historických knih a črt z antiky i mělnického středověku.

Zcela výjimečnou, pozoruhodnou postavou s osamělým až tragickým osudem byl mělnický advokát Oldřich Wenzl (1921–1969), výrazný, i když téměř neznámý příslušník druhé generace surrealismu. Na Mělníku ho často navštěvoval jeho velký přítel Ludvík Kundera. Samozřejmě že přítomnost literátů

---

2 Jaroslav SEIFERT, *Kdybych se mohl vrátit... Kralupsko v díle Jaroslava Seiferta*, Praha 2004.

3 Jindřich HAUPT, *Z mělnické skály. Výbor básní*, Mělník 1963; TÝŽ, *Vesele i vážně o mělnickém víně*, Praha 1969.

k sobě přitahuje další zajímavé osobnosti a jejich bydliště se tak stávají centry nonkonformních setkávání a formování skupin, jak se tomu například stalo v roce 1988 na mělnickém zámku, kde byla při setkání milovníků Wenzlova díla založena Společnost Oldřicha Wenzla.⁴ Vidíme tedy velké možnosti bádání na téma literáty a město, kraj, region a na téma jejich vztahu k oficiální kultuře a subkultuře nebo někdy přímo kontrakultuře.

Nyní můžeme poměrně lehce odpovědět na druhou badatelskou otázku, a sice zda se v případě Mělnicka jedná o literární kraj, čili nic. Nebo zda je oblast místem paměti. Tím je v nejbližším okolí, opředený mýty, samozřejmě Říp, tento „axis mundi“ české země. Ovšem Mělnicko a Podřipsko jsme již vymezili jako dva odlišné regiony. Místem paměti může být soutok nejčestější řeky Vltavy s Labem, po Rýnu naopak nejněmečtější řekou. A skutečně, toto místo je námětem řady ztvárnění a v českém mýtu hraje velkou roli. Symbolem socialistické éry měly být Spolana Neratovice, Kaučuk Kralupy či Elektrárna Mělník. Všechny jsou již na sklonku své existence a vyvolaly mezi lidmi kvůli ekologické zátěži více nářků než radosti. Nikdy se nestaly takovými místy paměti, jakými si je socialističtí ideologové přáli mít. Skutečně si maně vzpomínám na angažmá výtvarníků, kteří měli zachytit např. stavbu jaderné elektrárny Temelín. Kdepak asi ty obrazy a grafiky jsou, co se s nimi asi mohlo stát...? Přitom komíny těchto tří kdysi velkých podniků přetvořily tuto oblast ze zemědělské a zelinářské na průmyslové „brownfields“. Ale ani doba socialistické industrializace — ať v tom, či onom smyslu, ať v přitakávajícím, nebo v kritickém duchu — nedala vzniknout přesvědčivému dílu.

Mělnicko rozhodně není literární krajinou jako např. kraj Boženy Němcové a Aloise Jiráska, Karla Čapka a Karla Poláčka nebo Karla Hynka Máchy, i když u nich se někdy jednalo téměř o politicky motivovaný umělý konstrukt.⁵ Mělník neměl takové štěstí jako např. Sobotka nebo Písek na „svého“ Šrámka a ani, byť leží u vody, na takového pana rybáře a spisovatele, jakým byl Ota Pavel. Neměl zkrátka „svého“ spisovatele jako Jičín Václava Čtvrtka, který vytvořil novodobý mýtus města a jeho lesů a rybníků, jimiž je místo obklopeno.⁶ Ale to je Český ráj, to je něco jiného. Tam je krajina strážena nikoliv chladicími věžemi, ale Zebínem, Veliší a Valdickou branou. Je to Český ráj, který je obydlen nadpřirozenými, ale nikoliv nadpozemskými bytostmi, vodníky, vílami, ohnivými mužíčky a dalšími, které vyrůstají ze země, jsou srostlé s krajinou, a proto jsou dobré. Ale Jičín je město nejen Rumcajsovo, ale také „knížetepána“ a paní kněžny. Ano, i skrze literární postavy a jejich prostřednictvím je možno „číst“, poznávat a zamilovat si krajinu, jak dokazuje Kája Mařík. Vždyť Skalka

4 Oldřich WENZL, *Pohodlný život. Výbor z veršů*, doslov Ludvík Kundera, Praha 1990.

5 Blíže jsem shrnul metodická a teoretická východiska již dříve: Dalibor STÁTNIČEK, *Genius loci a genius temporis v díle současného českého spisovatele Jiřího Slavíčka*, *Genius loci českého jihu-západu*, České Budějovice — Plzeň 2015, s. 92–94.

6 Eva BÍLKOVÁ, *Okolo Řáholce: povídání o Jičíně, Václavu Čtvrtkovi a jeho díle*, Jičín 2006.

nad jeho Lážovem je přece místo, kde měl svatbu se Zdenou, a v těch lesích se spolu něco nadováděli, když učil Zdenu kotrmelce... A dokonce nositeli literární paměti vedle lidí a kouzelných bytostí mohou být i domácí zvířata, jak dokládají Ladovy Hrusice s kocourem Mikešem a jeho přáteli, kteří ovšem nepostrádají jistý rys „zázračna“. Mělnicko není ani Šumava, která svým přírodním svérázem a mimořádně náročnými životními podmínkami přímo vybízí ke ztvárnění, a tak Mělník nemá svého Stiftera nebo Klostermanna, ale ani takového Watzlika.

A co literární paměť obcí, které již ležely v pomnichovském záboru, v „Sudetech“? Domácí „venkovskou“ německou literaturu známe velmi málo. Víme, že byla vázána hlavně v době Československé republiky velmi výrazně na region. Někteří autoři v tom spatřují její úpadek, reagující na ztrátu pozic německého substrátu v Čechách od poloviny 19. století a hlavně v meziválečném Československu.

Na závěr můžeme říci, že Mělnicko je běžný region, který není literárně vymezen, není „čten“, protože chybí jeho přímé spojení s konkrétním spisovatelem, jeho dílem nebo jeho výraznou literární postavou, byť jím prošla celá řada básníků a prozaiků. Ti, jakkoliv významní, nevytvořili mimořádné dílo konkrétně vložené do tohoto regionu, i když nebyli autory regionálními (a teď bychom se mohli dále věnovat literárními kritiky již dříve provedené rehabilitaci skutečně dobrých zemitých autorů, spojených a písících o svém domově či místě vlastně stále jednu a tutéž knihu). Ti menší, jako např. malíř a sváteční spisovatel dětských příhod a vzpomínek Josef Lír, zase na takový počín neměli dostatek talentu a sil.⁷ Při vědomí, že literární mapu určují literární historikové, tak možná není vše ztraceno, a buď se některé „mělnické“ dílo stane kultovním, nebo náš region na svého autora teprve čeká a možná se jednou i dočká...

---

7 Jan KILIÁN a kol., *Mělník*, Praha 2010, s. 377–383.

Památník Karla Čapka — minulost a současnost

Kristina Vášnová

Není mnoho osobností tak hluboce zakořeněných ve vědomí české společnosti, jako je Karel Čapek. Od jeho úmrtí uplynulo již bezmála osmdesát let, přesto jsme denně konfrontováni s jeho myšlenkovým odkazem nejen prostřednictvím literatury, ale i internetu, tisku, filmu, rozhlasu či televize. Snad každý, koho u nás oslovíte, ví, kdo byl Karel Čapek, nebo si alespoň myslí, že to ví. Je to způsobeno jednak šíří Čapkova odkazu — byl spisovatelem, dramatikem, novinářem, bystrým pozorovatelem všedního života. Dokázal také oslovit a upoutat jak intelektuální vrstvy, tak běžné čtenáře a diváky. Největší vážnosti v národě však požívá pro své morální postoje v dobách politických krizí.

Byli to právě bratři Čapkové — Karel a Josef — kteří na prahu své životní kariéry po rozpadu Rakouska-Uherska začali pracovat ve prospěch nově ustaveného samostatného Československa. Po dvaceti letech ve službách demokracie, humanismu a antifašismu v roce 1938 Karel umřel na zápal plic a Josef, zatčený hned na začátku druhé světové války, prošel martyriem několika koncentračních táborů. V posledním z nich, Bergen-Belsenu, v dubnu roku 1945 umřel na tyfus.

Celoživotní dílo Karla Čapka čítá zhruba padesát titulů — jsou to divadelní hry, z nichž nejznámější *R. U. R.* zajistila mladému autorovi celosvětovou popularitu a vnesla do moderního jazyka slovo „robot“, dále romány, povídkové soubory, výběry z publicistiky, cestopisy, knihy pro děti. Mladý Čapek také psal a překládal poezii. Pro jeho dílo je charakteristická suverenita i mistrovství, s nímž užíval českého jazyka. Byl to člověk velmi společenský, čínorodý, empatický, měl řadu zájmů. Dalo by se tedy říci, že takováto osobnost je v každé době přímo předurčena k oslavě a nehynoucí vděčnosti národa, vyjádřené permanentním publikováním díla a také zřízením památníku, který by připomínal spisovatelův život. Avšak nebylo tomu tak vždycky.

Poslední léta svého života trávil Karel Čapek se svou manželkou, herečkou a spisovatelkou Olgou Scheinpflugovou, ve venkovské usedlosti ve Staré Huti u Dobříše, kterou jim dal do užívání zámožný příbuzný Václav Palivec. Místo

mělo průmyslovou minulost, kdysi se tu zpracovávalo železo. Čapek však dům a přilehlý pozemek v krátkém čase zvelebil, místo si velice oblíbil a nazval ho podle údaje ve staré mapě Strž. Odpočíval zde, ale také tu vznikala všechna jeho velká díla z let 1935 až 1938.

Dům byl prostě venkovsky zařízen, přijížděla sem také řada přátel obou umělců, které bylo třeba ubytovat a stravovat. K domu přiléhala velká zahrada, které nadšený zahradník Čapek citlivě vtiskl podobu anglického parku.

Po smrti spisovatele užívala dům jeho manželka Olga. Ve válečné době byl málem zabaven pro potřeby německé armády a později válečné výroby. Na konci války zde byl umístěn štáb Rudé armády. Všechny škody vzniklé na nemovitosti a zařízení v této době však byly zanedbatelné proti poválečnému období. Po návratu přátel bratří Čapků z emigrace nebo z koncentračních táborů se Olga snažila na Strži obnovit společenský život, bohužel však na to měla velmi krátkou dobu. Po komunistickém převratu v roce 1948 byl veškerý majetek Václava Palivce včetně Strže znárodněn a Olga byla pravidelně vyzývána k vystěhování a opuštění domu. Již v této době zde Čapkova vdova prosazovala zřízení spisovatelova památníku, do něhož nabízela dokumenty a vybavení. Za komunistické vlády však nebyla připomínka osobnosti Karla Čapka žádoucí. Byl označen za buržoazního autora, který měl přátelské styky s prvorepublikovým prezidentem T. G. Masarykem, jeho filozofie pragmatismu byla odmítnuta jako nemarxistická. K tíži mu byly přičteny také články odmítající komunistickou ideologii. Paradoxně v této nejtíživější době totality v roce 1952 vyšla v tehdejší Sovětském svazu studie literárního vědce Sergeje Vasiljeviče Nikolského, která vyzdvihovala Čapkovu protifašistickou tvorbu. Zřejmě i tato okolnost napomohla k tomu, že od poloviny padesátých let se pomalu prosazoval záměr vytvořit v Čapkově domě na Strži jeho památník. Cesta k jeho otevření však byla ještě dlouhá a pro tvůrce svízelná. U zrodu první expozice stál badatel Miroslav Halík, Čapkův obdivovatel a editor jeho díla, jemuž Olga Scheinpflugová poskytla potřebný materiál. Pod ideologickým dohledem krajských orgánů lidové moci pak byla expozice schválena a otevřena na jaře roku 1963. Prvním zřizovatelem památníku byl Okresní národní výbor v Příbrami, později byl památník převeden do správy Státního střediska památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. Tato první expozice však nemohla prezentovat osobnost a dílo Karla Čapka v jeho celé šíři, omezila se na protifašistickou tvorbu, a takzvanou zábavnou tvorbu pro děti a dospělé. Jako jeden z hlavních exponátů zde byl publikován Čapkův článek k nové sovětské ústavě z třicátých let, který zřejmě vznikl na podporu snah tehdejšího prezidenta Edvarda Beneše získat spojenectví Sovětského svazu proti hitlerovskému Německu.

Památník měl v době svého vzniku minimální propagaci, i jeho otevření proběhlo v úzkém kruhu speciálně pozvaných osob. Přesto byl v následujících letech poměrně často navštěvován kulturní veřejností, školními výpravami a podnikovými zájezdy.

V zahradě Památníku Karla Čapka se pravidelně konají různé společenské akce. Foto: K. Váňová.

Jedno ze zastavení Naučné stezky Karla Čapka, vybudované v roce 2012. Foto: K. Váňová.

Pracovna Karla Čapka. Foto: K. Váňová.

Čapkovská expozice z roku 1963. Archiv PKČ.

V roce 1968, v období tzv. Pražského jara, doplnil dr. Halík do expozice Čapkovy stěžejně dílo, *Hovory s T. G. Masarykem*, které však zanedlouho, po invazi Varšavské smlouvy, muselo opět zmizet. V dubnu téhož roku Olga Scheinpflugová umřela. Záměr vytvořit v domě i její samostatnou expozici se opět potýkal s problémy a ideologickým tlakem — Scheinpflugová byla známa jako neúnavná propagátorka myšlenkového odkazu svého muže, která se komunistickým režimem nedala umlčet ani koupit. Nakonec byla v podkroví domu pořízena i její expozice, po krátké době však údajně z bezpečnostních důvodů uzavřena, protože v důsledku špatného statického posouzení došlo k průhybu podlahy a pádu těžkého panelu.

V sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století tedy činnost Čapkova památníku stagnovala. Byl také na několik let uzavřen kvůli poškození za povodně v roce 1981, která poničila dům i celý areál. Při opravách protržené hráze rybníka Strž byla používána těžká technika, která nenávratně poškodila staré stromy v zahradě. Také realizované protipovodňové opatření úplně změnilo vzhled části areálu. Tehdejší památková péče musela opět ustoupit ideologickému tlaku, tentokrát kvůli údajnému zamezení budoucím povodním.

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let, po pádu komunismu ve střední Evropě, svítla konečně naděje na důstojnou obnovu památníku i jeho expozic, už nezatížených ideologickými hledisky. Situace se však opět zkomplikovala, a to jednak tím, že na celý areál Strže uplatnili restituční nárok dědicové původního majitele Václava Palivce. Také zřizovatel památníku — Státní středisko památkové péče — už neměl zájem na provozu tohoto literárního muzea, protože nebylo zároveň významnou památkou stavební, architektonickou. Nabídl tedy jeho správu Památníku národního písemnictví v Praze. Ten však byl zaměstnán vydáváním prostor v rámci církevních restitucí a stěhování vlastní sbírek. Nemohl proto v této situaci s plnou odpovědností převzít a zrekonstruovat další expozici. V médiích v té době zazněly poplašné zprávy o zániku Čapkova památníku. Proto se v roce 1994 ustavila v regionu nadace, která si dala za cíl jeho uchování a obnovu. Počátky nadace byly velmi skromné, až naivní — tvořili ji tři členové — dva důchodci a jedna žena na mateřské dovolené. Během krátké doby se jim však podařilo zorganizovat jednání zainteresovaných stran a najít nového zřizovatele muzea; koncem roku 1994 odsouhlasilo Zastupitelstvo okresu Příbram vznik nové příspěvkové organizace v oblasti kultury — Památníku Karla Čapka — a zakrátko byla uzavřena i nájemní smlouva s rodinou Palivcovou, která stanovením symbolického nájemného umožnila jeho další činnost. Okresní úřad v Příbrami uvolnil finanční prostředky na tvorbu nových expozic, nadace začala soustřeďovat příspěvky na opravu nemovitostí. V krátké době proběhly zásadní rekonstrukční práce, mimo jiné odvlhčení budovy muzea, rekonstrukce podlah, rozvodů elektřiny a vody, omítek. Vedení památníku rozhodlo o umístění expozic tří významných osobností české kultury 20. století — vedle Karla Čapka a Olgy

Scheinflugové také Ferdinanda Peroutky, předního českého novináře a spisovatele, Čapkova přítele, který na Strži často pobýval. Peroutka byl za druhé světové války internován v koncentračním táboře a po komunistickém převratu v roce 1948 musel jako bytostný demokrat a nepřítel totalitních režimů odejít do emigrace ve Spojených státech, kde byl nucen zůstat až do své smrti v roce 1978. Na začátku devadesátých let se do vlasti vrátila jeho manželka paní Slávka Peroutková, která do vznikající expozice věnovala řadu autentických předmětů a dokumentů.

Postupně tedy — těsně před koncem 20. století, v němž naše tři prezentované osobnosti žily, byly dokončeny jejich expozice, již objektivní, nezkráslené ani dobovými, ani ideologickými požadavky. Na jejich vzniku se podílela významná badatelka Památníku národního písemnictví v Praze Marta Dandová.

Pro pracovníky památníku nastala další etapa práce, skoro stejně náročná jako celková rekonstrukce, a sice aby oživilí muzeum, převedli do něho návštěvníky. Od samého začátku byl památník budován nejen jako muzeum, ale také jako otevřený prostor pro další tvůrčí aktivity, které jsou v souladu s jeho posláním. Ke spolupráci byly přizvány školy regionu, občanská a zájmová sdružení, kulturní instituce. Prostory byly postupně vybavovány potřebným zařízením a přístroji. Velkým přínosem se pro další kulturní činnost stala i zahrada, kde bylo vybudováno pódium pro divadelní představení a hudební produkce. V památníku také začaly probíhat krátkodobé výstavy, které vznikají na základě nových badatelských výstupů a přivádějí tak znovu návštěvníky, kteří již stále expozice znají. V roce 2012 pracovníci památníku realizovali projekt Naučná stezka Karla Čapka, jehož vznik umožnily finance z Regionálního operačního programu Střední Čechy. Tato aktivita propojila vlastní památník s blízkým okolím s velkým přírodním půvabem a hodnotami, a přivádí tak další zájemce. Vedle pravidelných činností zacílených na všechny věkové skupiny návštěvníků stojí za zmínku, že památník je úspěšným producentem a spoluautorem scénáře několika krátkých filmových dokumentů v režii předních českých tvůrců, které byly úspěšně uvedeny v televizním vysílání i na internetu. Také další aktivita — realizace a distribuce putovních výstav, které zajímavou výtvarnou formou seznamují s tématy ze života bratří Čapků a jejich přátel, má velký přínos pro propagaci památníku a rozšiřuje informace o prezentovaných osobnostech v síti kulturních zařízení v celé naší republice i v zahraničí. V posledních letech pracuje památník systematicky i se studenty středních škol a připravuje pro ně náplň projektů věnovaných historii 20. století. Prezentace těchto projektů probíhá ve spolupráci s Památníkem Sachsenhausen v Německu.

Památník Karla Čapka je od roku 2003 po reformě státní správy příspěvkovou organizací Středočeského kraje. Má šest stálých zaměstnanců, jejichž pracovní doba činí celkem čtyři plné úvazky. Hospodaří s pravidelným příspěvkem od zřizovatele a dalších cca 16 až 17 % příjmů si opatřuje vlastní

činností. Nezanedbatelnou položkou v příjmech organizace jsou také granty, pravidelně je památník obdarován majiteli nemovitosti. Vedle provozování expozic vykazuje památník vlastní badatelskou, vydavatelskou, lektorskou a nevelkou sbírkotvornou činnost. Návštěvnost památníku v posledních letech má mírně stoupající tendenci.

Věřím, že každý národ musí mít svá místa, kde načerpá duchovní sílu právě z odkazu poctivých lidí, kteří beze zbytku naplnili svůj životní úděl a nezpro-
nevěřili se sami sobě, i když je to třeba stálo život. Přála bych si, aby náš pa-
mátník takovým místem byl i nadále.

Jak může literární život regionu rozvíjet skupina nadšenců

Roman Hájek

Ve spolku Halda, jehož aktivity od jeho založení v roce 2012 koordinuji, jsme o pojmu „literární paměť“ až donedávna nepřemýšleli. Musel nám jej předložit ředitel Středočeské vědecké knihovny v Kladně Jiří Mika spolu s ujištěním, že „literární paměť“ regionu — v našem případě Kladenska — rozvíjíme a pomáháme jejímu zachování. Tím nás inspiroval, abychom na naše téměř pětileté působení nahlédli z poněkud jiného úhlu a refleктоvali, co se nám v oblasti literární paměti povedlo, co nikoli a v čem bychom snad i mohli být příkladem.

Poslání Haldy je obecné — snaží se přispívat k formování identity Kladna a různými způsoby město kulturně obohacovat a oživovat. Od samého počátku byla přirozenou součástí jejich aktivit také literatura. Ve vztahu k ní je zajímavý momentálně spící projekt literárních večerů, které formou besed představovaly vesměs žijící regionální autory. Dále spolek vydává regionálně zaměřené knihy (především literaturu faktu, v menší míře knihy pro děti) a jiné drobné publikace a tisky (brožury, pohlednice). Vedle toho je ale Halda zapojena i do řady dalších aktivit — pořádá například vědecké večery Science Café, historické a přírodovědné vycházky, zapojuje se do veřejných debat o podobě a budoucnosti města.

V následujícím textu ale vycházím ze zkušeností s literárními aktivitami. Pokusím se v něm shrnout specifika postavení spolku, který je stranou zavedených institucí zabývajících se uchováváním a rozvíjením literární paměti, a výhody a nevýhody, které toto postavení skýtá. Při jejich představování přiblížím některé z nápadů, jež by mohly zavedené, oficiální instituce (ve smyslu napojené nějakou formou na veřejné rozpočty, u nichž je péče o literární paměť součástí jejich poslání) inspirovat.

Výhody postavení nadšeneckého spolku

1. Jako spolek nadšenců jsme svobodní. Jistě, i v našem případě existují určité hranice (a finanční možnosti patří k těm nejpodstatnějším), ale ono

vědomí, že můžeme dělat jen to, co nás baví, a nemusíme ustupovat kompromisům tam, kde se nám to příčí, má nepochybná pozitiva. S vědomím toho, že to stejně tak může být i negativem, jsme tedy trochu „bez závazků“ vůči jakékoli autoritě. Odpovídáme jen sami sobě. To se patrně nejvíce odráží v naší nakladatelské činnosti, která je jednou z profilových aktivit Haldy. Od vzniku spolku jsme k vydání připravili celkem šestnáct publikací a právě tady se ona svoboda projevuje patrně nejvíce. Nemáme stanovenou, kolik knih bychom měli vydat. Nic než naše důvěra v autory (a možná maličko kalkul, zda má dílo prodejní potenciál a podaří se na ně sehnat finanční prostředky) nerozhoduje o tom, co vydáme, a co ne. Budujeme si s autory dlouhodobé vztahy a častokrát jsme to my, kdo je podněcuje ke vzniku nějaké publikace. Na rozdíl od jiných nakladatelství tak formujeme představu o výsledku ještě ve fázi, kdy není hotový text (nebo se na něm ani nezačalo pracovat). Klíčové je, že máme volné ruce. Že na rozdíl od zavedených institucí „nemusíme“, ale „můžeme, pokud chceme“.

2. Jsme pružní. Nápady umíme realizovat během dní. Zvládneme reagovat na vlnu nadšení — která obvykle přiměje lidi k mimořádným výkonům, ale opadává stejně rychle, jako se vzedme. To možná působí jako nedůležitá věc, ale zkusím na příkladu ukázat, proč jde o vlastnost důležitou. Na jaře roku 2016 se spřátelený Spolek Podprůhon chystal připomenout výročí úmrtí kladenského spisovatele Františka Stavinohy promítáním jednoho dílu z volného cyklu *Hvězdy nad Syslím údolím*, který Stavinoha připravil pro televizi podle své stejnojmenné prózy. Asi čtrnáct dní před promítáním jsme vznesli dotaz, zda by nebylo dobré Stavinohovo výročí připomenout i nějak „hmatatelněji“. Zda by třeba návštěvníci promítání — a navazující tradiční open air výstavy Kladenské dvorky, rovněž zasvěcené Stavinohovi — neměli mít možnost zakoupit si nějakou drobnou publikaci připomínající Stavinohovu tvorbu. Za osm dní byla brožurka připravena k tisku. Z odborného hlediska nepřináší nic zásadně objeveného (shromáždí již publikované informace), ale soudě podle prodaného nákladu obohatila knihovny asi stovky kladenských rodin. Což je podle nás zajímavá forma, jak dát o autorovi vědět a možná někoho inspirovat k četbě jeho díla.
3. Můžeme být odvážnější a kreativnější. „Netrpíme“ vážností instituce a nemusíme se zpovídat zřizovateli, zda je naše činnost dostatečně důstojná. Jednou z věcí, která se nám dlouhodobě při práci s kladenskou historií osvědčuje (a které se instituce poměrně často bojí), jsou nadsázka a humor, někdy až nevybíravý. Narážky na určitou historickou situaci vyvolávají přirozenou zvědavost. Vycházíme z toho, že zvědavost plodí zájem, zájem povědomí, povědomí znalost. Nikdy by nás nenapadlo, že dvojice pohlednic s osobnostmi Bohumila Hrabala a Otakara Zachara přivede možná i desítky lidí k zájmu o jejich životní osudy (nebo alespoň bazálnímu povědomí

Pohlednice připomínající spisovatelku Marii Majerovou.

o těchto jménech a určité spojitosti s Kladnem). A přesto. Vtipná pohlednice. Výrobní náklady cca 2 000 Kč na 500 kusů. Ideální předmět k rozdávání zadarmo. Krátká informace na zadní straně s odkazem na webové stránky. Možná že tato hravá forma prezentace literatury slouží uchování literární paměti lépe než školní čítanky.

4. Vytváříme komunitu. I muzea a památníky budují svůj pravidelný okruh návštěvníků. Spolkům vycházejícím z občanské společnosti to ale jde o něco snáz. Halda v současnosti pořádá akce a zaštiťuje aktivity, které lákají velmi různorodé skupiny lidí. Jejich společným rysem je zájem — o nové informace, o místo, kde žijí, o to, co vymyslíme. Jde o lidi, kteří sledují, co děláme. A tak tuto komunitu můžeme nenásilně „vzdělávat“ i v oblasti regionální literatury. Mnoho lidí například přišlo na naše literární večery (viz níže) proto, že věřili, že akce pořádaná Haldou bude mít určitou kvalitu nebo proto, že nás znají — a setkání s regionálním autorem je obohatilo (a snad i občas přimělo si něco přečíst). V neposlední řadě to oproti zavedeným institucím máme jednodušší v tom, že nám návštěvníci leccos odpustí. Vědí, že vše děláme ve volném čase a nadšenecky — a to se dílčí nedotaženosti hned lépe tolerují.

5. S tím souvisí další bod. Právě proto, že na všem pracujeme ve volném čase, nám na výsledku enormně záleží. Volnočasový charakter našich aktivit s sebou nese i odpovědnost za to, že náš volný čas bude investován smysluplně. Proto si hlídáme kvalitu provedení a chceme věřit, že na naší práci je vidět nadšení, s nímž k ní přistupujeme.

Kde má nadšenecký přístup své limity?

1. Jsme závislí na osobnostech. Udržitelnost našich aktivit — nejen těch souvisejících s literární pamětí — stojí a padá s jednotlivci, kteří jsou ochotni a schopni je rozvíjet. Na rozdíl od institucí neumíme garantovat kontinuitu. To se třeba tíživě dotklo literárních večerů, které jsme v Kladně pořádali v dvouměsíčním intervalu po celé tři roky. Jejich smyslem bylo představovat současnou regionální autoru — byly koncipovány vždy jako beseda prokládaná čtením vybraných ukázek z děl konkrétního hosta. Formát neměl přehnané ambice stran divácké návštěvnosti — vesměš šlo o autorovy/autorčiny blízké, kteří večer brali jako možnost se s ním/ní setkat (návštěvnost kolísala od 10 do 90 lidí). Byla to nicméně setkání příjemná, a mohu-li soudit podle několika málo reakcí, kterých se nám dostalo, pro spisovatele a jejich sebevědomí poměrně důležitá. Jeden z večerů jsme zasvětili i začínajícím autorům, což byla mimořádná příležitost získat kontakty na kladenské „literární podhoubí“, tvůrce, jejichž dráhu — nikoli hvězdnou, ale minimálně regionálně zajímavou — je žádoucí dále sledovat. Bohužel, tak jako jiné projekty Haldy, byla existence literárních večerů zcela závislá na osobnosti našeho kolegy Františka Baďury. Ten se však v roce 2015 z rodinných důvodů z Kladna odstěhoval — a na jeho práci nebyl nikdo ze zbývajících členů Haldy schopen navázat. Tím tedy literární večery v Kladně (stále doufáme, že pouze dočasně) skončily.
2. Z hlediska financování máme na jednu stranu výhodu v tom, že nejsme závislí jen na jednom zdroji — můžeme se hlásit o pestré škále grantů, využívat crowdfunding, sponzorování a další cesty shánění peněz. Pro řadu projektů — a bohužel jde hlavně o ty, za nimiž se sponzoři ani jiní podporovatelé příliš neženou — se nicméně obtížně hledáme v grantových kapitolách. Příkladem může být publikace věnovaná svéráznému kladenské čtvrti Podprůhon, která s tématem paměti (byť ne literární) souvisí, protože znamená vzpomínky zdejších starousedlíků. Od roku 2014 máme publikaci v podstatě připravenou k tisku, až se najdou finanční zdroje. To je přesně příklad projektu, který je pro kraj nebo ministerstvo kultury příliš úzce zaměřený — navíc v Česku neexistuje systematická podpora regionální literatury, která by nebyla navázána na kraje nebo města. Nebo o ní alespoň nevíme. V podobných typech projektů jsme finančně téměř zcela závislí na podpoře města — a asi není třeba zdůrazňovat, že ta může být

velmi vrtkavá (a to i v rámci jednoho volebního období). A například v případě zmíněné knihy o Podprůhonu jde o projekt pro kraj malý dopadem, ale pro město velký finanční náročností.

3. Schází nám odborné zázemí. Někdy se nám stává, že „objevujeme Ameriku“, že nečekáme, jak složitá bude věc vyjednat, že jako „zelenáči“ vstupujeme na pole vykolíkované (a jaksi rozparcelované) profesionálními nakladatelstvími s dlouhou tradicí nebo zavedenými institucemi. Někdy nám chybí správné kontakty, někdy dostatečný kredit. A jakkoli se snažíme o co nejpečlivější ověřování věcí, někdy děláme chyby — a za ty jsme v odborných kruzích velmi snadno kritizovatelní, protože zkrátka „nejsme profici“.
4. Daní za pružnost je omezená schopnost koordinovat dlouhodobé projekty. Protože do Haldy investujeme náš volný čas a naše možnosti se proměňují, špatně se nám plánuje (nebo, chcete-li, řídí lidské zdroje). Tady se ukazuje, že dlouhodobé dokumentační, popularizační či výzkumné úkoly jsou spíše doménou pro instituce než pro nadšence. Příkladem budiž náš projekt Kladenské osobnosti (www.kladenskeosobnosti.cz), který se rozvíjí vždy skokově, když na něj zrovna někdo má čas — což mu vzhledem k jeho charakteru příliš nesvědčí.

Z výše uvedených bodů je patrné, že ona pozoruhodná kategorie „nadšenců“ má se zavedenými institucemi mnohé styčné body — ale zároveň má také poměrně zřetelně ohraničitelné místo v péči o (nejen) literární paměť a kulturní a společenský rozvoj regionu. Některé věci nadšenci už z podstaty svého fungování a zájmů neovládají, stejně jako se některé věci obtížně prosazují v rámci institucí.

Čím tedy mohou podobní nadšenci přispět k rozvoji literární paměti regionu?

Dovolím si parafrázovat náš název: Je toho halda.

Předně nadšenci přicházejí s nápady, které se mohou zprvu zdát šílené, ale ve výsledku mohou vést k netradičním formám prezentace regionu (tedy i regionální literatury). Mohou to být drobnosti — pohlednice, legrační montáže šířené po internetu, happeningy, blogy, webové stránky, tematické programy pro děti apod. Instituce se tyto nové cesty, jak oslovit publikum, postupně úspěšně učí, ale vždy narážejí na určité limity. Nadšenci je tak stále mohou výrazně inspirovat — třeba hravostí, překonáváním zavedených kategorií a pohledů na věc.

V druhém plánu se stejně jako instituce svou činností podílejí na kultivaci prostředí, vzbuzují zájem, pomáhají šíření informací. V tom je jejich úloha v podstatě stejná jako u institucí — jen s tím rozdílem, že pro nadšence bývá dominantní motivací to, že je daná činnost nějakým způsobem naplňuje.

Z knižní produkce spolku Halda.

Kulturnímu milieu regionu vždy výrazně pomůže, pokud spolu tyto dvě skupiny — nadšenci a instituce — umějí mluvit a vycházet. Tím, že instituce třeba poskytnou nadšencům prostor k prezentování jejich aktivit, tím, že se obě skupiny vzájemně podporují v propagaci, že si pomáhají (poskytováním know-how, materiálů apod.).

Přál bych si, aby v regionech spolupráce nadšenců a institucí vzkvétala. Třeba tak, jako se to v Kladně daří Haldě, Středočeské vědecké knihovně a Sládečkovu vlastivědnému muzeu. Uchování a šíření literární paměti to jediné pomůže.

Literáti Mladoboleslavska — živí, nebo zapomenutí?

Luděk Beneš

Ve svém příspěvku se chci zamyslet nad rozličnými cestami a způsoby, jakými se uchovává literární paměť, tj. vzpomínka na významné literární osobnosti, a to jak ve společnosti obecně, tak především v regionu, kde se narodily, žily či působily. Konkrétně se budu zabývat regionem Mladoboleslavsko. K již uvedeným pojmům — cesty a způsoby — by se snad dal připojit ještě jeden další, a sice metody, který již evokuje plánovitý a cílený přístup, zejména v rámci systému vzdělávání dětí, mládeže i dospělých. Pokud se jedná o uchování literární paměti, je dle mého názoru tento přístup zcela na místě.

Uvádím zde několik příkladů literátů, jejichž význam sice jen málokdy překročil hranice regionu, ve své době však patřili k výrazným osobnostem (i když řada z nich byla známá spíše díky svým společenským a kulturním aktivitám). Obecné či individuální povědomí o jejich životě a díle se uchovávalo a posilovalo — nebo naopak vytrácelo — v průběhu minulých desetiletí různým způsobem. A u některých z nich to platí i v současnosti.¹

Asi jediným spisovatelem, jehož jméno nalezneme dodnes v učebnicích literatury, je František Gellner (1881–1914), mladoboleslavský rodák, přední český básník počátku 20. století s výraznými anarchistickými sklony. Na rozdíl od většiny soupeřů je jeho dílo dodnes živé, nepochybně i kvůli autorovým pes-trým a místy téměř romantickým osudům, které ho v životě potkaly. Navíc jeho literární odkaz zprostředkovávají kromě četných vydání básnických sbírek či výborů² také současní skladatelé, kteří zhudebnují jeho verše, a zpěváci, kteří je interpretují na svých koncertech (což jsou pochopitelně většinou tytéž osoby). Připomenu zde např. Jaromíra Nohavicu, Pepu Nose nebo Vladimíra Mišíka, z kapel pak punk-rockové skupiny Visací zámek či Malomocnost prázdnoty.

Přímo v Mladé Boleslavi je však povědomí o Františku Gellnerovi spojeno ještě s dalšími fenomény. Na Staroměstském náměstí stojí jeho rodný dům

---

1 František DĚDINA, *Bejvávalo*, Praha 1949; Dobrovice 2016.

2 Naposledy František GELLNER, *Dílo*, Praha 2015.

s pamětní deskou, dodnes zvaný „Gellnerův“, na památku nejen známého básníka, ale celé rozsáhlé rodiny, která zde od generace Gellnerova otce a strýců provozovala obchod galanterií. Teprve před několika lety zemřel ve věku více než devadesáti let Gellnerův synovec Karel Gellner, který tradici svého strýce vědomě šířil po celém regionu a k tomu se proslavil nevídaným odkazem městu v podobě rozsáhlých lesních parcel a velkého peněžního obnosu. Druhou, a do té doby poměrně málo známou stránku Gellnerovy tvorby, jeho výtvarná díla, zejména obrazy, kresby a karikatury, také připomnělo po roce 1990 jak Muzeum Mladoboleslavska ve svých výstavních prostorách, tak i Kultura města Mladá Boleslav v galerii Sboru českých bratří prostřednictvím dlouhodobých výstav.

Zatímco Gellner se tak díky uvedeným skutečnostem nestal pouhým „mužem z pamětní desky“, potkal tento osud, alespoň v Mladé Boleslavi, Siegfrieda Kappera (1821–1879), původním povoláním lékaře a k tomu básníka, dobově dosti oblíbeného a uznávaného. Kapper jako původně německy hovořící, avšak počestěný Žid usiloval o sblížení českého, a v širším kontextu slovanského a německého, resp. i židovského živlu, a své verše, povídky, pověsti a novinové články publikoval jak německy, tak i česky. V Mladé Boleslavi působil v letech 1860–1867 jako praktický lékař, aktivně zapojený do společenského a kulturního života, mj. jako funkcionář pěveckého spolku Boleslav a po jedno volební období i jako člen městské rady. Je zajímavé sledovat v místním tisku i dalších pramenech, jak jsou zmínky o něm časté v době jeho mladoboleslavského pobytu, jak se postupně vytrácejí v následujících desetiletích a jak prakticky vymizely po roce 1945 a znovu se objevily až po roce 1989, ovšem vesměs v odborných, resp. populárně-naučných publikacích. Zůstala tedy pouze ona zmíněná, velice nenápadná a zdola poměrně špatně čitelná pamětní deska na domě postaveném na Českobratrském náměstí, kde Kapper v době svého mladoboleslavského působení bydlel.

To malá část díla Václava Jaromíra Picka (1812–1869) zůstala v myslích alespoň části našich předchůdců a je uchována i v povědomí nevelké skupiny našich současníků, bezpochyby především těch dříve narozených, aniž by si ovšem většina z nich Pickovo autorství uvědomovala. Již od druhé poloviny 19. století, poté v meziválečných letech, ale snad i později, se mnozí z nich ve škole učili zpívat „Čechy krásné, Čechy mé..“ nebo „Bývali Čechové statní jonáci..“ Někteří je interpretovali jako členové pěveckých sborů. Nevěděli však nebo si nepamatovali, že texty k těmto písním pocházejí právě z pera Václava Jaromíra Picka, jehož verše zhudebňovali Josef Leopold Zvonař či Jan Nepomuk Škroup. V. J. Picek, loajální státní a později soudní úředník, se na sklonku života přestěhoval do Benátek nad Jizerou (tehdy ovšem ještě rozdělených na Staré a Nové Benátky), strávil zde poslední rok svého pozemského bytí a rovněž zde zemřel a je pohřben. Jeho jméno se po roce 1918 téměř vytratilo z učebnic. Ani mnozí dnešní obyvatelé Benátek nad Jizerou nevědí, proč se v jejich

Gellnerův dům na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi.
Foto: Muzeum Mladoboleslavsko.

Pomník A. V. Šmilovského. Foto: Muzeum Mladoboleslava.

městě nachází Pickova ulice. Poučit by se však mohli při návštěvě místního muzea a v něm instalované stálé expozice Osobnosti Benátecka.

Obdobnou roli sehrál na českém literárním poli a zejména v mladoboleslavském regionu také Alois Vojtěch Šmilovský (1837–1883). Pocházel přímo z Mladé Boleslavi, avšak jako středoškolský profesor působil především v Klatovech a v Litomyšli. Jeho dílo, sestávající z mnoha románů, povídek, novel i divadelních her, bylo ovšem ve své době a ještě řadu desetiletí po jeho smrti mnohem oblíbenější a také mnohem častěji vydávané než skromná pozůstalost Pickova. Zejména povídka *Za ranních červánků* s hlavní postavou „modrého abbé“ Josefa Dobrovského patřila k oblíbené četbě ještě v 50. a 60. letech 20. století.³ To vše však odvál čas a dnes si na Šmilovského vzpomenu pouze historici a další znalci české literatury 19. století. V Mladé Boleslavi připomíná význam jejího rodáka Šmilovského ulice a na jejím počátku výrazný pomník s plastikou zobrazující spisovatele v nadživotní velikosti, který pochází z počátku 30. let 20. století a nedávno byl vzorně zrestaurován.⁴ Jedná se o jediný takto monumentální pomník v regionu věnovaný osobnosti z oblasti literatury. Avšak přiznejme si: kolik z těch, kteří jej každodenně míjejí, vědí, komu je věnován a proč?

Další mladoboleslavský pomník je zvláštním způsobem spojen se jménem rovněž dobově oblíbeného autora, spisovatele a novináře a také středoškolského pedagoga Ferdinanda Schulze (1835–1905). Tentokrát se jedná o skutečný pomník či spíše náhrobek, nikoliv o dodatečně, až s časovým odstupem vybudovaný projev úcty. Nejde však o pomník připomínající samotného spisovatele, nýbrž o náhrobek jedné z jeho literárních postav. Nápis na náhrobku odkazuje k reálně existující ženě, která by zcela upadla v zapomnění, nebýt Schulzovy vzpomínkově laděné povídky. Anně Drobné, která byla autorovou bytnou v době jeho studia na mladoboleslavském nižším, tehdy ještě piaristickém gymnáziu, totiž věnoval půvabné dílko *Latinská babička*. Anna Drobná byla pohřbena na hřbitově u kostela sv. Havla; její původní náhrobek se nedochoval, resp. byl zničen během devastace hřbitova v 60. a 70. letech 20. století, byl však nahrazen jiným, věrně připomínajícím onen předešlý. U původního pomníku se vždy na počátku školního roku scházeli studenti mladoboleslavských středních škol, aby si vyžádali podporu na cestě k úspěšnému dokončení svých studií. Nyní se zde v rámci imatrikulace setkávají frekventanti mladoboleslavské univerzity třetího věku, aby položili kytici a poprosili o pomoc svou „patronku“.

„Mužem z učebnic“ se do značné míry postupně stal také Karel Alois Vianařický (1803–1869), katolický duchovní, v letech 1833–1848 správce fary

---

3 Pripomeňme si televizní film s Radovanem Lukavským v hlavní roli.

4 Autorem pomníku je sochař Josef Matějů. Slavnostní odhalení pomníku se konalo v roce 1933.

Původní podoba náhrobku „latinské babičky“ na havelském hřbitově.
Foto: Muzeum Mladoboleslava.

v Kování, vsi ležící západně od Mladé Boleslavi. Velice pilný básník a dramatik doby národního obrození, tvořící v nadšením prodchnutém vlasteneckém duchu, vytvořil ze své fary centrum kulturního dění proslulé v širokém okolí i v Praze a dalších centrech vlasteneckého života. Do Kováně často zajížděli Josef Jungmann, František Palacký, Pavel Josef Šafařík a další protagonisté počátků českého národního života. Tradice Vinařického kovářské životní etapy a jeho zdejšího široce zaměřeného působení byla poté nesena pery literárních historiků — a nejen jich — po řadu desetiletí, prakticky až do doby druhé světové války. V období totality po roce 1948 z pochopitelných důvodů z literatury vymizela a s ní do značné míry i jméno Karla Aloise Vinařického jako takové. Paradoxně si však po celou tu dobu děti zpívaly a dodnes zpívají písničky, které byly dříve nedílnou součástí slabikářů a zpěvníků a jejichž znění po generace předávají rodiče a prarodiče svým potomkům: „Tluče bubeníček, tluče na buben...“ či „Ivánku náš, copak děláš...“⁵ Vinařický se tak stal a zůstal známým patrně jiným způsobem, než o který sám usiloval a který předpokládal, a jinou částí svého díla.

K uchování paměti o vlastní osobě však někdy stačí pořizovat si zápisky a mít syna, který je mnoho let po otcově smrti uspořádá a vydá v knižní podobě. Právě to se stalo mlynáři, rolníkovi a hospodskému Františku Dědinovi (1834–1914), jehož texty postihující období od 40. až do 80. let 19. století publikoval v několika svazcích a poté i v souhrnném vydání ve 30. a 40. letech 20. století jeho syn Václav Dědina, významný geolog a geograf, profesor Univerzity Karlovy. Náhle a nečekaně se mu tím podařilo přiblížit dobu i život tohoto dosud pro veřejnost zcela neznámého venkovského písmáka, jenž se tak dostal do povědomí odborných kruhů i laiků. A kupodivu z něj nikdy zcela nevymizel, a to ani v současnosti. Svědčí o tom zájem, se kterým se setkal reprint souhrnu Dědinových pamětí, publikovaný na přelomu let 2015 a 2016. Během několika týdnů doslova zmizel z pultů místních knihkupectví.

Obdobný ohlas ostatně vyvolalo i nedávné vydání dalších pamětí nazvaných *Staré obrázky boleslavské*, jež tentokrát pocházejí z pera mladoboleslavského rodáka Václava Františka Rudolfa (1855–1937). Kniha byla pečlivě připravena Muzeem Mladoboleslavska v roce 2013 a vybavena rozsáhlým poznámkovým aparátem i obrazovou přílohou. Rudolf měl na rozdíl od Františka Dědiny postavení i předpoklady pro to, aby své dílo dokázal sám prosadit k publikování ještě během svého života, a to dokonce dvakrát, v letech 1905 a 1910. Jako magistrátní úředník a mnoho let i ředitel městských úřadů, ale také zanícený divadelní ochotník, skvělý fotograf, kvalitní malíř a amatérský řezbář patřil ostatně po mnoho desetiletí k významným představitelům společenského a kulturního života ve městě. Jeho „obrázky“ se postupně staly

5 Pocházejí z Vinařického sbírek veršů vydaných pod názvem *Kytka* (1842) a *Druhá kytka* (1845).

jakousi legendou; starší obyvatelé města si je pamatovali z dětství, přičemž však jen nemnozí z nich měli to štěstí, že je zdědili po rodičích nebo zakoupili vzácné výtisky v některém antikvariátu. Není divu, že Rudolfovy překvapivě čtivé vzpomínky na různé stránky života v Mladé Boleslavi v 60. až 80. letech 19. století byly toužebně očekávány a jejich vydání bylo přijato s velkým nadšením a succesem.

Dobrymi příklady skutečnosti, že společenské, kulturní a obecně veřejné aktivity mohou u některých literárních osobností zastínit jejich dílo, třebaže ve své době úspěšné a oblíbené, jsou následující dva autoři. Václav Walter (1859–1929), praktický lékař, napsal pod pseudonymem Emil Tréval řadu románů, povídek, novel a dalších literárních útvarů. Jeho dramata byla dokonce hrána na scéně pražského Národního divadla. V roce 1900 si zařídil ordinaci v Mladé Boleslavi, kde se od počátku zapojil do místního kulturního dění. Byl jedním z iniciátorů Klubu přátel umění, v němž vykonával funkci předsedy až do svého odchodu na odpočinek a do Prahy, k němuž došlo v roce 1919. Přes několikerý útlum činnosti, zejména v období první světové války, dokázal udržet existenci klubu po celé funkční období a dovedl jej k výraznému rozkvětu na prahu nové samostatné republiky.

Dlouholetým působením v jiném sdružení, tentokrát ve Spolku paní a dívek, se o rozvoj společenského života v Mladé Boleslavi po roce 1900 zasloužila Julie Vlasáková (1860–1931). Nesmírně plodná, i když kvalitou svých prací spíše průměrná autorka povídek, románů, pohádek, divadelních her pro živé herce i pro loutková divadla, ale také kuchařek či národopisných pojednání byla především propagátorkou ženského vzdělání a pořadatelkou mnoha kurzů, přednášek, výstav a dalších akcí. V této oblasti patřila k blízkým spolupracovnicím a ke skutečným oporám zakladatelky a hlavní protagonistky spolku Barbory Hoblové. Její jméno se často objevovalo v místním tisku nejen v souvislosti s programy spolku, ale také jako autorky drobných příspěvků.

Přes shora uvedená omezení a překážky existují osobnosti, pro něž platí, že žijí v paměti alespoň části místní populace i v současnosti, i když jejich životní dráha a dílo se uzavřely již před několika desetiletími. Na Mladoboleslavsku k nim patří především Karel Sellner (1873–1955), učitel a později školní inspektor, velký a úspěšný popularizátor regionální historie a národopisu, stejně jako organizátor učitelstva. V rozmezí od 20. do 40. let 20. století vydal řadu historických novel a románů, často s dobrodružným i didaktickým prvkem a se zaměřením především na mládež. Ve své době byly nesmírně oblíbené a čtené a jejich popularita zcela nevymizela ani později; některé z nich byly znovu vydávány v šedesátých a sedmdesátých letech a opět po roce 1989 a ani tentokrát na pultech dlouho nevydržely. Mnohem více a výrazněji v obecné zapomnění upadly Sellnerovy vlastivědné monografie, které dnes znají a využívají pouze odborníci, i když velká část v nich prezentovaných názorů a informací je již překonána. Jednu z nich sepsal Sellner dokonce

ve spolupráci s učitelským kolegou, dnes mnohem známějším Eduardem Štorchem z nedaleké Lobče.⁶

Zejména v Bakově nad Jizerou a v jeho okolí je dodnes živý odkaz Aloise Havla (1901–1977), celoživotního učitele, ale také aktivního veřejného pracovníka. Nebudu zde komentovat jeho výrazně levicové názory a dlouholeté členství v KSČ. Objektivně je však potřeba ocenit a zhodnotit především obrovské množství článků s historickou a vlastivědnou tematikou, které vytvořil, a také redigování oblíbeného časopisu *Bakovsko*, v němž velkou část svých statí publikoval. I v tomto případě je Havlovo jméno mnohem známější mezi staršími generacemi a mezi odborníky, kteří se dějinami Bakovska zabývají. Zájem o jeho práce je však natolik rozsáhlý, že by jeho jméno nemělo v blízké době upadnout v zapomenutí.

Ještě blíže k současnosti probíhala poslední léta života Marie Husové (1902–1990), jež vyučovala na základních i středních školách v Benátkách nad Jizerou a v Mladé Boleslavi. Asi jen nemnozí z těch, kteří na benáteckých ulicích potkávali ke konci 20. století starou, ale stále čipernou paní, tušili, že se jedná o ve své době úspěšnou básnířku a spisovatelku. Ba řada z nich to bezpochyby nevěděla ani na konci třicátých a v první polovině čtyřicátých let, do nichž spadá její vrcholné tvůrčí období a kdy vydala několik románů i básnických sbírek.⁷ Ukryla se totiž pod „mužský“ pseudonym Petr Tichý, a tak většinou jen odborníci měli povědomost o skutečné identitě tehdejšího literárního nováčka. I takto může vypadat živá „literární“ paměť našich předků stejně jako současníků...

Na tomto místě se musím pochlubit: jednu literární osobnost jsme oživilí my, muzejníci. Prakticky zapomenutou postavu Anny (Anuše) Mittenhuberové (1875–1953) přiblížily v roce 2013 kolegyně z Muzea Podbezdězí v Bělé pod Bezdězem prostřednictvím výstavy, literárních večerů a řady doprovodných a publikačních aktivit. Bělská rodačka, autorka romantických příběhů, ale také chlapeckých a dívčích románů, prožila většinu svého života na Moravě a v Bělé ji připomínal pouze náhrobek na hřbitově. Šedesát let po své smrti však znovu „vstala z mrtvých“ a zařadila se do galerie významných osobností regionu.

A jak to dopadne se současnými autory, pokud jde o literární paměť? Nevíme, ale v některých případech můžeme vyslovit alespoň částečné předpoklady. Uvádím zde tři příklady:

Josef Brož (* 1921), učitel a básník, pronásledovaný komunistickým režimem, jenž mohl vydávat své básnické sbírky až po roce 1989 (první z nich vyšla v roce 1995) a stále je literárně činný. Pro Mnichovo Hradiště i celý Český ráj

---

6 Eduard ŠTORCH — Karel SELLNER, *První lidé v Čechách*, Bakov 1909.

7 Z jejího díla připomínám román *Vinice zaslíbení* (1947) nebo básnické sbírky *Jiskry ve sněhu* (1942) a *Světla kruh* (1940).

je neopomenutelnou osobností. Jeho verše jsou zaměřeny zejména na krásy zdejší krajiny a píli místních lidí a každé nové vydání je skutečnou literární událostí, provázenou slavnostním křtem a dalšími aktivitami. Přejme mu ještě mnoho úspěšných let a literárních počinů; již nyní však lze jednoznačně konstatovat, že v regionu neupadne v zapomnění ani poté, co tento svět jednou opustí.

Arnošt Herman (* 1932), mladoboleslavský rodák, působí po většinu života jako advokát v Ústí nad Labem. Jeho literární dílo, zabírající svým vznikem a vydáním časovou periodu od konce sedmdesátých let až téměř do současnosti, se zabývá ústeckým regionem a na Mladoboleslavsku není příliš známé. V posledních dvaceti letech však Herman pravidelně uveřejňuje v místním tisku vzpomínkové i polemické články, jež mají mezi čtenáři značný ohlas.⁸ Také tato cesta může být jednou z oněch, jež přinesou autorovi ne snad slávu, ale uchovají jej v paměti jeho čtenářů.

A konečně Táňa Nálepková (* 1954), vystudovaná historička a etnoložka, později galeristka a učitelka, žijící v Benátkách nad Jizerou. Její poměrně úspěšné a dobře prodávané, mírně bulvární romány vycházely na konci devadesátých let a na počátku nového tisíciletí.⁹ Jistě bychom je našli i v knihovnách mnohých občanů regionu, neboť jde z určitého pohledu o „naši“ spisovatelku. Ale zůstanou tam i po několika desetiletích, až odejde generace, která si jejich autorku osobně pamatovala a četla? V tomto případě si netroufám vyslovit žádnou předpověď.

Abych předešel výtkám, že jsem ve svém výčtu zcela opomněl jeden ze zásadních informačních zdrojů současnosti, tj. internet a sociální sítě, dovoluji si v závěru konstatovat, že většinu jmen, uvedených v tomto příspěvku, samozřejmě lze na různých webových stránkách najít a o mnohých je možno se i leccos dozvědět. Některá, ta významnější, se zde vyskytují v podobě ucelených a poměrně rozsáhlých, i když mnohdy nespolehlivých a neověřených informací, jiná pouze v souvislosti s konkrétními událostmi, jinými osobami či fenomény.¹⁰ Tato platforma, která se do určité míry rovněž podílí na uchování literární paměti, je však natolik obecně známá (a nikoliv regionálně specifická), a na druhé straně příliš komplikovaná na to, abych se jí mohl v rámci krátkého článku věnovat.

---

8 Především v *Boleslavském deníku*.

9 Např. *Scénář provinčního příběhu* (1999), *Milovat po česku* (2000) nebo *Obcování muzejního znalce* (2004).

10 Pro oblast literatury jsou typické např. nabídky antikvariátů.

Obraz Staré Boleslavi ve středověkých a barokních legendách a jejich současná recepce

Karin Pátrová

Brandýské Polabí s centrem v historicky významném souměstí Brandýs nad Labem — Stará Boleslav se může prokázat několika výraznými osobnostmi krásné literatury, většina z nich ale ve svých dílech tento region výrazněji nereflktuje.¹ To, co je pro zdejší oblast naopak příznačné, je duchovní literatura, především díla hagiografická, která už od raného středověku, tehdy prostřednictvím svatováclavských legend, vyprávějí o Staré Boleslavi. Sama o sobě sice nejsou primárně určena k oslavě tohoto místa, ale k oslavě knížete a světce sv. Václava, ovšem tím, že k Václavově vraždě došlo ve Staré Boleslavi, tvoří ta pochopitelně nedílnou kulisu legendárních událostí. Ke středověkým legendám přibývají později legendy barokní, do jejichž zorného pole se Stará Boleslav dostává mnohem intenzivněji. Tehdy už nejen jako místo v topografickém smyslu, ale především jako místo duchovní. Nabízí se tak mimořádná možnost sledovat obraz Staré Boleslavi v literatuře a jeho případné proměny v horizontu několika století.

Pro poznání nejstarší historie Staré Boleslavi jsou zásadní ty pasáže svatováclavských legend, které popisují události posledních dvou dní Václavova života — jeho příjezd na hradiště ve Staré Boleslavi k mladšímu bratrovi Boleslavovi na svátek sv. Kosmy a Damiána, kterým byl zasvěcen tamní kostel, večeri obou bratrů a jejich družin v Boleslavově paláci, Václavův odchod na mši druhého dne ráno, napadení Václava Boleslavem a jeho družiníky u dveří chrámu, Václavovu smrt a dočasný pohřeb Václavových ostatků před jejich translací do Prahy. Každá z legend vypráví tento příběh s určitými odlišnostmi a v různém rozsahu, jádro je ale stejné. V legendách bývá ještě zmiňován zázrak s neustále se objevující Václavovou krví na místě vraždy, případně příběh o Václavovu družiníkovi bl. Podivenovi. Smyslem těchto legend bylo především zdůraznění

---

¹ Ze známých postav literárního světa je s brandýským regionem spjat Josef Svatopluk Machar, Vojtěch Rakous či o dvě generace mladší Eduard Petiška, kteří v něm buď trvale, nebo dočasně žili. Jejich díla nejsou až na výjimky výhradně zaměřena na brandýské Polabí.

Bazilika sv. Václava ve Staré Boleslavi. Foto. K. Pátrová.

Václavova zbožného života a jím způsobených posmrtných zázraků, které měly doložit jeho svátost a nárok být zařazen mezi světce, přesto nám zanechaly alespoň základní popis prostředí, v němž se jejich děj odehrává. Stará Boleslav se však ještě pochopitelně takto nejmenovala, v legendách je uvedena jako Boleslavův hrad.²

Z popisu legend plyne, že Stará Boleslav byla jedním z přemyslovských hradů, které bylo obsazeno nevládnoucím členem přemyslovské dynastie, stál tam knížecí dvorec, dvorce družiníků (Hněvsův dvorec) a také kostel zasvěcený sv. Kosmovi a Damiánovi, u něhož sídlil kněz (Krustěj). Na základě těchto

---

2 Latinské legendy jsou edičně zpřístupněny a doplněny českým překladem ve *Fontes rerum bohemicarum I. Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium*, Praha 1873; slovanské legendy byly souborně vydány Josefem VAJSEM (ed.), *Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile*, Praha 1929. Většina legend v modernějších překladech byla souborně vydaná Oldřichem KRÁLÍKEM (ed.), *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*, Praha 1969, nověji Jaroslavem KOLÁREM (ed.), *Středověké legendy o českých světcích*, Praha 1998. K filiaci jednotlivých legend se vyjadřuje především Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997.

informací i informací o jiných hradištích se předpokládá, že Stará Boleslav patřila mezi pomezí hrady, které na přelomu 9. a 10. století vytyčovaly oblast přímé vlády Přemyslovců a tvořily správní, hospodářské, vojenské a církevní centrum země.³ Protože se však žádná ze zmiňovaných budov ve Staré Boleslavi nedochovala ani nebyla nalezena při archeologickém výzkumu, uvažuje se o možnosti, že celé tehdejší rané středověké hradiště bylo dřevěné.⁴ Dnes v těchto místech stojí bazilika sv. Václava, kterou nechal před polovinou 11. století postavit kníže Břetislav I. a ustavil u ní nejstarší kolegiální kapitulou v Čechách. Uvnitř baziliky se nachází krypta sv. Kosmy a Damiána jako reminiscence na kostelík z Václavovy doby, v minulosti se patrocinium Kosmy a Damiána někdy užívalo i pro celou baziliku a jména těchto světců zaznívají také v oficiálním názvu staroboleslavské kapitulou. Ovšem lokalizace místa, kde měl být Václav zavražděn a následně pohřben, se opírá především o církevní tradici. Ve skutečnosti není zcela jisté, kde přesně stál kostel sv. Kosmy a Damiána, kde došlo k vraždě, zda to bylo skutečně v onom místě dnešní svatováclavské baziliky, kde je umístěno barokní Braunovo sousoší bratrovraždy, ani kde bylo místo prvního Václavova hrobu, který je ve svatováclavských legendách navíc nejednotně kladen před kostel, ale i do kostela.⁵

Příběh knížecí bratrovraždy se dostal i do středověkých kronik. Kosmova *Kronika česká* přináší navíc příběh o vybudování hradní zdi, kterou si Boleslav přál oproti zvyku postavit po římském způsobu, tedy vyzdívanou vápennou maltou.⁶ Archeologický výzkum skutečně odkryl v opevnění Staré Boleslavi část takového zdiva, které je datováno přibližně do Boleslavovy doby a je považováno za nejstarší doklad této stavební techniky u nás.⁷ *Dalimilova kronika* význam Staré Boleslavi lehce posouvá a vnímá ji jako strategické místo Čech, když zmiňuje příhodu o postavení císařského stolce ve Staré Boleslavi.⁸ Toto pojetí pak ještě více rozvine barokní literatura, která vnímá Starou Boleslav dokonce jako samotný střed české země.

Pár let před vypuknutím stavovského povstání, v roce 1613, vydává děkan svatováclavské kapitulou Kašpar Arsenius z Radbuzy svou první verzi legendy o zázračném reliéfním obraze Panny Marie uchovávaném ve Staré Boleslavi.

3 K vymezení středočeské přemyslovské domény na přelomu 9. a 10. století blíže Jiří SLÁMA, *Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu*, Praha 1986 (Praehistorica 11).

4 Dosavadní výsledky archeologického výzkumu staroboleslavského hradiště jsou podrobně představeny v publikaci Ivana BOHÁČOVÁ (ed.), *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, Praha 2003 (Mediaevalia archaeologica 5).

5 Karín PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách. Sv. Václav, kapitula, paládium*, Brandýs nad Labem — Stará Boleslav 2009, s. 27–34.

6 Karel HRDINA — Marie BLÁHOVÁ (edd.), *Kosmova kronika česká*, Praha 1975, s. 38.

7 Ivana BOHÁČOVÁ (ed.), cit. d., s. 133–173.

8 Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Kronika tak řečeného Dalimila*, Praha 1977, s. 76.

Jedná se o drobný kovový reliéf Panny Marie s Ježíškem, jehož provedení ve stylu krásných madon naznačuje, že jde o práci ze sklonku 14. století (kolem roku 1380).⁹ Podle Arseniova vyprávění byl reliéf náhodně vyoran sedlákem na poli, a když ho ten odnesl, reliéf se sám pokaždé vrátil na místo nálezu. Proto byl na místě vyoraní postaven kostelík, který byl počátkem 17. století nahrazen nákladným raně barokním poutním chrámem Nanebevzetí Panny Marie, v němž je mariánský reliéf uchováván. Jistě ne náhodou se začal stavět právě v době, kdy Arsenius psal svou legendu. Mimořádný význam reliéfu, který je později nazýván Palladiem (ochranný symbol české země), však spočíval v jeho minulosti: „... že ten obraz byl jest svatého milého Václava, jemuž on každodenně náležitou počestnost uděloval, a ten také, jakožto horlivý milovník blahoslavené Panny Marie, často při sobě nosil.“ K vyoraní reliéfu mělo dojít za vlády krále Vladislava Jagellonského, ale ve druhém vydání díla v roce 1629 (tedy po Bílé hoře a nástupu mariánské úcty ve Staré Boleslavi hlouběji do minulosti, k roku 1160, kdy v Čechách vládl stejnojmenný král Vladislav I.¹⁰

Legenda pak byla jinými barokními autory rozšířena o další motivy, které měly objasnit původ Palladia: podle jedné verze ho přinesli sv. Cyril s Metodějem, následně darovali sv. Ludmile, která ho pak přenechala svému vnukovi sv. Václavu, podle jiné verze bylo Palladium ulito sv. Ludmilou z roztavené sochy pohanské bohyně Krosiny. Verzi o pohanské Krosině uvedl do literatury Bohuslav Balbín, který Arseniovu legendu upravil a významně se zasloužil o šíření mariánské úcty.¹¹ Postupně se k této legendě připojili další světci jako ctitelé staroboleslavské Madony — bl. Podiven, sv. Vojtěch, sv. Prokop i sv. Jan Nepomucký. Nejtěsnější spojení z nich má s Palladiem bl. Podiven, který vystupuje jako Václavův služebník již ve středověkých legendách. Některé barokní legendy je rozšiřují o příběh, podle kterého Podiven převzal mariánský reliéf po Václavově smrti, a když poznal, že je sám v ohrožení života, reliéf před nepřáteli ukryl v křoví (zatímco tvůrce první legendy Arsenius tvrdil, že ho zakopali Štyrsa a Hněvsa, spoluvrahové sv. Václava). A právě na tom stejném místě ho měl náhodně vyorat již zmíněný sedlák. Ke slávě Palladia a masivnímu nárůstu poutí, jichž se účastnili vedle prostého lidu i přední šlechtici a sami panovníci, přispěly značně i události třicetileté války, kdy bylo Palladium několikrát v ohrožení, ocitlo se v rukou nepřátel a s velkou slávou bylo opět vráceno do Staré Boleslavi.

Toto literární sdělení našlo záhy své architektonické a umělecké zobrazení v sakrálních stavbách na jednotlivých „posvátných“ místech zmiňovaných

9 Ivo KOŘÁN, *Etika Miraculosa*, Umění 43, 1995, s. 501–513.

10 Kašpar ARSENIUS z Radbuzy, *Pobožná knížka o blahoslavené Panně Marii a přechisté rodiče Syna Božího a o divích, kteříž se dějí před jejím obrazem ve Staré Boleslavi nábožným poutníkům i jiným křesťanům velmi užitečná*, Praha 1629.

11 Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum bohemicarum seu Historia Boleslaviensis*, Praha 1677.

Poutní pohlednice, znázorňující legendu o vyorání Palladia.

v legendách. K raně středověké bazilice sv. Václava přibyl v baroku poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie na místě nálezu Palladia, který navíc zdobí na průčelí plastiky jeho ctitelů, a o něco dál kaple zasvěcena bl. Podivenovi údajně tam, kde došlo k Podivenově oběšení a následným zázrakům (tělo se nerozkládalo, vlasy a vousy šedivěly). Dověšením těchto počinů pak bylo vybudování tzv. svaté cesty z Prahy do Staré Boleslavi lemované kapličkami s výjevem se svatováclavskou a mariánskou tematikou, které jsou vyobrazeny v knize Jana Tannera.¹²

Stará Boleslav tak v baroku už není jen lokalitou, kde došlo k vraždě prvního českého světce a zemského patrona sv. Václava, ale oblíbeným místem

---

¹² Jan TANNER, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě*, Praha 1679.

samé Matky Boží, místem, které si ona sama vybrala. Je to opravdový duchovní střed Čech, kde je sv. Václav jen součástí jiné, mariánské legendy a pouhým členem, byť významným, křesťanského panteonu. Názorně to vyjadřuje monumentální oltář s Braunovými plastikami ve staroboleslavském mariánském chrámu, kde je Václav boční figurou centrálního výjevu Nanebevzetí Panny Marie (na protilehlé straně je sv. Ludmila). Legendy tak utváří vnímání Staré Boleslavi jako posvátného prostoru, které si oblíbila Panna Marie, a kde si křesťané mohou vymodlit uzdravení či spasení, jak vyznívá i z barokních duchovních básní Jana Ignáce Dlouhoveského: „Nastavte uši a poslechněte malého ptáčka, májového slavíčka, z jehožto zpěvu raduje se a veselí Boží Matička. Ten sobě místo oblíbil a v Staré Boleslavi zůstat chce, nikam dále odcházeti, nebo i to místo sobě jest zvolila Nejsvětější Královna Nebeská v prostřed země České, aby jako někdy Amphyon všechno stvoření, zvířata a živočichy, tak ona srdce lidské k sobě potahovala a vábila.“¹³ Jako důležitý faktor bezesporu zapůsobila i skutečnost, že na rozdíl od sv. Václava, který je ve Staré Boleslavi přítomen duchovně, tu Palladium spočívá i fyzicky.

Odras barokního pojetí legend se ještě koncem 19. století objevuje v katolické literatuře typu církevní historie či příruček pro poutníky, i když tehdy už poutě do Staré Boleslavi nebyly tak masivní jako v 17. století. Jan Křtitel Votka a z jeho díla vycházející František Srdínko se stále opírají o středověké a barokní legendy a jimi líčené historické události jsou limitovány církevní tradicí.¹⁴ Ač je zde patrná snaha sladit duchovní odkaz Staré Boleslavi s moderním historickým bádáním, hlavní oporou pro ně jsou nadále barokní autoři, tedy i legendární pojetí událostí. Za jeden z důkazů prastarého původu Palladia tak považují údajnou materiálovou podobnost s koflíkem sv. Václava, kterým si měl Václav podle některých středověkých legend připíjet s bratrem při své poslední večeři. Tato podobnost však byla „objevena“ právě autorem nejstarší legendy o staroboleslavském Palladiu Kašparem Arseniem z Radbuzy.¹⁵ Naopak nikdo z katolických autorů se nepozastavil nad skutečností, že zatímco koflíc sv. Václava ve svatováclavských legendách figuruje, mariánský reliéf nošený sv. Václavem středověké legendy neznají.

Ve stejné době, tedy koncem 19. století, se objevují i literární díla, která nabízí jiný úhel pohledu na staroboleslavskou duchovní tradici. Organizační stránku poutí přibližuje ve svých pamětech pražský písničkář a flašinetář

13 Jan Ignác DLOUHOVESKÝ, *Zdoroslaviček na poli požehnaném*, Praha 1670, s. 9; K oslavě staroboleslavské Madony dále TÝŽ, *Hrdlička Staroboleslavská Boží matička*, Praha 1673.

14 Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské čili prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách*, Praha 1879; František SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, Stará Boleslav 1880.

15 Jan Křtitek VOTKA, *Památky staroboleslavské*, cit. d., s. 322–323; K. ARSENIUS z Radbuzy, *Pobožná knížka o blahoslavené Panně Marii*, cit. d., nestránkováno.

František Hais,¹⁶ jiný typ literatury představuje veršovaný román *Magdaléna* Josefa Svatopluka Machara, který toto město dobře znal ze svého mládí.¹⁷ Stará Boleslav je tu nadále prezentována především jako mariánské poutní místo, Machar ale sarkasticky poukazuje především na ekonomickou stránku celého podniku a hodnotí ho jako byznys, z kterého těží místní duchovenstvo a drobní obchodníci.

O Staré Boleslavi píše:

„Jeho jménem rozechvívá se
v Čechách každá zbožná duše:
poutnické to svaté místo
s chrámem, posvátný kde obraz
způsobil prý na tisíce
zázraků... Z nich podnes tyje
kapitola tlustých kněží,
sta a sta pak dobrých lidí,
již tam v nízkých domcích sedí
celý podzim, celou zimu,
jako pavouk ve své skrejši;
když pak zjara začnou vláti
korouhvičky venkovanů,
mariánské písně plní
celý okres, když tu spějí
družičky a zbožné baby,
bujní hoši, snědé holky
ze všech končin naší vlasti
k tomu místu, — vyhrnou se
s plátěnými svými krámky,
lapají ty zbožné duše,
vysají je, jak jen možno...“

Macharovy vzpomínky na průběh poutí převzal později i brandýský rodák Eduard Petiška do svého regionálního „průvodce“ *Mezi dvěma řekami* (1960). Tehdy už ale poutě byly minulostí.¹⁸

I přes obnovu staroboleslavských poutí v posledních letech už není vnímání Staré Boleslavi jako duchovního místa v obecném povědomí zakořeněno

---

16 Jeden z Haisových popisů staroboleslavské poutě otiskl Čeněk ZÍBRT, *Pisníčkář František Hais a jeho paměti*, Český lid 21, 1912, s. 194–195.

17 *Magdaléna* byla dokončena v roce 1887, poprvé vydána tiskem v roce 1893, v úplnosti o rok později. Z novějších vydání Josef Svatopluk MACHAR, *Magdaléna*, Praha 1964.

18 Eduard PETIŠKA, *Mezi dvěma řekami. Návštěva v Polabí*, Praha 1960, s. 36–37.

tolik jako dřív. Tradice vycházející z barokních legend přebírá už jen část současné katolické literatury v brožurkách pro účastníky Národní svatováclavské poutě, kde je prezentováno spojení sv. Václava a mariánského kultu.¹⁹ K pochopení problematiky naopak přispěla v posledním dvacetiletí odborná historická literatura, která poukázala na souvislost mezi barokními legendami o staroboleslavském Palladiu a pobělohorskou rekatolizací.²⁰ Stará Boleslav se tak jeví jako dokonalý příklad vzájemného ovlivňování literárního díla, výtvarného umění a barokní zbožnosti, které ve výsledku působilo na celkové vnímání tohoto prostoru.

S využitím moderních interpretací staroboleslavského mariánského kultu bylo toto téma prezentováno i formou panelových výstav včetně připomenutí obrazu Staré Boleslavi ve středověké a barokní literatuře. První výstavu pojmenovanou *Stará Boleslav — významné duchovní místo české země* uspořádalo v roce 2009 Oblastní muzeum Praha-východ v provizorních výstavních prostorách v centru Staré Boleslavi při příležitosti návštěvy papeže Benedikta XVI. a jejím záměrem bylo přiblížit příchozím poutníkům svatováclavskou tematiku a historii poutního místa. O čtyři roky později byla výstava transformována a rozšířena ve prospěch mariánského kultu pod názvem *Palladium země české. Počátky a rozvoj mariánského kultu ve Staré Boleslavi*, která se konala v areálu poutního místa Svatá Hora u Příbrami v průběhu konference Mariánská úcta ve středních Čechách. V současnosti je jádro této výstavy umístěno v expozici Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem, v části věnované církevním dějinám regionu.²¹

Literární paměť místa uchovávaná ve středověkých a barokních legendách má tedy i dnes široké spektrum využití — pro archeology a medievisty je zdrojem základního poznání zaniklého staroboleslavského hradiště, pro historiky baroka inspirací ke studiu pobělohorské zbožnosti, pro laickou veřejnost zdůrazněním historického významu města, pro poutníky duchovním odkazem.

---

19 Kupř. Milan NOVÁK (ed.), *Národní svatováclavská pouť. Stará Boleslav 2012*, Brandýs nad Labem — Stará Boleslav 2012; TÝŽ (ed.), *Národní svatováclavská pouť. Stará Boleslav 2013*, Brandýs nad Labem — Stará Boleslav 2013.

20 Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, Český časopis historický 95, 1997, s. 585–620; Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 73–82 aj.; Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013, s. 76–93.

21 Společně s výstavami bylo téma prezentováno i v tištěné podobě; první výstava byla doplněna publikací Karin PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, cit. d.; z druhé výstavy vyšel sborníkový příspěvek Karin PÁTROVÁ, *Palladium země české. Počátky a rozvoj mariánského kultu ve Staré Boleslavi*, in: Markéta Holubová — Marcela Suchoňmelová (edd.), *Salve Regina. Mariánská úcta ve středních Čechách*, Praha 2014, s. 233–240.

Václav Beneš Třebízský — kazatel, spisovatel, učitel a vlastenec

Hana Vrchotická

„Poznejte národ svůj a budete jej milovati, poznejte předky své a vy si z toho čest činiti budete, že se jich jménem zovete!“¹

Václav Beneš Třebízský se narodil 27. února 1849 v Třebízi u Slaného v rodině krejčího.² Byl z pěti dětí, ale všichni jeho sourozenci zemřeli v kojeneckém věku. Od roku 1855 navštěvoval obecnou školu v Kvílicích. V letech 1861 až 1862 absolvoval dva ročníky německé hlavní školy ve Slaném, dále pak v letech 1862 až 1866 pokračoval na německém klasickém gymnáziu tamtéž. Od roku 1866 studoval na německém novoměstském piaristickém gymnáziu v Praze, kde v roce 1870 odmaturoval. Během svých gymnaziálních studií přispíval do studentského časopisu *Zora*. V této době psal také básně. Ve studiu pokračoval na teologické fakultě pražské univerzity. Během svých studentských let se učil slovenské jazyky jako ruštinu, polštinu a slovinštinu. V roce 1871 začal publikovat. Přispíval do *Světozoru*, *Lumíru*, *Blahozvěstu*, *Matice*, *Obzoru*, *Čecha*, *Zlaté Prahy*, *Národních listů*, *Květů*, *Ruchu*, *Osvěty*, *Humorů*, *Anděla strážného* a *Vlasti*. Ve čtvrtém semestru ho postihl zánět kyčelního kloubu a revmatismus, léčil se v Teplicích-Šanově a musel proto druhý ročník opakovat. Trvalým následkem bylo postižení levé nohy. V roce 1875 byl vysvěcen na kněze. Nejprve nastoupil jako kooperátor v Litni u Berouna. Zde však pobyl pouze tři měsíce, neboť onemocněl zánětem plic a pohrudnice a do dubna 1876 se musel léčit u matky v Třebízi.

Jeho dalším působištěm byly Klecany, kam byl ustanoven jako kaplan 6. dubna 1876. V Klecanech kázal, učil náboženství na místní obecné škole, psal

-
- 1 Karel Václav RAIS, *Čtení o Karlu Havlíčkovi a Václavu Beneši-Třebízském*, Praha 1925, s. 117. Jde o úryvek z kázání Václava Beneše Třebízského.
  - 2 Následující biografický výklad se opírá zvláště o práce: Martin KUČERA, *Beneš Třebízský Václav, 27. 2. 1849 — 20. 6. 1884*, Biografický slovník českých zemí, http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BENE%C5%A0_T%C5%98EB%C3%8DZSK%C3%9D_V%C3%A1clav_27.2.1849-20.6.1884 (ověřeno 15. 11. 2016) a Zdena LOMOVÁ a kol., *Václav Beneš Třebízský — 150. výročí narození a 115. výročí úmrtí*, Klecany 1999, s. 3.

svá literární díla, která byla bohatě inspirována regionálními historickými událostmi, místy i pověstmi (jde například o *Levohradeckou povídku* z roku 1881,³ *Pana Zikmunda z Boršic* z téhož roku⁴ a *Paní Kateřinu Radeckou z Radče a na Přemyslení* z roku 1884⁵), založil zde také spolek klecanských divadelních ochotníků a sám byl kulturně činný v dramatickém kroužku mládeže.⁶

Beneš Třebízský vycházel ve své tvorbě hlavně z děl Františka Palackého, Václava Březana, Václava Hájka z Libočan, Bohuslava Balbína a Jana Františka Beckovského, dále z pramenů místních archivů, z obecních kronik⁷ a z osobních výpovědí jím tázaných osob.⁸ Pro odlišení od jeho jmenovce Václava Beneše Šumavského mu v roce 1875 Servác Heller, šéfredaktor časopisu *Lumír*, přidělil pro publikační účely pseudonym Václav Beneš Třebízský.

V roce 1878 se výrazně zhoršil jeho zdravotní stav, Beneš Třebízský onemocněl zápalem plic a objevila se mu také tuberkulóza. O šest let později odjel na léčení do Mariánských Lázní, kde 20. června 1884 zemřel. Pohřeb se odehrál na Vyšehradě za velké účasti jednotlivců (např. nejvyššího maršálka Českého království knížete Jiřího Lobkovice či politika F. L. Riegera) i spolků (např. Sokola či Ústřední matice školské, jejímž členem Beneš Třebízský byl).⁹ Ve své závěti Beneš Třebízský pamatoval mimo jiné na spolek Svatobor v Praze, kterému odkázal 4 500 zlatých, aby z úroků z této částky byla každým rokem odměněna nejlepší povídka z českých dějin:¹⁰ „Vracím tak hřivny, již jsem si perem svým poctivě a spravedlivě vyzískal, v rozmnožení, s tím vřelým přáním literatuře zpět, aby zlatá zrna rozsévajíc, v čase nejbližší příštím klidila již úrodu zlatou ze všech srdcí milého českého národa.“¹¹ Tuto cenu několikrát obdrželi například Alois Jirásek a Zikmund Winter.¹²

3 Václav BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, *Levohradecká povídka*, Pobělohorské elegie II, Praha 1911, s. 7–118. Místní a pomístní názvy v povídce (nejbližší okolí působiště): Brnky, Husinec, Klecany, Levý Hradec, Podhořský mlýn, Podmoráň, Přemyslení, Roztoky, Řež, Řivnáč, Stráziště, Tuchoměřice, Úholičky, Únětice, Větrušice, Žalov.

4 Václav BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, *Pan Zikmund z Boršic*, V záři kalicha, Praha 1893, s. 207–276. Místní názvy v povídce (nejbližší okolí působiště): Dolní Drasty, Ďáblice, Holosmetky, Horní Drasty, Hoštice, Chabry, Klecany, Klíčany, Kyje, Máslovice, (Panenské) Břežany, Postřížín, Přemyslení, Veltěž(e), Větrušice, Zdibsko, Zdiby.

5 Václav BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, *Paní Kateřina Radecká z Radče a na Přemyslení*, Pobělohorské elegie I, Praha 1900, s. 35–50. Místní názvy v povídce (nejbližší okolí působiště): Horoměřice, Klecany, Klecánky, Klíčany, Levý Hradec, Přemyslení, Suchdol, Únětice, Veliká Ves, Zdiby.

6 Božena HOFMEISTEROVÁ, *Osm let s Třebízským*, Roztoky 1969, s. 80.

7 Martin KUČERA, cit. d.

8 Božena HOFMEISTEROVÁ, cit. d., s. 39–40.

9 Božena HOFMEISTEROVÁ, cit. d., s. 95–96.

10 Zdena LOMOVÁ a kol., cit. d., s. 13.

11 SOKA Praha–východ, fond Archiv obce Klecany, Obecní kronika 1916–1935, s. 64. Jde o citaci z opisu závěti V. Beneše Třebízského.

12 Zdena LOMOVÁ a kol., cit. d., s. 13.

Po smrti Václava Beneše Třebízského byl v Klecanech založen spolek Třebízský, aby pečoval o jeho trvalou památku v obci. Dále se v roce 1937 ustanovila obec baráčníků, která přijala jméno Obec baráčníků Václava Beneše Třebízského¹³ a zanikla až koncem osmdesátých let.¹⁴ Obec baráčníků vlastnila od roku 1949 prapor s vyobrazením Libuše věštící slávu Prahy, který dostala od spolku vysloužilých vojáků Vlastimil potom, co byla ukončena činnost tohoto spolku.¹⁵ Tento prapor vysvětil sám Václav Beneš Třebízský. V roce 1989 se dostal do majetku Obce baráčnické v Hošticích, která se tak stala novou nositelkou názvu Obec baráčníků Václava Beneše Třebízského.¹⁶ Mezi lety 1945 až 1965 působilo ochotnické Lidové divadlo „Třebízský“¹⁷ (vzniklo jako dramatický kroužek Obce baráčníků Václava Beneše Třebízského v roce 1940,¹⁸ v letech 1942 až 1944 se z něj stal Dramatický odbor Obce baráčníků v Klecanech s vlastní samosprávou¹⁹), které mimo jiné sehrálo hru *Nevěsta za českou korunu*, kterou napsal Luděk Archleb volně dle stejnojmenné novely Beneše Třebízského.²⁰ Jediná, dosud fungující skupina v Klecanech, odkazující svým názvem na Václava Beneše Třebízského, je již od roku 1936²¹ zde působící skautské sdružení. V dubnu 1995 dostali skauti do užívání novou klubovnu a hledali proto vhodný název pro své středisko. Nakonec se rozhodli pro jméno Středisko Junáka Havran Klecany, které odkazuje na dílo Beneše Třebízského *Povídky karlíštejnského havrana*.²²

Památky na Beneše Třebízského v Klecanech

V Klecanech je po Beneši Třebízském pojmenováno náměstí²³ a nalézají se zde hned dva jeho pomníky. První z nich byl postaven v roce 1894 a jeho stavbu iniciovali čeští literáti sdružení v Družstvu pražském. Reliéf Václava Beneše

---

13 Zdena LOMOVÁ a kol., cit. d., s. 15–16.

14 Na konci 80. let 20. století žilo již jen několik posledních členů Obce. V roce 1989 žil pouze poslední funkcionář Václav Kotrč, který předal prapor Obce Obci baráčníků v Hošticích a v roce 1990 ukončil posledním zápisem kroniku spolku, kterou poté předal na Místní národní výbor v Klecanech (SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, s. 219–220).

15 SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, s. 92.

16 Zdena LOMOVÁ a kol., cit. d., s. 16.

17 SOKA Praha-východ, fond Osvětová beseda Klecany, Album fotografií, výstřížků a programů 1940–1949 a Album fotografií, výstřížků a programů 1949–1965.

18 SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, s. 52.

19 Tamtéž, s. 62.

20 Luděk ARCHLEB, *Nevěsta za českou korunu: obraz ze života pobělohorského v pěti jednáních s volným použitím stejnojmenné novely P. V. Beneše-Třebízského*, Praha 1913.

21 Jana KLAUSOVÁ, *Oslava 75. výročí založení skautingu v Klecanech*, Klecanský zpravodaj 30, 2011, číslo 11, prosinec, s. 6.

22 Zdena LOMOVÁ a kol., cit. d., s. 16.

23 Tamtéž, s. 15.

Třebízského vytvořil Josef Mařatka, podstavec Jiří Stibral a *Ukřižovaný* na vrcholu podstavce je od Josefa Václava Myslbeka. Druhý pomník byl zhotoven v roce 1898 za přispění spolku Třebízský. Autorem sochy je Ladislav Šaloun, podstavec vytvořil Václav Žďárský.²⁴

Na místní faře se nachází kaplanka, místo, kde Beneš Třebízský během svého působení v Klecanech bydlel. Dnes je z ní jeho pamětní síň. V roce 2010 umístila Matice česká před faru informační panel o životě spisovatele. Tato událost proběhla v slavnostním duchu. Zazněly při ní projevy předsedkyně Matice české Magdalény Pokorné a za farnost paní Zdeny Lomové, hudebně odhalení panelu doprovodil pěvecký sbor Klenota. Kaplanka je pro veřejnost přístupná po předchozí e-mailové či telefonické domluvě.

V Klecanech dále existuje od roku 2006 naučná stezka, jejichž několik zastavení se více či méně dotýká Václava Beneše Třebízského. Jde o zastavení páté, které informuje o pomníku Beneše Třebízského s Myslbekovým *Ukřižovaným*, dále o zastavení šesté, které vypráví o budově fary, nejvíce se však spisovatele dotýká zastavení deváté, které se nachází na místě zvaném na jeho počest Benešovka.²⁵ Jde o malý palouček v Klecanském háji, kde nechal v době působení Václava Beneše Třebízského v Klecanech jeho přítel, správce velkostatku Josef Janáček, postavit dřevěnou lavičku a křížek na místě, kam Beneš Třebízský rád chodil a odkud vyhlížel do krajiny (když toto místo ještě nebylo zalesněno, jako je nyní).²⁶ Ještě v 70. letech 20. století na tomto místě stávalo torzo dřevěného křížku, který časem tak zchátral, že musel být přivázán ke stromu.²⁷ V současnosti se zde nachází litinový kříž, kterým původní kříž nahradil v roce 1980 Antonín Mayer.²⁸ Toto místo zmiňuje pod názvem Benešovka ve svém díle o Václavu Beneši Třebízském už Karel Václav Rais.²⁹ Dalším zastavením, věnujícím se zcela Beneši Třebízskému, je zastavení osmnácté, které informuje o jeho druhém pomníku od Ladislava Šalouna. Zastavení s číslem 22 se zabývá Klecáneckým (Skalním) mlýnem.³⁰ Zde je Beneš Třebízský zmíněn mezi besedníky, kteří se na tomto místě scházivali v době, kdy mlýn vlastnil František Tomše. O tom, že sem Beneš Třebízský chodil na „kus řeči“, nalézáme zmínku i v literatuře.³¹

---

24 Tamtéž, s. 10–11.

25 Oficiální web města Klecany, Naučná stezka, <http://www.mu-klecany.cz/web/cs/turistika/naucna-stezka> (ověřeno 16. 11. 2016).

26 Jitka HOMOLÁČOVÁ, *Naučná stezka — 9., 10. a 11. zastavení*, Klecanský zpravodaj 32, 2013, číslo 10, říjen, s. 25.

27 Oficiální web města Klecany, Benešovka, <http://www.klecany.cz/obsah/benesovka.html> (ověřeno 16. 11. 2016).

28 Jitka HOMOLÁČOVÁ, cit. d.

29 Karel Václav RAIS, cit. d., s. 135.

30 Oficiální web města Klecany, Naučná stezka, <http://www.mu-klecany.cz/web/cs/turistika/naucna-stezka> (ověřeno 16. 11. 2016).

31 Božena HOFMEISTEROVÁ, cit. d., s. 40–41.

„Benešovka“, oblíbené místo Václava Beneše Třebízského v Klecanském háji. Foto: H. Vrchotická.

Oslavy Beneše Třebízského dříve a dnes

Když se v červnu 1934 slavnostně připomínalo 50. výročí úmrtí Václava Beneše Třebízského, spojily se při pořádání vzpomínkové slavnosti z podnětu spolku Třebízský klecanský spolky a korporace spolu se Spolkem pro povznesení znalosti památek v Čechách. Dle obecní kroniky tuto slavnost navštívilo 4 000 lidí. Krom slavnostních projevů (např. od prof. Františka Sekaniny a předsedy senátu dr. Františka Soukupa) bylo na program vystoupení pěveckého sboru Hlahol, výstavka o životě a díle spisovatele v hostinci U Richtrů, taneční veselice a koncert.³² Ani Obec baráčníků Václava Beneše Třebízského samozřejmě na svého slavného jmenovce během svého působení nezapomněla. V roce 1939 vyslala delegaci dvou „tet“, které v předvečer výročí úmrtí spisovatele (19. června) položily na jeho hrob na Vyšehradě kytici. „Konšelé“ baráčnícké obce položili kytici na jeho pomník v Klecanech (v pramenech se však neuvádí, který z jeho dvou pomníků to byl) a poté byla uspořádána pietní vzpomínka, při které byly čteny úryvky ze spisů Beneše Třebízského a v krátkosti se na-

32 SOKA Praha-východ, fond Archiv obce Klecany, Obecní kronika 1912–1954, s. 119–120.

stínil spisovatelův život a dílo. „Tak bylo vzpomenuo velikána našich dějin, po kterém nese jméno naše Baráčnická obec, takových podniků jest si přátí dnes více, protože oni měli pro náš národ bezpříkladnou cenu.“³³

V roce 1949, při příležitosti oslavy 100. výročí narození spisovatele, navštívil kaplanku na faře v Klecanech, jak dokládá návštěvní kniha, velké množství lidí. Šlo o skupiny 40 až 50 osob nejrůznějších povolání a také školní mládež.³⁴ O pět let později, v roce 1954, pořádala Obec baráčníků Václava Beneše Třebízského, Jednota a Osvětová beseda v Klecanech pod patronátem Místního národního výboru Klecany a Akčního výboru Národní fronty Klecany, za spolupráce Svazu československých spisovatelů, vzpomínkovou slavnost k uctění 70. výročí úmrtí spisovatele. V sobotu 26. června toho roku se v jejím rámci konala beseda s českými spisovateli, které se zúčastnili Karel Nový, Jan Drda, František Branislav, dr. Miloš Kratochvíl, dr. Jan Pilař a Josef Sekera. Druhý den se vydal slavnostní pochod s hudbou k pomníku spisovatele, kde dr. Miloš Kratochvíl přednesl projev o významu díla Václava Beneše Třebízského. Poté se průvod přesunul k druhému pomníku. Zájemci si prohlédli kaplanku a v ní uložené památky na slavného obyvatele Klecan. Akce pokračovala kulturní estrádou, kde vystoupilo mimo jiné i Lidové divadlo Třebízský, staročeským jarmarkem a lidovou veselící.³⁵ V den výročí úmrtí spisovatele se navíc pořádal pro zájemce zájezd do jeho rodiště v Třebízi.³⁶ Novinový výstřižek z 10. srpna 1954 (bohužel bez udání, o které jde noviny) uzavírá krátkou informaci o dvou pomnících Beneše Třebízského v Klecanech a o tom, že zde na něj každý rok vzpomínají, vydanou k příležitosti této oslavy, slovy: „Ale i kdyby toho nebylo, kult Třebízského je tu stále živý, Klecanští jej stráží jako oko v hlavě a uctívají památku oblíbeného lidového spisovatele, který měl za své doby velkou zásluhu o vlastenecké uvědomění našeho lidu.“³⁷

Dne 28. června 1959 se vzpomnělo 75. výročí smrti Václava Beneše Třebízského. Vzpomínková akce začala besedou s profesorem Univerzity Karlovy dr. Karlem Krejčím a tehdejší ředitelkou Národního památníku písemnictví dr. Jaroslavou Václavkovou, dále pokračovala prohlídkou památných míst spojených s osobou spisovatele, slavnostním průvodem a položením kytic k oběma pomníkům. Zlatým hřebem slavnosti byla již zmíněná hra *Nevěsta za českou korunu*, kterou sehrálo Lidové divadlo Třebízský.³⁸ O deset let později, 29. června 1969, proběhla poněkud větší slavnost, kterou pořádala XVII. župa

---

33 SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, s. 46.

34 Informace od paní Zdeny Lomové.

35 SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, list vlepenny před stranu 122.

36 Tamtéž, s. 122.

37 Tamtéž.

38 SOKA Praha-východ, fond Osvětová beseda Klecany, Album fotografií, výstřižků a programů 1949–1965.

ze Slaného spolu s baráčníky z Klecan, u příležitosti 120. výročí narození a 85. výročí úmrtí spisovatele. Do Klecan přijelo šest autobusů účastníků, kteří si nejprve prohlédli kaplanku a kostel, poté si vyslechli proslov Václava Nováka o životě a díle Václava Beneše Třebízského u pomníku *Ukřižovaného* a přednes básně *Modlitba za vlast*. Spisovatelé byly k pomníku položeny kytice a poté se účastníci slavnosti přesunuli k jeho hrobu na Vyšehrad.³⁹

Při zřízení pamětní síně v kaplance roku 1974 se navázalo na sbírku různých vydání povídek a románů Beneše Třebízského, kterou ve své době spravoval spisovatelův nástupce farář František Herold, jenž v Klecanech působil od roku 1917 až do roku 1961 a byl jedním z pořadatelů vzpomínkových slavností k výročí spisovatelova úmrtí.⁴⁰ Kaplanka byla obnovena po příchodu faráře Pavla Kuneše, který do Klecan přišel v roce 1972. Byla vybavena ne sice původním, ale dobovým nábytkem. Na ochranu drobných památek po Beneši Třebízském byla pořízena vitrína a na zeď byl znovu pověšen obraz Mikoláše Alše s názvem *Karlštejnský havran*, ovšem tentokrát pouze jeho kopie. Originál, který malíř pro spisovatele namaloval v roce 1882, se dnes nachází v Národní galerii. Před faru byl umístěn vzpomínkový panel v podobě ozdobné železné mříže s vyznačením míst (ve formě šesti v mědi tepaných budov), která byla spojena se životem spisovatele (jedná se o Třebíz, Kvíllice, Slaný, Prahu, Liteň a Klecany). Tento panel zhotovil otec pana faráře Jindřich Kuneš. Návštěvnost kaplanky se v době její rekonstrukce podstatně zvýšila. Její správu a průvodcovskou službu od té doby zajišťuje především paní Zdena Lomová.⁴¹

Dne 20. června 1984 uctila skupina obyvatel Klecan a zástupců společenských organizací vedená předsedou Místního národního výboru výročí narození spisovatele návštěvou jeho hrobu na Vyšehradě spojenou s položením věnce a vzpomínutím jeho života a díla.⁴² Po roce 1990 se zlepšila komunikace s vedením obce, od roku 1994 města, které začalo mít větší zájem o místní památky a historii. V té době začaly být v souvislosti s oslavami a vzpomínkami na Beneše Třebízského pořádány organizované zájezdy do Třebíze a okolí spojené s návštěvou slánského muzea. První veřejné oslavy spisovatele po roce 1990 v Klecanech proběhly roku 1994. Od té doby se konají každých pět let. V rámci první slavnosti předčítal herec Marek Eben povídku Beneše Třebízského *Paní Kateřina Radecká z Radče a na Přemyslení*. Starosta poté položil k pomníku spisovatele kytici a vše hudebně doprovodilo trubačské kvarteto Stanislava Řápků z Bořanovic.⁴³ V roce 1996 bylo oslaveno 680. výročí nejstarší písemné zmínky o existenci obce Klecany. Na městském úřadě byla uspořá-

39 SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, s. 186–187.

40 Zdena LOMOVÁ, *Rádi na něj vzpomínají*, Klecanský zpravodaj 30, 2011, číslo 8, září, s. 12–13.

41 Informace od paní Zdeny Lomové.

42 SOKA Praha-východ, fond Místní národní výbor Klecany, Obecní kronika 1938–1996, s. 254.

43 Informace od paní Zdeny Lomové.

Místa paměti na Beneše Třebízského v Klecanech. Foto: H. Vrchotická.

dána výstava o historii Klecan, kde bylo mezi jinými vzpomenuo také Václava Beneše Třebízského.⁴⁴

V roce 1999, kdy probíhala oslava 150 let od spisovatelova narození a 115 let od jeho úmrtí, byla z finančních prostředků občanů, sponzorů i městského úřadu financována výroba nového kostelního zvonu, jíž se ujala zvonařská dílna Petra Rudolfa Manouška na Zbraslavi. Nový zvon, vážící 173 kg a o spodním průměru 660 mm, byl vysvěcen 20. června 1999 biskupem Václavem Malým. Zasvěcen byl svatému Václavu, současně však dostal jméno Václav také k uctění památky Václava Beneše Třebízského.⁴⁵ Zvon nese nápis:

SVATÝ VÁCLAV — KNÍŽE POKOJE

Pořízen sbírkami občanů k výročí Václava Beneše Třebízského
Klecany L. P. 1999⁴⁶

⁴⁴ SOKA Praha-východ, fond Městský úřad Klecany, Kronika města 1996–2002, s. 42–44.

⁴⁵ Zdena LOMOVÁ, *Osudy zvonů z Klecan a okolí za obou světových válek*, Klecanský zpravodaj 33, 2014, číslo 3, březen, s. 25.

⁴⁶ Jitka HOMOLÁČOVÁ, *Klecanské zvonky — IV.*, Klecanský zpravodaj 30, 2011, číslo 11, prosinec, s. 4.

Dále byly vydány pamětní pohlednice, pamětní razítka a také brožura *Václav Beneš Třebízský, 150. výročí narození a 115. výročí úmrtí*. V obřadní síni městského úřadu byla otevřena výstavka o životě a díle Beneše Třebízského, zájemci z řad občanů navštívili spisovatelův rodný dům v Třebízi a jeho hrob na Vyšehradě a proběhlo také vzpomínkové setkání u pomníku Beneše Třebízského s *Ukřižovaným* před kostelem. Pro přípravu oslav byla již v roce 1998 vytvořena skupina s prozatímním názvem Skupina pro oslavy výročí Václava Beneše Třebízského v roce 1999,⁴⁷ která časem změnila název na Výbor pro oslavy Václava Beneše Třebízského a později na Vlastivědná skupina Václava Beneše Třebízského.⁴⁸

Při následující oslavě spisovatelova výročí, v roce 2004, ztvárnil divadelní soubor Lakomé Barky dramaturgií povídky Beneše Třebízského *Pan Zikmund z Boršic* pod názvem *Polyxena*, který odkazuje na jednu z hlavních postav. Mimoto proběhla výstava o spisovateli, zájezd do Třebíze pro zájemce z obce, vzpomínkový akt na Vyšehradě a vzpomínkový večer v místní knihovně. Zapojena byla i místní základní škola, podobně jako před pěti lety⁴⁹ (v té době si žáci vyzkoušeli své znalosti o Václavu Beneši Třebízském), když nižší stupeň soutěžil o nejlepší ilustraci k jednomu z příběhů Beneše Třebízského a vyšší psal slohovou práci o životě, díle a pobytu spisovatele v Klecanech.⁵⁰

Roku 2009 byla výročí narození a úmrtí Beneše Třebízského oslavena výstavou o jeho životě v obřadní síni na Městském úřadě, která byla již v květnu 1999 na počest spisovatele pojmenována jako Obřadní síň Václava Beneše Třebízského.⁵¹ V parku u spisovatelova pomníku zahrál divadelní soubor Lakomé Barky své další představení inspirované povídkou Beneše Třebízského *Paní Kateřina Radecká z Radče a na Přemyslení*.⁵² Stejně jako v předchozích letech byl uspořádán zájezd pro obyvatele města do Třebíze a na Vyšehrad, znovu bylo vytvořeno pamětní razítka, které si zájemci mohli na faře natisknout například na pamětní pohlednice, které byly taktéž znovu vydány. K této příležitosti promluvil pan farář Kuneš o Beneši Třebízském dne 2. března 2014 na stanici Český rozhlas 1 Radiožurnál v pořadu Dotek víry.⁵³

Zatím poslední oslavy spisovatele se konaly v roce 2014, kdy bylo k 165. výročí jeho narození a 130. výročí úmrtí vytvořeno další pamětní razítka⁵⁴ a na faře a v kaplance byla otevřena výstava o jeho životě. Dále byl 26. dubna téhož

---

47 SOKA Praha-východ, fond Městský úřad Klecany, Kronika města 1996–2002, s. 152.

48 Tamtéž, s. 185.

49 Tamtéž, s. 184.

50 SOKA Praha-východ, fond Městský úřad Klecany, Kronika města 2003–2009, s. 78.

51 Tamtéž, s. 184.

52 Informace od paní Zdeny Lomové.

53 Oficiální web Českého rozhlasu, Náboženství, http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/knez-a-literat-vaclav-benes-trebizsky--1321538 (ověřeno 22. 11. 2016).

54 *Pamětní razítka*, Klecanský zpravodaj 33, 2014, duben, číslo 4, s. 20.

roku pořádán kulturní komisí města, farou a Sokolem 1907 autobusový zájezd do Třebíže u Slaného, kde bylo možné navštívit rodný domek spisovatele.⁵⁵ Naposledy bylo sehráno představení *Polyxena* na motivy již zmíněné povídky Beneše Třebízského v klecanském kostele v roce 2015.⁵⁶

Učitel Beneš Třebízský

Většina písemných pramenů vztahujících se k osobě Václava Beneše Třebízského se nachází v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. V osobním fondu číslo 64 s názvem Beneš Třebízský Václav se nachází sedm kartonů jeho pozůstalosti obsahujících vlastní i rodinné doklady Beneše Třebízského, přijatou a odeslanou korespondenci, avšak také korespondenci jiných osob z jeho okolí, rukopisy autorových děl a kázání, dále pak rukopisy pojednávající o Beneši Třebízském, tisky a výstřižky týkající se tohoto autora.⁵⁷

Ve Státním okresním archivu pro Prahu-východ ve Zdíbech-Přemyšleni se nalézá mnohem méně památek na tohoto literáta, avšak zmínky, které se v zde uložených písemných pramenech Beneše Třebízského týkají, ho představují v poněkud jiném světle. Jako kněze a kaplana, ale především též jako pedagoga a učitele náboženství na obecné škole v Klecanech. Kronika této školy na něj vzpomíná následovně: „Nemohu opomenouti zmíniti se též — o ctih. panu katechetovi školy zdejší P. Vác. Benešovi z Třebíže u Slaného, který, byv r. 1876 nejdůst. konsistoří za cooperatora do Klecan ustanoven, získal sobě svou svědomitostí v zastávání svého úřadu lásku maličkých. Jsa spolu výtečným hlasatelem slova božího, velmi blahodárně nejen ve škole, ale i v chrámu Páně působí.“⁵⁸ Tatáž kronika dále chválí výřečnost Beneše Třebízského během slavnostních příležitostí, jako byla obecní oslava sňatku korunního prince Rudolfa a princezny Stefanie Belgické dne 10. května 1881: „Udeřením 10. hodiny sešla se obecní zastupitelstva příškolených obcí, místní školní rada, žactvo čtyřtřídní školy se sborem učitelským, na sta občanů ku slavným službám božím, jež předcházela uchvacující řeč důst. P. Václava Beneše-Třebízského.“⁵⁹

Kronika se zmiňuje také o smrti a pohřbu oblíbeného kazatele a katechety: „Na to dne 20. t. m.⁶⁰ odešel na věčnost Důst. pán Václav Beneš-Třebízský v Mar. Lázních, kam se byl v příčině svého zotavení odebral. Pohřben byl na Vyšehradě za velmi hojného účastenství osadníků klecanských, spolkův

55 *Zájezd do Třebíže u Slaného*, Klecanský zpravodaj 33, 2014, duben, číslo 4, s. 21.

56 Informace od paní Zdeny Lomové.

57 Portál archivních fondů a sbírek České republiky, <http://www.badatelna.eu/fond/2371/inventar/> (ověřeno 23. 11. 2016).

58 SOKA Praha-východ, fond Národní škola Klecany, Školní kronika 1874-1918, s. 10-11.

59 Tamtéž, s. 22.

60 T. m.: toho měsíce — tj. 20. června 1884.

pražských a ctitelův svých velmi slavně. Při obou pohřbích⁶¹ položil sbor učitelský, jakož i školní mládež na rakev krásné věnce s [s]tuhami, jež opatřeny byly příslušnými nápisy.“⁶²

V dochovaných konferenčních protokolech obecné školy v Klecanech se jméno Václava Beneše Třebízského vyskytlo při několika příležitostech. Z těchto strohých zmínek se však pan katecheta jeví poněkud přísně. Na pedagogické konferenci konané 18. března 1877 byla jedna členka pedagogického sboru kárána za nepřiměřený fyzický trest, který svým žákům ukládala, pokud zlobili. Šlo o trest klečení, který trval nepřiměřeně dlouho. Tento trest se měl úplně vypustit, neboť ho již nedovoloval školní zákon. Pan katecheta se však dotyčné učitelky zastal: „Pan katecheta podotýká, že dovolené tresty pro mnohé rozpustilce příliš slabé jsou, a proto žádá, aby se vůči těmto žákům zvláštní tresty a to také ustanovily.“ Nakonec bylo na této konferenci dohodnuto, že opravdu zlobiví žáci budou spolu se svými rodiči povoláni do školy nebo na obecní úřad, kde budou za přítomnosti učitelského sboru, místního školního dozorce a předsedy místní školní rady pokáráni, případně potrestáni. V souvislosti s hodnocením mravů žáků je zmínka o Beneši Třebízském ještě v zápisu z pedagogické konference konané 5. února 1879.⁶³

Na pedagogické konferenci konané 29. ledna 1878 se Václavu Benešovi Třebízskému nelíbily nové formuláře školních vysvědčení: „Panu katechetovi jest velmi nápadné, že v těch nových „zprávách“ jest vynecháno místo pro podpis p. učitele náboženství.“ Na konferenci konané o rok později, 19. listopadu 1879, Beneš Třebízský upozornil na nedbalost mládeže v příčině chození do kostela: „Velebný p. V. Beneš podotýká, že nejnedbalejší obec v tom ohledu jsou Větrušice, svůj náhled na tom stavě, že již dosti letité dívky obce té ani sv. zpověď ani sv. přijímání dosud nevykonaly.“⁶⁴ V obecní kronice Klecan z let 1861 až 1897 (1954) se o Beneši Třebízském nachází pouze jedna kratičká zmínka o jeho smrti: „Dne 25 června⁶⁵ 1884 zemřel p. frater Vaclav Beneš Třebysky spisovatel česky horlivý narodovec.“⁶⁶ Další písemnou památku na Beneše Třebízského spojenou s Klecanami lze nalézt na místní faře, kde se nachází farní kronika vedená od roku 1836 až do současnosti, se zápisy pořizovanými samotným Václavem Benešem Třebízským. Ten v ní jako první používal od roku 1876 českého jazyka, před tím jsou zápisy vedeny v němčině.

---

61 Pohřbu Václava Beneše Třebízského předcházela pohřb industriální učitelky slečny Anny Pokorné, která zemřela 5. června 1884.

62 SOKA Praha-východ, fond Národní škola Klecany, Školní kronika 1874–1918, s. 26–27.

63 SOKA Praha-východ, fond Národní škola Klecany, Konferenční protokol 1876–1882.

64 Tamtéž.

65 V kronice je chybně uvedena datace. Správné datum úmrtí Beneše Třebízského je 20. červen 1884.

66 SOKA Praha-východ, Fond Archiv obce Klecany, Obecní kronika 1861–1897 (1954), s. 36, 38–39.

Závěrem lze říci, že ač Václav Beneš Třebízský, ve své době velmi čtený a obdivovaný, dnes již vymizel z obecného povědomí většiny obyvatelstva, v Klecanech, místě, kde strávil osm let svého života, na něj nikdy nezapomněli. Z jeho literárních děl je zřejmé, jak si Klecany a jejich okolí zamiloval, ze zmínek v pramenech je vidět, že si ho obyvatelé tehdejší vesničky, dnes již města, vážili, a z dalších zpráv zachovaných v obecních kronikách a kronikách spolků je dobře patrné, že ho zdejší obyvatelé ctili i nadále a s láskou na svého ne sice rodáka, ale zato slavného obyvatele, který v jejich obci aktivně působil, vzpomínali. Ze záznamů v pramenech je patrná kontinuita oslav a způsobů, kterými byly doprovázeny, ať už se jedná o návštěvy rodného domku spisovatele v Třebízi, návštěvy jeho hrobu na Vyšehradě, divadelní představení, ze kterých by měl Beneš Třebízský jistě velkou radost, neboť divadlo miloval a sám chtěl divadelní hru napsat, avšak neměl na to dostatek času, neboť odešel příliš mlád s hlavou plnou nerealizovaných nápadů, či jiné. Celý tento láskyplný vztah Klecany — Beneš Třebízský, Beneš Třebízský — Klecany nejlépe vystihuje amatérská báseň, která byla nalezena vlepená do kroniky Obce baráčníků Václava Beneše Třebízského. Napsala ji Božena Václavíková z Obce baráčnícké v Kyjích pro klecanskou Obec k příležitosti jejího valného zasedání dne 18. prosince 1976 a začíná slovy:

„Václav Beneš Třebízský
Klecany, ach Klecany,
ty vesničko malá,
nikdy jsem Tě neviděla,
přece jsem Tě znala.

V duchu kostelík tu vidím,
před ním fara stojí,
a v té faře, trpěl, psal,
kdože nám to poví?

V Třebízi se narodil,
v Litni kaploval,
potom tady v Klecanech,
ty si zamiloval.“⁶⁷

---

67 SOKA Praha-východ, fond Obec baráčníků Klecany, Kronika 1937–1990, vlepáno před stranu 202.

Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha

Lenka Svobodová

Dne 12. prosince 1988 se v Praze na Žofíně konala velká slavnost. Sešli se na ní zaměstnanci Středočeského nakladatelství a knihkupectví, aby společně s bývalými pracovníky, zástupci Středočeského krajského národního výboru, Středočeského krajského výboru Komunistické strany Československa a odborové organizace oslavili 20. výročí založení podniku. Kromě projevů funkcionářů, připomenutí dosažených úspěchů a vyslechnutí zdravic došlo též na ocenění dlouholetých pracovníků. Mezi nimi byla paní Vycpálková z knihkupectví v Říčanech, která v podniku působila 38 let. Pan Zeman z pražské centrální aranžovny se mohl pochlubit 39 lety zaměstnání. Nejdéle sloužícím se 40 lety v podniku byl pan Stržilek z podnikového ředitelství. Zjevný nesoulad mezi dobou existence podniku a roky zaměstnání jeho pracovníků naznačuje, že Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha sice oficiálně vzniklo v roce 1968, ale jeho kořeny jsou mnohem staršího data. Lze je vysledovat u dvou organizací, které se zabývaly knižní činností. Jednou z nich byl národní podnik Kniha, druhou Propagační a knižní podnik. Národní podnik Kniha měl v 50. letech 20. století monopol na provoz prodejen knih a antikvariátů. Reorganizací tohoto podniku s republikovou působností vzniklo v roce 1960 osm menších národních podniků působících v rámci krajů. Ve středních Čechách to byl podnik Kniha, národní podnik, KNV v Praze. Byl zřízen usnesením rady Středočeského krajského národního výboru ze dne 17. června 1960 ke dni 1. července 1960. Zřizovací listinu vydal Odbor školství a kultury rady Krajského národního výboru v Praze č. j. škol. 3566/60 dne 22. června 1960.

Ve stejné době byla na základě dohody mezi Ministerstvem školství a kultury a Ústředním svazem spotřebních družstev ke dni 30. června 1960 provedena delimitace Propagačního a knižního podniku, účelového podniku Ústředního svazu spotřebních družstev. Jeho knižní činnost a působnost na úseku knižního obchodu přebíraly zřizované knižní podniky krajských národních výborů. Předáván byl majetek (základní prostředky, pozemky, investice, zásoby literatury), přejímající organizace převzaly do svého stavu i zaměstnance.

Ve středočeském regionu od krajského závodu Propagačního a knižního podniku přebrala knižní činnost právě Kniha, národní podnik, KNV v Praze.

Sídlo podniku bylo na adrese U Prašné brány 3, Praha 1. Prvním ředitelem byl jmenován Jan Kuchynka. Předmětem podnikání bylo dle zápisu v podnikovém rejstříku zajišťování distribuce literatury na celém území Středočeského kraje a organizování její propagace.

Název podniku byl od 1. září 1960 změněn výměrem Středočeského krajského národního výboru ze dne 30. srpna 1960 č. j. škol. 4498/60 na: Kniha, národní podnik Středočeského KNV v Praze. Došlo k tomu v návaznosti na zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu a navazující právní normy o národních výborech a jejich územní a vnitřní organizaci (zákon č. 65/1960 Sb., zákon o národních výborech a vládní nařízení č. 91/1960 Sb., o správním řízení). V souvislosti s těmito zákonnými úpravami došlo ke stanovení jednotných názvů krajských národních výborů v republice a přejmenovat se musely i organizace a podniky, v jejichž jménech se dosavadní název zřizovatele objevoval.

O několik let později došlo i ke změně ve vedení podniku, s účinností od 1. dubna 1963 byl novým ředitelem jmenován Josef Plachý.

Středočeský krajský národní výbor zřídil v roce 1967 příspěvkovou organizaci Středočeské nakladatelství Siréna. Usnesením rady Středočeského krajského národního výboru č. 522 ze dne 24. září 1968 došlo ke sloučení tohoto nakladatelství s n. p. Knihou Středočeského KNV, a to formou včlenění příspěvkové organizace Středočeské nakladatelství Siréna do hospodářské organizace Kniha, národní podnik Středočeského KNV v Praze podle § 48 odst. 1. zákona č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník. Tím se dostáváme k oficiálnímu datu zrodu podniku. Název od 1. října 1968 zněl: Středočeské nakladatelství a knihkupectví n. p. KNV v Praze. Jednalo se o státní hospodářskou organizaci řízenou Středočeským krajským národním výborem, která hospodařila podle schváleného plánu napojeného na plán a rozpočet Středočeského krajského národního výboru. K základnímu úkolu podniku, kterým dosud byla distribuce literatury, přibýlo vydávání neperiodických publikací převážně regionálního charakteru se vztahem ke Středočeskému kraji. Dalšími činnostmi byly nákup a prodej antikvárních publikací, rozdělování školních učebnic školám, prodej gramofonových desek a dalších kulturních a uměleckých předmětů. Vedoucí postavení v podniku zůstalo Josefu Plachému, dosavadní ředitel nakladatelství Siréna František Pěkný byl ze zanikající funkce odvolán. O necelé dva roky později došlo k 1. říjnu 1970 ve vedení k personální změně. Odvolán byl Josef Plachý a novým ředitelem se stal František Pěkný, který ve funkci setrval až do 1. července 1981, kdy ho na nejvyšším postu vystřídal PhDr. Vladimír Píša.

Dlouhé období zrodu přineslo podniku značné výhody. Především to byla zavedená síť prodejen v kraji, kterou nadále rozšiřoval. V roce 1988 provozoval 62 knihkupectví. Později přibýly ještě další 3. V některých okresních městech jich bylo i více, v Kladně 5, v Mladé Boleslavi 3, v Příbrami 4. Důležitější však

bylo, že si knihy mohli zakoupit čtenáři i v menších obcích, například ve Zdicích, Velvarech, Sázavě, Pečkách či v Úvalech u Prahy. Známkou aktivního přístupu k moderním trendům prodeje bylo i první samoobslužné knihkupectví v kraji, kterým se stala na konci 80. let 20. století provozovna na Mělníku. V samotném hlavním městě Praze provozoval podnik 7 prodejen. Kromě knihkupectví ve Věžeňské ulici v Praze 1 byla všechna v okrajových částech metropole. Jejich lokality — Čakovice, Modřany, Uhříněves, Horní Počernice, Radotín a Zbraslav — napovídají, že se nejednalo o pokus středočeského podniku o proniknutí do hlavního města, ale že prodejny řádně zřízené na území středních Čech pohltila Praha spolu s dříve samostatnými obcemi při svém rozšiřování. Důležité pro činnost nakladatelství a knihkupectví byly i další vlastní provozy, jako například skladovací prostory a aranžovna.

Nakladatelství ročně vyprodukovalo přibližně 12 až 15 titulů v průměrném nákladu 20 000 výtisků širokého žánrového zaměření, avšak se vztahem k regionu, ať již osobou tvůrce nebo obsahem díla. Jednalo se o publikace z pěti hlavních tematických skupin: politika a osvěta, obrazové publikace, turistika, krásná literatura a literatura pro děti. Například ediční plán na rok 1988 obsahoval ve skupině angažované literatury 2 tituly. Byla to kniha o historii a současnosti Lidových milic ve Středočeském kraji *Čtyřicet let věrnosti straně*, kterou napsal František Liška. Druhou publikací byl *Dar Prométheův* o historii a významu lidské práce s úryvky ze slavných světových děl od antiky po současnost. Sborník sestavil Karel Mráz. Další dvě tematické skupiny byly soustředěny na přírodu a památky středních Čech. Za reprezentativního zástupce obrazových publikací lze považovat *Konopiště* s textem Jana Galandauera a fotografiemi Dalibora Kusáka. Kniha má pětijazyčné resumé, byla proto i pěknou památkou pro zahraniční návštěvníky tohoto známého zámku u Benešova. O výpravnosti a pěkné kvalitě publikace svědčí i vysoká cena, která činila 98 Kčs. Pětijazyčné resumé měl i průvodce Ivo Hejla *Brdy* po historii a přírodních krásách této lokality. Ediční řada turistických průvodců po Středočeském kraji byla pojednána skromněji, *Brdy* v brožovaném vydání bylo možné zakoupit za 11 Kčs.

Mezi 7 tituly krásné literatury, které nabízel ediční plán na rok 1988, byly 4 básnické sbírky. V edici Peřeje určené pro mladé a začínající autory vyšly verše Pavla Dvořáka *Než přijde vizita* a Věry Noskové *Inkoustové pádlo*. Již druhou básnickou sbírku vydalo Středočeské nakladatelství a knihkupectví Vlastě Skalické. Po sbírce *Procházejte svými očima* z roku 1985 to nyní byly *Světlotisky*. V antologii *Hledání modrého květu* představil Ivan Slavík tvorbu básníků českého romantismu z oblasti středních Čech. Prózu reprezentovaly 3 povídkové knihy. Jiří Kamen našel inspiraci k *Dědečkovi na střeše* v realitě svého rodného města ve středních Čechách. Petr Kettner zavedl čtenáře do *Ráje tichých bláznů*. Povídky o rybářích vyšly s ilustracemi Jiřího Wintera-Nepřakty. *Půjčovna manželek* Eduarda Martina byla prvním svazkem nové ediční řady Futurum,

zaměřené na vědecko-fantastickou literaturu. (Nikdo v nakladatelství v tuto chvíli jistě nemohl tušit, jak krátký čas bude Futuru vyměřen). Malé čtenáře jistě potěšila pohádková knížka Inky Ciprové *Pavouček Provazníček* s obrázky Zdeňka Milera.

Z žánrově pestré nabídky nakladatelství si mohl vybrat každý. Vydávalo knihy začínajících, méně známých i populárních autorů. Mezi nejznámější patřili Václav Pavel Borovička, Jiří Dědeček, Václav Fischer, František Flos, Ondřej Neff, František Nepil, Josef Pohl, Stanislav Rudolf, Karel Štorkán, Jana Štroblová, Miloslav Švandrlík. Pozornost nakladatelství věnovalo i výtvarné podobě publikací. Svými ilustracemi do nich přispěli například Cyril Bouda, Karel Franta, Kamil Lhoták, Radek Pilař, Vladimír Renčín, Karel Saudek či Jiří Trnka. Mezi smluvní spolupracovníky patřila vcelku stabilní skupina autorů grafických úprav, koncepcí a překladů.

Malá statistika z roku 1988: za dvě desetiletí svého působení podnik vydal 311 titulů v celkovém nákladu 3 013 000 výtisků. V 62 prodejnách ve Středočeském kraji se prodaly knihy v celkovém objemu 1,225 miliardy Kčs. Za dvacetiletou úspěšnou činnost podniku obdržel jeho ředitel a všichni pracovníci krajské vyznamenání Za budování Středočeského kraje.

V roce 1989 došlo k transformaci organizace na státní podnik. O důvodech tohoto kroku se můžeme dočíst v článku Miroslava Šáry *Když se volí ředitel*, uveřejněném v deníku *Svoboda* dne 14. října 1989. „Zřízení státního podniku se realizovalo jako přesvědčení pracovního kolektivu i zakladatele (KNV), že rovněž v kulturní sféře jsou oblasti, jež i při zachování vysokých nároků na obsahovou kvalitu mohou uvažovat o ekonomických kategoriích samofinancování.“ Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha bylo na základě usnesení Středočeského krajského národního výboru č. 88 ze dne 5. června 1989 zrušeno s účinností ke dni 30. června 1989. Zároveň bylo stejným usnesením založeno Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha, a to v právní formě státního podniku, jehož zřizovatelem byl Středočeský krajský národní výbor. Federálním statistickým úřadem mu bylo přiděleno identifikační číslo organizace 068624. Základním předmětem činnosti státního podniku byl nákup, propagace a prodej knih (včetně antikvárních), norem, periodik, rámovaných reprodukcí, nosičů obrazu a zvuku, děl výtvarného umění a uměleckých řemesel a ostatních kulturních potřeb. Dále se jednalo o provádění a rozvíjení nakladatelské činnosti podle potřeb Středočeského kraje při plném využití jeho kulturních hodnot a v souladu se stranickou a státní kulturní politikou a rovněž zásobování škol Středočeského kraje učebnicemi.

Dosavadní ředitel PhDr. Vladimír Píša odešel do důchodu a vedením podniku byl dočasně pověřen obchodně-provozní náměstek Josef Stríleek. Volba ředitele proběhla dne 9. října 1989. Zaměstnanci nakonec vybírali ze dvou uchazečů. Jedním z nich byl náměstek ředitele Nakladatelství Svoboda Václav Eminger, z jehož projevu jsou v článku *Když se volí ředitel* citována tato slova: „Ve-

lice jsem přemýšlel o posláním samoobslužných prodejen. Kupříkladu v takové Kotvě — to je podle mého názoru záležitost až nekulturní. Jenže něco jiného je samoobsluha v menších městech (velmi dobrá funguje například v Mělníku). V takovéto formě knižní nabídky vidím budoucnost; zvláště pokud jde o služby čtenáři, který se neorientuje pouze na čtvrtěční novinky. Každý přece nezná všechny spisovatele, každý ale nemá „odvalu“ se na vše vyptávat prodavačů. V samoobsluze problémy odpadají. Knihu si může prohlédnout pěkně zblízka... Domnívám se, že je třeba rozšířit sortiment v prodejních. Nabízet také plakáty, grafiky, keramiku...“ Druhým kandidátem na funkci ředitele byl Ivan Kruis, šéfredaktor nakladatelské části Středočeského nakladatelství a knihkupectví. V jeho projevu zazněly tyto myšlenky: „Věnovat se pochopitelně musíme formám prodeje. Zásilkový prodej má v podmínkách státního podniku svůj význam. Získává čtenáře, je kvalitní službou. Předpokladem ovšem je, aby se tato služba co nejdříve racionalizovala, aby se snižovaly náklady... Jak bude rozdělován plán? Domnívám se, že musí následovat jednoduchá odpověď. Každý si jeho objem určí sám — ale musí brát v potaz, že výkonům a jejich kvalitě bude odpovídat odměna... V ediční činnosti půjde o uspokojování čtenářů, nikoliv pochopitelně o podbízění se. To by se brzy vymstilo.“ Ředitelem státního podniku Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha byl zvolen Ivan Kruis. Ve výhledu rozvoje činnosti podniku se objevila adaptace skladu knih v Jakubské ulici 14 v Praze 1 na reprezentační prodejnu zaměřenou na obrazové publikace a výstavba centrálního skladu v Úvalech.

Vedení podniku mělo ještě v polovině roku 1990 celkem optimistický pohled na budoucnost. O jeho perspektivách svědčí dopis ředitele Ivana Kruise vedoucímu odboru kultury Středočeského krajského národního výboru ze dne 13. června 1990. „Oprávněnost existence státního podniku SNK dokazuje jeho dvaadvacetiletá činnost. Jako jediné zařízení svého druhu v Československu (spojení nakladatelství a knihkupectví) plnilo vždy všechny ukazatele plánu po hospodářské, obchodní i kulturní stránce. Šířením knih, gramodesek a ostatních kulturních potřeb přispívá ke zvyšování kulturnosti občanů Středočeského kraje a hlavního města Prahy. Významně se na tom podílí i vlastní činnost nakladatelská, která je už přes deset let — na rozdíl od ostatních nakladatelství — zisková. Nové ekonomické podmínky teprve nyní umožňují v plné míře podniku rozvinout přednosti, které plynou ze spojení nakladatelské a knihkupecké činnosti. (...) SNK je plně samofinancující a perspektivu spatřuje v přeměně na akciovou společnost, jakmile bude z hlediska státní správy vyřešena otázka privatizace (odstátnění) majetku státních podniků. Pokud by se přechod na akciové společnosti neuskutečnil od 1. ledna 1991, což by mělo být z hlediska státní správy objasněno během 3. čtvrtletí t. r., považujeme za optimální současnou existenci SNK státního podniku se zakladatelem KNV. V případě, že KNV bude zrušen, trvá vedení podniku spolu se zaměstnanci na jednotě SNK — v činnosti knihkupecké i nakladatelské — s možností

svobodné volby nového zakladatele.“ Krajský národní výbor byl opravdu zanedlouho zrušen. Stalo se tak v důsledku ukončení činnosti krajských národních výborů v závěru roku 1990.

Na základě delimitačního protokolu ze dne 23. listopadu 1990 přešla působnost zřizovat, řídit a zrušovat státní podnik Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha ze zřizovatele, kterým byl Středočeský krajský národní výbor v Praze, na Ministerstvo kultury České republiky.

Politické i společenské změny po listopadu 1989 však místo zářivé, či alespoň solidní budoucnosti podniku předznamenaly jeho zánik. Především to byl rozpad prodejní sítě. Již začátkem roku 1991 musel podnik uzavřít a vyklidit téměř třetinu provozoven, neboť dostal výpovědi od soukromých majitelů objektů, kde byl v nájmu. Narůstalo nájemné za užívané prostory. Velkým problémem byla v roce 1990 výpověď z nebytových prostor U Rajské zahrady 3, Praha 3, kde měl podnik sklad, z něhož zásoboval své prodejny. Neúnosný byl růst zásob. Začátkem roku 1990 zástupci knižního maloobchodu a velkoobchodu požadovali na velkých nakladatelích přehodnocení uzavřených hospodářských smluv, neboť množství objednaných titulů neodpovídalo změněné situaci na trhu a ve společnosti. Knižní podniky tehdy dokonce navrhovaly, že se budou spolupodílet na úhradě naběhlých nákladů a vzniklých ztrát u nakladatelů. Stornování výroby řady titulů nebo alespoň snížení jejich nákladů se však prosadit nepodařilo, a tak i po listopadu roku 1989 vycházely v desetitisícových nákladech knihy, o které přestal být zájem. U některých titulů byla rozpracovanost výroby v takovém stadiu, že by jejich stornování přineslo větší ekonomickou ztrátu než dokončení. Vedení podniku nelze upřít snahu o vylepšení hospodářského výsledku všemi možnými metodami. Svědčí o tom průvodní dopis ze dne 9. srpna 1990 rozeslaný podnikovým ředitelem všem prodejnám Středočeského nakladatelství a knihkupectví k dodávce nového časopisu *Erotic revue*. „K vydávání této tematiky nás vede především finanční situace podniku. Potřebujeme peníze na odpisy neprodejné literatury, musíme vyrovnat výpadky v plnění maloobchodního obratu...“ Ani tento tehdy atraktivní titul však nezastavil výrazný pokles tržeb, který přispěl k platební neschopnosti podniku. Výsledkem byla žádost o likvidaci podniku zaslaná Ministerstvu kultury České republiky vedením podniku a podpořená financující Komerční bankou.

Opatřením ministra kultury Milana Uhdeho ze dne 18. dubna 1991 č. j. 7 635/91-I/OKK byl státní podnik Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha zrušen ke dni 30. dubna 1991 a do obchodního rejstříku byla zapsána jeho likvidace. Likvidátorem Středočeského nakladatelství a knihkupectví Praha, státního podniku v likvidaci, byl ustanoven jeho ředitel Ivan Kruis. Termín pro likvidaci byl stanoven k 31. prosinci 1991. Jedním z důsledků opatření ministra kultury bylo rozvázání pracovního poměru se všemi 230 pracovníky, pracovní poměry měly skončit ke dni 31. července 1991. Bylo třeba urychleně

řešit uskladnění publikací z vyklizovaných prodejen a z dobíhající výroby nových titulů. V listopadu roku 1991 převzal funkci likvidátora dosavadní ekonomický náměstek Ing. Ivo Kostiha. Bylo mu zřejmé, že původně stanovený termín likvidace nemůže být dodržen. Důvody sepsal v žádosti o prodloužení likvidace zaslané ministru kultury dne 10. prosince 1991. Kromě nedostatečného personálního obsazení likvidační komise, obtížné likvidace zásob v podnikovém skladu v Praze na Žižkově v hodnotě více než 3 000 000 Kčs a dalších zásob velice nízko prodejných knih uskladněných v Knižním velkoobchodu, se jednalo o problémy s provozovny. Ing. Ivo Kostiha píše: „Prodloužení likvidace si vynutil i pomalý průběh malé privatizace. I když jsem všechny okresní privatizační komise požádal, aby proces privatizace (vzhledem k likvidaci našeho podniku k 31. 12. t. r.) co nejdříve urychlily, nepodařilo se zařadit do aukcí několik prodejen. Z tohoto důvodu se nepodařilo zlikvidovat prodejny v Kralupech n. Vltavou, v Berouně a na Kladně, kde jsou zásoby za více než 3 mil. Kčs. U řady dalších prodejen se dlouhou dobu čekalo na proces restituce a tím na rozhodnutí, jakým způsobem bude prodejna zlikvidována, tzn. zda půjde do dražby, nebo zda bude navrácena v restituci a zlikvidována vypovězením nájemní smlouvy a následným jejím vyklizením. Z tohoto důvodu se nepodařilo do 31. 12. 1991 zlikvidovat prodejnu ve Zbraslavi, kde se objekt navrátil teprve začátkem listopadu, a tím nám byla výpověď doručena až k 1. 12. 1991. S procesem malé privatizace souvisí i další skutečnost, mající vliv na prodloužení konečného termínu pro likvidaci SNK. Touto skutečností je problém s vydražiteli, kteří odmítají uhradit (někdy i převzít) zásoby, vztahující se k vydražené provozní jednotce. Značná neujasněnost celé problematiky a rozdílný výklad zákona o malé privatizaci u různých centrálních orgánů způsobují, že tyto spory se značně vlečou a teprve v současné době se případy předávají k soudnímu vymáhání.“

Knihy ze skladů i prodejen byly svázeny do pronajatých skladů od zemědělských družstev v Cholupicích a Velkých Přílepech-Svrkyni, odkud byly nabízeny k prodeji, nejprve za 40 a pak za 20 % původní ceny. Průběh likvidace zásob se dostal i na stránky novin. *Rudé právo* uveřejnilo 4. listopadu 1991 článek nazvaný *Chybějí už jen vidle*, kritizující situaci ve skladu v Cholupicích. Čtenáře oprávněně rozhořčilo sdělení, že se ve skladu po kupách knih chodí a leze a že původním záměrem bylo vyvézt knihy do Francie nebo do Německa na výrobu kartonů. Ovšem kritika měla i pozitivní efekt. V následném článku *Rudého práva* ze dne 10. prosince 1991 *Knihy ve stoupě neskončí?* bylo uveřejněno i vyjádření likvidátora Ivo Kostihy: „Závěrem děkuji redakci *Rudého práva* za obrovskou reklamu, kterou nám článkem *Chybějí už jen vidle* udělala. Zájem čtenářů je teď tak velký, že snad žádná hodnotná knížka ve stoupě neskončí, a o to nám jde především.“ Rozprodat se podařilo knihy za 20 000 000 korun. Ostatní byly bezplatně nabídnuty školám, dětským domovům, knihovnám, domovům důchodců a charitativním organizacím. Na dobročinné účely

tak byly darovány knihy v hodnotě 3 203 630 Kčs. Tituly v celkové hodnotě 800 937,50 Kčs, o které tyto instituce neměly zájem, skončily ve sběru.

Středočeské nakladatelství a knihkupectví zřídilo také Středisko praktického vyučování, které užívalo prostory v Sudoměřské ulici 48 v Praze 3. Výuku tam měli zajištěnu nejen vlastní učni, ale i budoucí knihkupci pro pražské obchodní domy a prodejny pražských nakladatelství. Tato vnitřní organizační jednotka byla zrušena ke dni 30. června 1991. Na základě rozhodnutí náměstka ministra školství, mládeže a tělovýchovy ČR Mgr. Milana Krásenského ze dne 17. července 1991 bylo středisko od 1. srpna 1991 zařazeno do sítě soukromých škol, převzalo ho nakladatelství a vydavatelství PRIMUS.

Ke dni 30. dubna 1992 skončila fyzická likvidace podniku. Práce likvidátora však nekončila, neboť bylo třeba vypořádat veškeré závazky podniku a vymáhat pohledávky.

Rozhodnutím Krajského obchodního soudu v Praze č. j. K 157/93-27 ze dne 7. prosince 1993 byl prohlášen konkurs na majetek státního podniku, správcem

konkursní podstaty se stal JUDr. František Jaroš. Podnik Středočeské nakladatelství a knihkupectví Praha, státní podnik v likvidaci, zanikl likvidací dne 19. března 2003.

Část produkce Středočeského nakladatelství a knihkupectví se dodnes nachází v domácích knihovnách. Některé tituly si lze vypůjčit i ve veřejných knihovnách. Čtenáři však zpravidla dávají přednost novinkám, kterými je současný knižní trh téměř přesycen. Přesto existuje jeden titul, který je i v dnešní době poptáván v antikvariátech a na knižních bazarech. Jedná se o komiks Jaroslava Weigela a Káji Saudka *Lips Tullian: Stříbrný poklad — Konec Sahrbergovy bandy*, vydaný v roce 1990. Druhý život však patrně ještě čeká obrazové publikace a průvodce. Po desítkách let sice ztratily aktuálně informační hodnotu, ale postupně se stávají nositeli historického svědectví o době, krajině, obcích a objektech. Prostředí, ve kterém žijeme, se mění tak rychle, že nám většina změn vlastně uniká. Dokumentační hodnota starých fotografických záběrů tak nabývá na důležitosti. Pro odborníky na urbanismus, architekturu či tvorbu krajiny představují významný srovnávací materiál. Pro laiky pak příležitostí k nostalgickým vzpomínkám.

Archivní fond Středočeské nakladatelství a knihkupectví je uložen ve Státním oblastním archivu v Praze. Rozsahem není velký, jedná se o pouhých 2,76 bm archiválií. Nutno konstatovat, že jde v podstatě o torzo, které hlavně o nakladatelské činnosti podniku vypovídá velmi málo. Dochovaly se základní dokumenty existence podniku a jeho předchůdců, z nichž lze jeho historii sledovat, a to až k roku 1993. Sít knihkupectví dobře dokládají složky nájemních smluv na provozovny. Zcela však chybí korespondence ředitele a náměstků z doby před rokem 1989. Nakladatelskou činnost lze částečně vysledovat dle dochovaných autorských smluv pouze od roku 1981, ediční plány a záměry se vesměs nedochovaly. Výjimkou jsou ediční plány na roky 1988 a 1989, za jejichž zachování vdčíme kronikářce Brigády socialistické práce, neboť je vlepila do kroniky. Příčinou tohoto stavu byla havárie vodovodního potrubí v prostorách podnikového archivu v domě U Prašné brány 3 v Praze 1 koncem 80. let 20. století. Došlo tehdy ke zničení části uložených písemností vodou a následně plísněmi. Část dokumentů patrně vzala za své i při vyklizení pronajatých prostor, které likvidovaný podnik musel urychleně opustit. Fond neobsahuje ani rukopisy či fotografie, které byly při likvidaci podniku vráceny autorům.

Je možno říci, že význam archivního fondu Středočeského nakladatelství a knihkupectví lze více než v přínosu pro literární paměť spatřovat v uchování společensko-politické paměti na dění krátce po roce 1989, jehož některé souvislosti se stávají postupně pozapomínanou historií.

Pozice spisovatele v běhu času

Zora Dvořáková

Z literární paměti Slánska vybírám spisovatele a zaujatého organizátora slánského kulturního života Václava Štecha (1859–1947). Číním tak proto, že si ho ve Slaném do dnešních dnů připomínají s velkou vděčností.

Svým občanským povoláním byl učitel. Jako spisovatel nacházel inspiraci v prostředí města Slaného a ve zdejších okolí. Měl však pohled satirika, takže ve své beletristické tvorbě i v divadelních hrách častoval místní malichernosti, nešvary, směšnosti a zdejší zaostalost ironií a sarkasmem. Jeho humor byl spíš dobrosrdečný než urážlivý, nicméně ve městě to vyvolávalo dost zlé krve. V komických a fraškovitých scénách, jimiž prošpikovával své maloměstské povídky a zejména divadelní hry (*Maloměstské tradice*, *Třetí zvonění*), se poznávali místní veličiny a zdejší notáblové. Byli tím pobouřeni, a ještě o to víc, když se jeho hry hrály nejen ve Slaném, ale dokonce i v Praze. Václav Štech však ve Slaném způsoboval hodně rozruchu i z jiných důvodů. Svou pozornost upřel na zdejší ochotnické spolky, a i když tato jeho aktivita byla zpočátku doprovázena projevy nevěle, dokázal je spojit. Vznikl tak velmi výkonný ochotnický spolek, pro který psal své hry, režíroval je a sám v nich vystupoval jako herec.

V roce 1891 přišel s myšlenkou, že Slaný má mít muzeum. Pro tento záměr získal ve městě spojence. Protože byl mužem činu, rozjel se po místním venkově a pro budoucí muzeum podnikl sběr různých uměleckých, historických a etnografických předmětů. Tím vytvořil základ muzejního sbírkového fondu. V téže době prezentoval svůj úmysl, že by město mělo mít také ukázkovou ročenku, která by vedle historických studií přinášela spolehlivý přehled, jak se v něm v uplynulém roce žilo, jak vypadalo školství, zdravotnictví, hospodářský život, jak se nakládalo s financemi. Tak vznikla proslulá ročenka *Slánský obzor*, která vycházela dlouhá desetiletí.

Štech sice popouzel a rozčiloval ty slánské občany, kteří se poznávali v jeho hrách a povídkách, ale současně tu byli jeho přívrženci, kteří dokázali jeho čtené nápady ocenit. Proto se setkal s pozitivní odezvou, když předložil návrh,

aby byla ve městě založena knihovna — což se zakrátko také stalo. V té době však Štechův pobyt ve Slaném končil, protože měl nastoupit učitelské místo v Praze na Žižkově. Odcházel s pocitem křivdy a trpkosti. Animozity, které vyvolal svou satirickou divadelní a literární tvorbou, se promítly do podezření, že neodevzdal do muzea všechny předměty, které po venkově nasbíral. Proto musel znovu vyhledat dárce a za přítomnosti svědků sepisovat dobrozdání, co muzeu věnovali, a tím dokládat, že se v muzeu všechny darované předměty nacházejí. Bylo to trapné, vyvolalo to další rozčilení a nakonec se hanbili ti, kteří takové podezření proti němu vznesli.

Běžel čas. Ve Slaném se vystřídaly generace, zášť a nenávist pohasly. Ti, kteří nyní přicházeli, si uvědomovali, jak velký odkaz Václav Štech městu zanechal. Ten zatím pokračoval v literární a dramatické tvorbě, působil jako ředitel holešovické Uranie, Vinohradského divadla a Národního divadla v Brně.

Během dalších let k sobě Václav a Slaný opět nalezli cestu. Když Václav Štech v roce 1947 zesnul, byl za účasti celého města pochován na zdejším hřbitově.

Dnes si Václava Štecha vděčně připomínají slánští ochotníci, kteří udržují jím založenou divadelnickou tradici, kulturní pracovníci, kteří, po nucené přestávce za komunistické totality, obnovili *Slánský obzor*, Vlastivědné muzeum, zdůrazňující Štechův vklad, a knihovna, která nese jeho jméno — Knihovna Václava Štecha.

Příběh Václava Štecha patří mezi pozitivní kapitoly z literární paměti středních Čech. Ukazuje, že se spisovatel nevpisuje do charakteru místa, kde žil, jen svou literární tvorbou, ale také svými dalšími aktivitami. Právě tak ukazuje, že následující generace z odstupu času dokáží soudně pohlížet na minulý děj a vyzdvihnout to, co je v něm přínosné a má trvalou hodnotu. Současně je v tom naděje, že vedle odborných institucí to budou místní nadšenci, kteří se přičiní, aby se literární paměť ochránila, obohatila novými podněty a žila dál.

Před více než pětaticeti lety jsem se jako historička a začínající autorka knih literatury faktu o českých kulturních dějinách 19. a 20. století zabývala středními Čechami. Učinila jsem tak ve dvou knihách. Vyšly ve Středočeském nakladatelství: *Stezkami domova a inspirace* (1981) a *Život a příběh* (1987). Tehdy jsem prostudovala rozsáhlý pramený materiál (korespondenci, vzpomínky, dobový tisk, odbornou literaturu).

Mnohému českému spisovateli, výtvarníkovi a skladateli byly střední Čechy nejen domovem, ale také pramenem inspirace. Z odstupu času vidíme, že docházelo k vzájemnému obdarování. Tvůrčí dílo je jakoby poděkováním za podněty, za prožitky, za citové sepětí s místem, kterým byl spisovatelův život obohacen. Někteří autoři se tady narodili, jiné sem zasadily životní okolnosti. Byly mezi nimi rozdíly, ale jedno měli společné. Bylo to vědomí sounáležitosti se zemí a lidmi, kteří tu žijí a s nimiž tu žili. Toužili přispět k rozkvětu a zušlechtní domova, své vlasti, svěřeného dědictví. To vše je součástí kulturní paměti, o kterou je třeba pečovat.

Na dnešním kolokviu byly předneseny některé záměry týkající se literárních muzeí, některé projekty podporující literární paměť středních Čech s využitím moderních technických možností. To vše si zaslouží maximální podporu, protože jde o mnohem víc, než je udržování literární paměti. Literární paměť je totiž součástí kulturní paměti národa. Česká republika je členem Evropské unie a jako taková je obklopena jejími dalšími členy, což jsou národní státy, z nichž každý má svou národní identitu. Národní identita stojí na společném jazyku, společné historii a společné kultuře. Národní identita definuje, kým jsme. Je to síla, která udržuje národní stát vcelku. Ukazuje se, že silná národní identita posiluje národní stát. Ochabující národní identita národní stát oslabuje. Proto je tak nezbytné pečovat o literární paměť jako o zásadní část kulturní paměti, která se společným jazykem a společnou historií tvoří naši národní identitu.

Hanuš Jelínek, Jan Drda a Příbram

Lenka Blažková, Václav Trantina

Dva literáti, dva osudy, dvě paměti a jedno rodné město — Příbram. České veřejnosti poměrně známý autor Jan Drda má v kulturním životě současné Příbrami své stabilní místo na rozdíl od Hanuše Jelínka.¹ Toho sice široká veřejnost téměř nezná, nicméně příbramské intelektuální kruhy během posledního dvacetiletí jeho osobu pravidelně připomínají a snaží se upozornit na Jelínkův jak literární a kulturní, tak i politický přínos české historii.

Hanuš Jelínek (1878–1944)

Básník, překladatel, kritik, dlouholetý redaktor *Lumíra*. Zanícený popularizátor a zprostředkovatel české kultury ve Francii, především však té francouzské v Čechách. Jeden z jazykově nejlépe vybavených literátů své generace. V neposlední řadě dnes téměř zapomenutá postava jak literárních, tak politických dějin období vzniku a prvních krůčků Československé republiky.

Hanuš Jelínek se narodil dne 3. září roku 1878 v rodině příbramského městského úředníka Jana Otakara Jelínka v hostinci U Sebastopolu na dohled svato-horského poutního chrámu. Jednalo se o porod dvojčat, druhý chlapec zemřel. Událost jako by předznamenala osud tohoto druhého manželství Jana Otakara s o patnáct let mladší dcerou prostějovského učitele, Emou Kaiserovou. Svazek nebyl požehnán manželskou shodou a tolerancí. Ve věku čtyř let dokonce odjel Jelínek s matkou a mladší sestrou do Prostějova, po dvou letech se však spolu s nimi vrátil zpět k otci do Příbrami. Následně prožil téměř idylické dětství. V roce 1888 tragicky umřel Jelínkův otec, a mužský element v rámci širší rodiny později částečně saturoval Jelínkův strýc, profesor příbramského učitelského ústavu František Šlerka.

---

¹ Jméno Hanuš si Jelínek zvolil sám, křtěn byl Jan Křtitel.

Původní příbramské gymnázium, které navštěvovali oba autoři. Hornické muzeum Příbram.

Po absolvování obecné školy, kam byl přijat již jako pětiletý, zahájil Jelínek studium na příbramském gymnáziu. Počáteční vynikající prospěch s postupujícím věkem vystřídal poněkud vlažnějším přístupem ke vzdělání. Ke slovu se začaly hlásit první lásky. Mladicky nesmělé byly ty k opačnému pohlaví, v hlubokou a trvalou vášeň se přetavila Jelínkova láska k četbě (Karel Havlíček, Karel Hynek Mácha, Jaroslav Vrchlický, Josef Svatopluk Machar, Voltaire, ale i Alois Jirásek, Václav Beneš Třebízský), jež přerostla v celoživotní aktivní pouto k literatuře. To vše pak doplňovaly první námluvy politické (pokrokové hnutí).

Jako básník se Jelínek poprvé představil ve svém rodišti v roce 1893, kdy mu byl v týdeníku *Horymír* (zal. 1871) otištěn sonet ke smutnému výročí březohorské důlní katastrofy (*Ku dni 31. května, 1893*), ale postupně publikoval i mimo region.² Mladý student byl aktivním básníkem i pokrokářem. Inicioval distribuci pražských pokrokářských časopisů do Příbrami, publikoval v *Nivě* a navázal kontakty se známými osobnostmi literárního i politického života své doby (Jaroslav Vrchlický, Alois Rašín, Edvard Beneš aj.).

2 31. května 1892 došlo k požáru na dole Marie na Březových Horách, neštěstí si vyžádalo 319 obětí. Jelínkovy rané verše přirovnal Emanuel Siblík k tvorbě Antonína Sovy. Emanuel SIBLÍK, *Padesátiny Hanuše Jelínka*, in: *Rozpravy Aventina* 4, 1928–1929, číslo 5, s. 47.

U Sebastopolu. Jelínkova pamětní deska vlevo od vchodu v přízemí mezi dvěma okny, současný stav. Foto: L. Blažková.

U Sebastopolu — zahrada, novodobý výjev Jaroslava Černého s motivem dvou nejvýznamnějších obyvatel hostince v jedné z ník zahradní zdi, současný stav. Foto: L. Blažková.

Po maturitě (1896) Jelínek rodné město opustil — nastoupil na filozofickou fakultu pražské univerzity. Zahájil studium slovanské a germánské filologie, pod vlivem Vrchlického však přestoupil na francouzštinu. Absolvoval dva stipendijní pobyty na pařížské Sorbonně, kde získal další cenné kontakty pro práci literární i budoucí politickou (Ernest Denis). Kulturní osvětu a propagaci české kultury považoval Jelínek se svými soudruhy pro budoucí československou samostatnost za hlavní zbraň politického boje a postoj v tomto ohledu nezměnil do konce svého aktivního života. Revue *Mercure de France* otiskla jeho studii o české moderní poezii a Jelínkovy práce zde vycházely i později.

Země galského kohouta Jelínkovi doživotně učarovala, stal se z něho Francouz tělem i duší. Emanuel Siblík, kritik a publicista, který se s Jelínkem znal z pozdějších aktivit pro Společnost národů, zpětně vystihl Jelínkovu proměnu v medailonku k jeho padesátinám následovně: „Nuže, nejstarší mé vzpomínky na Hanuše Jelínka odnášejí se k příbramskému náměstí, kde ho vidím sebevědomě státí uprostřed promenující mládeže a monoklem s určité výšky a jaksi shovívavě posuzovati příbramské krasavice... A svou elegancí exotický tento zjev odrážel se tím intenzivněji od maloměstského pozadí, takže nám nebylo koneckonců nesnadno dozvědět se o něm řadu historek, oprádatých tři neměnné, základní motivy: žena, víno, Francie.“³ Od roku 1900 se s přestávkami až do roku 1918 věnoval učitelské profesi.⁴ V uvedeném období se změnilo Jelínkovo rodinné zázemí, když 17. července 1905 uzavřel sňatek s nejstarší dcerou spisovatele Aloise Jiráska Boženou. Jiráskovým dílem byl Jelínek ovlivněn již jako mladík a jeho vztah k významnému literátu se jen prohloubil, byť ne ve všem se oba muži názorově shodovali.

V roce 1909 Jelínek s povděkem přivítal Denisovo pozvání na Sorbonnu, kde po dobu jednoho roku (1910) vedl kurzy moderní české literatury. Přednášky vyšly tiskem, s Denisovou předmlouvou, a staly se důležitým nástrojem propagace české kultury a myšlenky ve Francii (*La littérature tchèque contemporaine*, 1912).⁵ České intelektuální a politické kruhy Jelínkovu práci zatím nedokázaly ocenit.

Za první světové války Jelínek žil myšlenkou samostatného státu, ale na jejím aktivním prosazování podíl neměl, věnoval se literatuře a překladům. V roce 1917 podepsal Manifest českých spisovatelů a do skutečné kulturní a osvětové práce se vrhl okamžitě po vzniku samostatného Československa. Angažoval se v Národním výboru, přijal redakci časopisu pro české obyvatele žijící v evropských zemích, stejně tak jako pařížský dopisovatelský post pro *Národní listy*, účastnil se mírové konference tamtéž. Po dlouhých peripetiích

---

3 E. SIBLÍK, cit. d., s. 47.

4 Roku 1907 byl jmenován profesorem, o rok později získal titul PhDr.

5 Michal BYSTROV, CIAP — *Commission internationale de l'art populaire*, Uni, <http://magazini.uni.cz/literatura/14635/> (ověřeno 16. 11. 2016).

nastoupil na podzim roku 1920 na vytoužený diplomatický post a stal se jedním z radů ministerstva zahraničních věcí. Zaměstnání jej však neuspokojovalo ani pracovně, ani společensky a o rok později přijal nabídku vést Českou tiskovou kancelář v Paříži. Jelínkova nespoutaná letora pařížského šviháka se ovšem k plnění svěřených úkolů nehodila, stejně tak jako k reprezentaci československé diplomacie v zahraničí. V mezičase nezapřel svého literárního ducha a nadále tvořil. K zajímavým počínům tohoto období patří zpracování libreta k opeře Vítězslava Nováka inspirované Jiráskovou *Lucernou*. Jirásek Novákovu žádost odmítl, avšak roku 1921 svolil, aby text upravil a zveršoval právě jeho zeť. Ve stejném roce Jelínkovi v edici České hlavy vyšel díl věnovaný Aloisi Jiráskovi.

Od roku 1925 se Jelínek angažoval ve Společnosti národů jako člen uměleckého a literárního podvýboru při Mezinárodním výboru pro duševní spolupráci.⁶ O šest let později žádal o uvolnění z funkce kvůli zdravotním problémům a 30. září 1931 odešel do penze. Stáhl se do ústraní, plně se zabýval literaturou a dokonce uvažoval o návratu do rodné Příbrami.⁷

V letech 1920–1944 Jelínek překládal, psal francouzsky a vrátil se k vlastní básnické tvorbě. Z jeho známých překladů lze uvést zdařilou translaci divadelní hry Karla Čapka *R. U. R.*, jež slavila v Paříži zasloužený úspěch.⁸ Vyšla dvě nejznámější Jelínkova česká díla. Roku 1925 to byly *Zpěvy sladké Francie*, následované o pět let později *Novými zpěvy sladké Francie*. S počínajícími zdravotními problémy se autor vyrovnával sbírkou *Laryngiada* (1929). V brilantní francouzštině publikoval *Československé studie* (1927), zejména pak třísvazkové dějiny českého písemnictví *Dějiny české literatury* (1930) nebo *Antologii české literatury* (1935). Česky vyšel další překladatelský kousek, blízký Jelínkovu srdci, a to *Starofrancouzské zpěvy milostné i rozmarné* (1929). Na tragickou smrt přítele Viktora Dyka reagoval básnickou sbírkou *Harrachovské elegie* (1936). Zdravotní stav Jelínkovi stěží dovolil dokončit rozsáhlé vzpomínkové dílo *Zahučaly lesy* (1947), jež pro ztrátu zraku musel částečně už diktovat. Hanuš Jelínek zemřel v noci z 27. na 28. dubna roku 1944 a odpočívá v Praze na vyšehradském hřbitově.

Poprvé se Jelínkovo jméno začalo v Příbrami skloňovat častěji začátkem 90. let 20. století. K jeho znovuobjevení významným dílem přispěla příbramská knihovna, reprezentovaná od roku 1993 Václavem Chválem, výraznou osob-

6 Veronika SOVÁKOVÁ, *Hanuš Jelínek mezi kulturou a politikou (1914–1944)*, diplomová práce na katedře dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, 2013, s. 59.

7 Jelínkova aktivita na literárním poli se neomezovala pouze na překlady nebo vlastní tvorbu. Např. v roce 1933 se angažoval jako předseda literárního odboru Umělecké besedy, nicméně již v roce 1902 se podílel na vzniku Klubu českých spisovatelů.

8 Nakolik byl Jelínek ve Francii známou a uznávanou osobností dokládá titul komandéra Čestné legie, jímž byl oceněn v roce 1938. Josef FRYŠ, *Dvanáct osudů čtyř stáletí*, Příbram 2008, s. 118.

ností polistopadového politického, především však kulturního života města.⁹ Pod jeho vedením se instituce stala všestranným kulturním centrem, jehož aktivity výrazně přesahovaly běžný rámec služeb čtenářům.¹⁰ Ze spolupráce Chvála s kolegyněmi Libuší Mlčochovou a Karlem Štastným vzešla myšlenka založit literární soutěž pro mladé začínající autory zaštitěnou osobností právě Hanuše Jelínka, tehdy znovuobjeveného příbramského rodáka a literáta. Adepti ve třech věkových kategoriích v rozmezí 12–23 let věku se mohou prezentovat prózou nebo poezií. Vítězné práce vycházejí v almanachu vydávaném v režii knihovny. Jak poznamenala k letošnímu ročníku zástupkyně ředitele knihovny Jana Drdy, Naděžda Čížková, po dřívějších skličujících textech a básních „mladých rozervaných autorů“ se v jubilejním 20. ročníku soutěže objevily práce již poněkud „méně depresivní“.¹¹ Soutěž bývá obesílána tvůrci ze všech koutů České republiky a příbramským mladým slouží jen ke cti, že se jejich díla téměř pravidelně objevují mezi oceněnými texty.

Se vzrůstající popularitou Jelínka coby příbramského rodáka vešlo do obecnějšího povědomí také jeho dílo. Přesněji spíše naopak, dílo známo bylo, jeho autorství si však s Jelínkem spojovali nemnozí. V tomto ohledu měl na zpřístupnění Jelínkovy osobnosti lví podíl hudební soubor Chairé, vedený hudebníkem, skladatelem a pedagogem Josefem Krčkem. Jeho zásluhou vznikla v červnu roku 2009 na Waldorfské škole Příbram nahrávka s výběrem písní z Jelínkova nejznámějšího díla — *Zpěvů sladké Francie*. Řada těchto písní v českém prostředí po generace nejen že neztratila na půvabu, ale mnohé, jako např. *Cestář*, *Tři tamboři* nebo *Plavoláaska*, v podstatě zlidověly.

Rok po vydání hudebního CD byla na Jelínkově rodném domě, pro zajímavost nejstarším funkčním hostinci ve městě, dne 16. září 2010 za přítomnosti potomků Jiráskovy rodiny slavnostně odhalena pamětní deska ve znění: „V tomto domě se narodil r. 1878 PhDr. Hanuš Jelínek, zeť Aloise Jiráska, básník-překladatel a kritik.“ Nejen z nápisu na rodném domě (viz vyzdvihžený vztah k Aloisi Jiráskovi) je zřejmé, že Příbramští svému rodákovi jsou stále ještě dlužní. I když je dnes Jelínkovo jméno ve městě znovu zapsáno výrazným písmem, zůstává autor v povědomí veřejnosti zejména překladatelem a jeho vlastní literární práce, rozsahem možná nevelká, ovšem ne nevýznamná, je stále v pozadí. O práci kulturně-politické nemluvě.

Ze spolupráce Knihovny Jana Drdy, Knihovny Národního muzea, Státního oblastního archivu Příbram a Hornického muzea Příbram byla v příbramském archivu prezentována expozice „Hanuš Jelínek a Příbram“ (20. listopad 2015 — 22. leden 2016). Navazovala na výstavu Knihovny Národního muzea pod ná-

9 Chvál žil v letech 1954–2009, knihovnu vedl v letech 1993–2009.

10 Založení Klubu mladých autorů, vydavatelství regionálních autorů, 1998 Edice současné české poezie aj.

11 Reportáž Zprávy GymTV, listopad 2016, www.gympb.cz (ověřeno 15. 11. 2016).

zvem „Komu asi patřila?“, v jejímž rámci byla veřejnosti mezi jinými představena osobní knihovna Jelínka a jeho ženy. Expozice byla zaměřena především na období, které Jelínek trávil v rodném městě. Vernisáž se logicky neobešla bez skupiny Chairé. Ta se k akci připojila nejen živým vystoupením *Zpěvy sladké Francie*, nýbrž i reedicí CD z roku 2009, doplněnou o zpěvník s notovým záznamem.¹²

Aby výčet aktivit k počtě významného rodáka byl úplný, lze připomenout pojmenování jedné z příbramských ulic po Hanuši Jelínkovi. Jde o komunikaci v nově vznikající městské zástavbě, paradoxně na zcela opačném konci města, než se nachází Jelínkův rodný dům. Na mysl se tak vkrádá myšlenka, že než ulice v „zemi nikoho“, raději se snad pojmenování po významném rodákovi v takovém případě vzdát. Na druhou stranu se ulice Hanuše Jelínka mezi okolní Tábořskou, Bohutínskou, Pecovskou a Na Samotě vyjímá jak příslušná růže mezi trnami. Pojmenování tak poutá možná více pozornosti, než by tomu bylo v jiné příbramské čtvrti, kde se to známými českými literáty jen hemží.

Jan Drda (1915–1970)

Prozaik, publicista, dramatik a filmový scénárista, autor pohádek. Nadaný vpravdě vycházející z lidové epiky rodného hornického kraje s darem smyslově bohatého jazyka.

Příbramský rodák Jan Drda přišel na svět 4. dubna 1915 jako první dítě manželů Drdových, nalezenkyně Antonie, rozené Filipové, a nedoučeného kamnáře a příležitostného nádeníka Josefa Drdy. Stalo se tak v domě čp. 254, kde Žižkova ulice ústí do Sevastopolského náměstí, v domě manželů Vlčkových, jejichž byla Antonie schovankou. V roce 1917 se narodila malému Janovi sestřička Marie, v roce 1921 maminka při porodu třetího dítěte zemřela. Otec zanedlouho děti opustil, znovu se oženil a v roce 1925 nadobro odešel z Příbrami. Děti vychovávali manželé Vlčkovi.

Nadaný Jan začal studovat klasické gymnázium (dnes Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Příbram). Bohužel v krátké době po sobě podporovatelé zemřeli a došlo k tomu, že Jan Drda ukončil studium na gymnáziu a přešel do klempířské dílny, kde se začal učit v tomto oboru. Oba sourozenci byli umístěni v sirotčinci (dnes jedna ze zdravotních pojišťoven), shodou okolností v budově sousedící s klasickým gymnáziem. Po několika měsících do této situace vstoupila babička z otcovy strany, která i přes skromné poměry (vdova po příbramském kočím) a za pomoci tzv. Jungmannova stipendia Spolku na podporu chudých studujících gymnázia v Příbrami dosáhla toho, že se Jan Drda mohl vrátit do školních lavic klasického gymnázia. Musel

---

12 Podrobněji www.chaire.cz

si samozřejmě pomáhat přivýdělkou, publikoval drobné povídky v časopisech *Oheň* a *Studentský časopis*, sbíral míčky na tenisovém kurtu aj. V té době byl ředitelem gymnázia klasický filolog PhDr. Emil Kalista (1881–1970), rodák z Březových Hor.¹³ Jednalo se mj. o nadšeného ochotníka, který od tohoto zájmu neupustil ani během svého působení na škole. Mladý Jan Drda pro studentské ochotnické divadlo napsal od sexty do oktávy několik her (*Dobytí Tróje*, *Kolombus...*), v některých si také sám zahrál. Vzhledem k absenci vhodných prostor k těmto aktivitám se představení odehrávala v sále Grand hotelu Brožek, dle tehdejšího tisku nejlepšího mimopražského hotelu, později zvaném U Podařilů, na dnešním náměstí T. G. Masaryka. Po úspěšném složení maturity 4. června 1934 byl Jan Drda přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, obor srovnávací dějiny literatur a klasická filologie. Tím v devatenácti letech skončil jeho trvalý pobyt v Příbrami.

Vzhledem k finančním problémům Drda studium nedokončil a v létě 1937 nastoupil z existenčních důvodů na své první pracovní místo — stal se redaktorem *Lidových novin* ve Zlíně. V květnu 1938 přešel do pražské redakce, kam ho povolal tehdejší šéfredaktor Eduard Bass a pod svá křídla si jej, bohužel jen na krátkou dobu, vzal Karel Čapek. Můžeme říci, že Jan Drda se stal posledním novinářským žákem Karla Čapka. Talentovaný Drda brzy dospěl v plodného a kvalitního redaktora, vždyť během pěti let svého působení v *Lidových novinách* (1937–1942) napsal přes 6 000 příspěvků (úvodníky, fejetony, divadelní kritiky). Následovalo nejen působení v Lucernafilmu, *Svobodných novinách* a dalších, ale také politická angažovanost, vzestup a pád na tomto poli.

Z našeho pohledu ne zcela idylické dětství a dospívání spojené s rodným městem se Drdovi stalo jedním z nejsilnějších inspiračních zdrojů v pohádkové, povídkové, dramatické i románové tvorbě.

V roce 1940 vydal pětadvacetiletý Jan Drda svoji zralou románovou prvotinu *Městečko na dlani*, v níž místní názvy (Podskalí, Cabryk, Kocanda, Potoční ulice...) zcela jednoznačně odkazují na rodné město, zde zvané Rukapáň: „Má sličná Rukapáni, líbezná městečko, kvočničko, načepýřená nad kuřaty, napůl jsem si tě vyznil, napůl vymyslíš a napůl o tobě slyšel od lidí...“ O úspěchu a nadčasovosti svědčí mimo jiné fakt, že do dnešní doby toto dílo vyšlo téměř třicetkrát. Prostřednictvím textu na nás dýchne autorův vřelý vztah k rodnému městu. Neopomíjí zde zmínit hornický fenomén, který byl s Příbrami skutečně po staletí spojen, naopak voraři jsou autorovou fabulací. Dílo se dočkalo filmového zpracování již v roce 1941 pod režijním vedením Václava Binovce.¹⁴ Jako umělecký poradce působil u tohoto filmu Karel Hašler, jehož druhá manželka shodou okolností z Příbrami pocházela. Karel Hašler byl na základě udání, nejpravděpodobněji někoho z realizačního týmu filmu, odvezen přímo

---

13 Od roku 1953 součást Příbrami.

14 Premiéra 1942.

z natáčení do koncentračního tábora Mauthausen, kde 21. prosince 1942 umřel v ledové sprše na nádvoří tábora. Přes tyto okolnosti lze film hodnotit jako jeden z nejlepších, které byly za protektorátu u nás natočeny.

Ve svém druhém románu *Živá voda* z roku 1941 přichází Drda s hrdinou Jeníkem Markem. V tomto díle se autor inspirovuje mládím budoucího sochaře a zároveň vlastním dětstvím a dospíváním. I zde je představen obraz života na malém městě Suchdol (Příbram). Poznáváme například ponurost městského sirotčince, na druhé straně také laskavý vztah gymnaziálních profesorů k nadanému žákovi, ale i jejich bezmocnost udržet jej na studiích bez prostředků. V těchto motivech lze nepopíratelně vystopovat odkazy na autorovo vlastní dětství. Rovněž brzká osiřelost hlavního hrdiny a jeho výchova u matčiny rodiny byla čerpána z Drdových osobních vzpomínek.

V roce 1946 vyšel knižně soubor jedenácti povídek *Němá barikáda*, z nichž první vznikaly během dnů Květnového povstání. Zcela jednoznačně na příbramské realie z doby nacistické okupace odkazuje *Hlídač dynamitu* a především *Vyšší princip*. Tento text byl zfilmován v roce 1960. Drda a režisér Jiří Krejčík vytvořili z krátké povídky scénář k filmu, kde je téma války zkomorněno. Výpovědní síla snímku je dána mimo jiné i tím, že se jedná o zpracování skutečné události, která se odehrála v roce 1942 na příbramském klasickém gymnáziu, kde Jan Drda osm let před touto událostí sám maturoval. V období tzv. heydrichiády došlo k udání studenta na gestapu jeho spolužákem. Výsledkem byla poprava tří Příbramáků (studenta Antonína Stočesa, jeho otce Vojtěcha Stočesa a PhDr. Josefa Lukeše, ředitele gymnázia) dne 29. června 1942 v Táboře. Tento film získal několik ocenění na mezinárodních filmových festivalech.¹⁵

Po skončení druhé světové války se Drda častěji uchýloval do světa pohádek. Jedná se především o *České pohádky* (1958), z nichž mnohé opět odkazují na příbramský region, jako například Martinem Fričem v roce 1959 zfilmovaná pohádka *Dařbuján a Pandrhol* se skvostným hereckým obsazením (Jiří Sovák, Rudolf Hrušínský, Stanislav Neumann, Václav Lohniský aj.). Posledním dramatickým dílem pro děti, avšak bezesporu jedním z neznámějších vůbec jsou *Dalskabáty, hříšná ves aneb Zapomenutý čert* (1960), jejichž děj je umístěn do skutečně existující osady ležící 10 km východně od Příbrami, nedaleko Pečic, rodné obce spisovatelovy babičky z otcovy strany.¹⁶

Jan Drda zemřel na srdeční kolaps za volantem automobilu 28. listopadu 1970 na Dobříši, zde byl také 3. prosince 1970 za účasti asi 2 000 spisovatelů, přátel a čtenářů pohřben.

---

15 Cena mezinárodní federace filmového tisku pro Jiřího Krejčíka a Stříbrná plachta za nejlepší ženský herecký výkon pro Janu Břechovou na mezinárodním filmovém festivalu v Locarnu. Františku Smolíkoví přinesl film cenu za nejlepší mužský herecký výkon na mezinárodním filmovém festivalu v Benátkách.

16 Podrobněji k životním osudům Jana Drdy v letech 1948–1970 Josef FRYŠ, *Dvanáct osudů dvou staletí*, Příbram 2006.

Knihovna Jana Drdy, současný stav. Foto: L. Blažková

Drda sice v mnoha svých dílech rodnou Příbram a její okolí připomíná a čtenářům představuje, ovšem snad vlivem jeho předčasného odchodu jsme ochuzeni o autorovy paměti či knihu vzpomínání, kde by rodné město s okolím bylo jistě představeno přímo. Jinou věcí je skutečnost, že při žádné z filmových adaptací Drdových děl nebyla vybrána lokace z tohoto regionu.

Jak si Příbram připomíná svého nejslavnějšího rodáka na poli kulturním? V roce 1990 došlo u příležitosti uplynutí devadesáti let od založení první knihovny ve městě k přejmenování Okresní lidové knihovny (dnes městské knihovny) na Knihovnu Jana Drdy. Ke kulatému výročí narození byla po konzultaci se synem Jana Drdy, archeologem PhDr. Petrem Drdou (* 1944), svého času odborným pracovníkem Okresního muzea v Příbrami, vybrána k reedici sbírka fejetonů a črt *Svět viděný zpomaloučka*, inspirovaná zčásti také vzpomínkami na Příbram. Podobně jako v případě Hanuše Jelínka nese jedna z ulic jméno Jana Drdy. A také tato ulice se nachází v místech, kde za Drdova života byla pole mezi Příbramí a Březovými Horami. Pamětní desku Jana Drdy bychom v Příbrami hledali marně, spatřit ji můžeme zatím jen v Praze na Jiráskově náměstí. Pro zajímavost snad lze dodat, že hrdinové jeho povídky *Vyšší princip* jsou na tom v tomto směru poněkud jinak. PhDr. Lukeš je připomenut na jedné, Vojtěch Stočes na dvou a student Antonín Stočes na třech pamětních deskách.

Příloha — Literární expozice ve Středočeském kraji

Eva Wróblewská

Muzea:

Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou — Pamětní síň Jaroslava Seiferta

Vrchlického 590, 278 01 Kralupy nad Vltavou
<http://muzeumkralupy.cz/>

Polabské muzeum — Městské muzeum Sadská

Expozice Paroubkova pracovna a knihovna
Palackého náměstí 257, 289 12 Sadská
<http://www.polabskemuzeum.cz/sadska>

Polabské muzeum — Muzeum Bedřicha Hrozného

náměstí Bedřicha Hrozného 265, 289 22 Lysá nad Labem
<http://www.polabskemuzeum.cz/lysa-nad-labem>

Muzeum Jarmily Novotné a Svatopluka Čecha

sady Sv. Čecha 2, 267 27 Liteň
<http://www.liten.cz/kultura-vzdelavani/muzeum/>

Muzeum T. G. Masaryka Rakovník — Muzeum T. G. Masaryka v Lánech

Zámecká 197, 270 61 Lány
<http://www.muzeumtg.cz/muzeum-tg-masaryka-v-lanech/>

Muzeum klasického knihařství

Muzeum a knihařská dílna Jendy Rajmana
Husova 24, 289 34 Rožďalovice
<http://www.rajman.cz/>

Muzeum Oty Pavla

Kladenská 207, 273 43 Buštěhrad

<http://www.mestobustehrad.cz/historie/muzeum/>

Muzeum tradic obce Soutice

Expozice Vojtěcha Zamarovského

Soutice 127, 257 71

<http://www.soutice.cz/muzeum-1/>

Národní muzeum — Zámek Vrchotovy Janovice

Expozice Rilke, Kraus a Vrchotovy Janovice

Vrchotovy Janovice 1, 257 53

<http://www.nm.cz/hlavni-strana/navstivte-nas/zamek-vrchotovy-janovice.html>

Podbrdské muzeum — Památník Jakuba Jana Ryby

Palackého 10, 262 42 Rožmitál pod Třemšínem

<http://podbrdskemuzeum.cz>

Regionální muzeum v Kolíně — Stará škola — Macharova knihovna

Expozice Knihovna a pracovna J. S. Machara

Brandlova 24, 280 02 Kolín

<http://www.muzeumkolin.cz/o-muzeu/expozice/>

Vlastivědné muzeum Nymburk — Polabské muzeum

Expozice Bohumila Hrabala

Tyršova 174, 288 02 Nymburk

<http://www.polabskemuzeum.cz/nymburk/vystavy>

Vlastivědné muzeum ve Slaném

Expozice Václava Štecha

Masarykovo náměstí 159, 274 01 Slaný

<http://muzeum.slansko.cz/>

Památníky:

Památník Josefa Jungmanna

Hudlice 43, 267 03

<http://www.obec-hudlice.cz/turisticke-zajimavosti/pamatnik-josefa-jungmanna/>

Památník Josefa Lady a jeho dcery Aleny

Hrusice 115, 251 66

<http://hrusice.muzeumompv.cz/>

Památník Karla Čapka

Stará Huť 125, 262 02

<http://www.capek-karel-pamatnik.cz/>

Památník Svatopluka Čecha

Obrůství 83, 277 42

<http://www.obristvi.cz/pamatniksc.htm>

Rodná světnička Svatopluka Čecha

Zámek Ostředeck 1, 257 24 Chocerady

<http://ouostredek.cz/>

Památník Vítězslava Háška — Rodný dům Vítězslava Háška

náměstí Vítězslava Háška 3, Dolíněk, 250 70 Odolena Voda

<http://www.odolenavoda.cz/cs/volny-cas/kultura/kulturni-pamatky/>

Pamětní síně:

Pamětní síň Františka Hrubína

Lešany 23, 257 44

<http://www.obeclesany.com/>

Pamětní síň Oty Pavla

Luh pod Branovem 13, 270 23 Branov

<http://otapavel.cz/>

Pamětní síň rodáků a přátel Rožďalovic

Expozice pedagoga Gustava Adolfa Lindnera,
spisovatele Stanislava Vodičky aj.

Husova 146, 289 34 Rožďalovice

<http://rozdalovice.eu/pametni-sin-rodaku-a-pratel-rozdalovic/>

Pamětní síň Václava Beneše Třebízského

U Školy 4, Klecany 250 67

<http://www.libeznice.cz/farni-urad-klecany>

**Národopisné muzeum Slánska v Třebízi —
Rodný dům Václava Beneše Třebízského**

Třebíz 19, 273 75

http://www.muzeumtrebiz.cz/muzeum/No_19/

**Spolkové a informační centrum Hýskov —
Pamětní síň Františka Nepila**

Rodný dům Františka Nepila

Na Krétě 183, 267 06 Hýskov

<http://www.infocentrumhyskov.cz/>

České muzeum stříbra — Tylův dům

Rodný dům Josefa Kajetána Tyla

Tylova 507, 284 01 Kutná Hora

<http://www.cms-kh.cz/tyluv-dum-expozice>

Ediční poznámka

Sborník obsahuje příspěvky přednesené v průběhu kolokvia Literární paměť ve středních Čechách, které se konalo dne 11. listopadu 2016 v Nové budově Národního muzea v Praze. Texty prošly redakční úpravou. Příspěvek *Hanuš Jelínek, Jan Drda a Příbram* na kolokviu nezazněl, byl dodán v písemné formě.

Autoři příspěvků

PhDr. Luděk Beneš, Muzeum Mladoboleslavska, ředitel,
e-mail: ludek.benes@muzeum-mb.cz

PhDr. Lenka Blažková, Ph.D., Hornické muzeum Příbram, historička,
e-mail: blazkova-l@muzeum-pribram.cz

PhDr. Dalibor Dobiáš, Ph.D., Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
vědecký pracovník oddělení literatury 19. století, e-mail: dobias@ucl.cas.cz

PhDr. Zora Dvořáková, spisovatelka, e-mail: Zora.Dvorakova@seznam.cz

Mgr. Roman Hájek, nezisková organizace Halda v Kladně, předseda,
e-mail: romanhajek@centrum.cz

Mgr. Markéta Holanová, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
vědecká pracovnice střediska literárněvědných informací,
e-mail: holanova@ucl.cas.cz

Mgr. Veronika Jáchimová, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
vědecká pracovnice oddělení pro výzkum literární kultury,
e-mail: jachimova@ucl.cas.cz

PhDr. Lenka Kusáková, členka redakční rady edice Polabských básníků
v Kolíně, e-mail: lenka.kusakova@email.cz

Ing. Jiří Mika, Středočeská vědecká knihovna v Kladně, ředitel,
e-mail: mika@svkkl.cz

PhDr. Pavel Muchka, jednatel Matice české,
vedoucí oddělení knižní kultury Knihovny Národního muzea,
e-mail: pavel_muchka@nm.cz

PhDr. Karin Pátrová, Ph.D., Oblastní muzeum Praha-východ, p. o.,
historička, e-mail: PatrovaK@seznam.cz

Mgr. Alena Petruželková, Památník národního písemnictví,
vedoucí knihovny, e-mail: petruzelkova@pamatnik-np.cz

Doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc., Historický ústav AV ČR, v. v. i.,
vědecká pracovnice oddělení dějin 19. století, e-mail: pokorna@hiu.cas.cz

Mgr. Dalibor Státník, Ph.D., Státní oblastní archiv v Praze —
Státní okresní archiv Mělník, ředitel, e-mail: dalibor.statnik@soapraha.cz

Mgr. Lenka Svobodová, Státní oblastní archiv v Praze, archivářka
oddělení fondů veřejné správy, e-mail: lenka.svobodova@soapraha.cz

Mgr. Václav Trantina, Hornické muzeum Příbram, vedoucí pobočky
Památník Vojna Lešetice, e-mail: trantina-v@muzeum-pribram.cz

Kristina Váňová, Památník Karla Čapka, ředitelka,
e-mail: pamatnik.vanova@tiscali.cz

Mgr. Hana Vrchotická, Státní oblastní archiv v Praze —
Státní okresní archiv Praha-východ se sídlem v Přemyšlení, archivářka,
e-mail: hana.vrchoticka@soapraha.cz

PhDr. Eva Wróblewská, Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
vedoucí odboru doplňování a zpracování fondů,
e-mail: wroblewska@svkkl.cz

Literární paměť ve středních Čechách

Sborník z kolokvia,
Nová budova Národního muzea v Praze,
11. listopadu 2016.

K vydání připravili: Martina Lupínková, Pavel Muchka.
Vydali: Metodické centrum pro knižní kulturu a literární muzea
při Památníku národního písemnictví a Matice česká,
sekce Společnosti Národního muzea, z. s.
Grafická úprava, obálka a sazba: Stará škola (staraskola.net)
Tisk: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2016.

Sborník představuje příspěvky z kolokvia Literární paměť ve středních Čechách, které se konalo 11. listopadu 2016 v Nové budově Národního muzea v Praze. Dotýkají se jak obecně konceptů literární paměti a paměťových institucí v minulosti a v současnosti, tak i míst literární paměti ve středních Čechách a péče o ně v nadnárodním, národním a regionálním kontextu. Kolokvium a sborník si kladou za cíl zpřítomnit a konfrontovat současné poznatky a zkušenosti vědeckých, muzejních pracovníků a dalších osobností zabývajících se literární pamětí ve středních Čechách a nabídnout příklady jejího dalšího rozvoje.

ISBN 978-80-7036-518-2

